

vi människor

SVENSKA KVINNORS VÄNSTERFÖRBUNDS TIDNING

Nr 5/6—76

Årgång 28

Kr. 6:—

**Vi är dom nya kvinnorna
som fått utbilda oss.**

**Nu vill vi återknyta banden
med arbetarklassen,
våra mödrar.**

**Vi är dom nya kvinnorna,
dom historielösa kvinnorna.**

Vi är här nu.

Vi tänker inte lura någon.

Ur Anna-Lisa Bäckman: Manifest

KVINNOR KRING 30

**"De många kravens
och möjligheternas tid"**

vi mänskor

Nr 5-6 1976 Ärg. 28

VI MÄNSKOR

Adolf Fredriks Kyrkogata 12,
Box 3120, 103 62 Sthlm
Tel: 08/20 37 56

Månd—fred kl 10—14

Redaktör
LOUISE WALDÉN

Medredaktör
i detta nummer:
Gunilla Thorgren

Redaktionskommitté
Eva Palmaer Katja Waldén Har-
riet Clayhills Vivan Nyström
Bodil Österlund Gunilla Myrberg

Ansvarig utgivare
VALBORG SVENSSON
Layout **Bodil Österlund**
Annonser **Erik Winnå**

Utkommer med 6 nr per år
Prenumeration 20 kr helår
Postgiro 5 13 23 - 4

Sjühäradshälsbygdens Tryckeri AB
Borås 1976

SVENSKA KVINNORS
VÄNSTERFÖRBUND
Box 3120, 103 62 Sthlm
Tel: 08/11 49 61
Månd—fred kl 10—14
Medlemsavgift 20 kr per år
Postgiro 5 13 23 - 4

**Köp
en
bok
från**

**Bo
Cavefors
Bokförlag**

Svenska Kvinnors Vänsterförbund

Svenska Kvinnors Vänsterförbund har i korthet följande historia. 1914 bildades Föreningen Frisinnade Kvinnor under parollen: Mot krigspsykos, för demokrati och för kvinnornas likställdhet. År 1931 utvidgades förbundet så att ett samarbete blev möjligt mellan alla kvinnor som önskade en samhällsutveckling i vänsterriktning. Då fick förbundet sitt nuvarande namn.

Förbundet vill verka för fullständig likställdhet mellan kvinnor och män och för kvinnornas deltagande i full utsträckning på alla områden av det ekonomiska, sociala och politiska livet; för erkännande av och respekt för kvinnornas värdighet i familj och samhälle.

Förbundet vill verka för samarbete mellan kvinnor i alla länder och med all kraft deltaga i strävandena att uppnå och befästa en varaktig fred, allt framtidsarbets grundval.

År 1946 anslöts Svenska Kvinnors Vänsterförbund (Swedish women's left federation) till Kvinnornas Demokratiska Världsförbund (KDV).

KDV hade 1969 anslutna organisationer i 90 länder med omkring 200 miljoner medlemmar.

KDV har nu tillerkänts konsulatstatus I (tidigare hette det A) hos FN:s ekonomiska och sociala råd. Endast 16 organisationer har denna status vilken innebär rätt att yttra sig vid rådets sammanträden och att framlägga egna förslag muntligen eller skriftligen.

TEMAMÖTEN

kring detta nummer kommer att ordnas i

Uppsala 30 november kl. 19.30 i Konsthallen Gamla Gillet, Fyris Torg 6

Stockholm 7 december kl. 19.30 på bokcaféet Kvinnfolk, Heleneborgsgatan 46 (vid Hornstull)

Lund 1 februari kl. 19.30 i Medeltidssalen, Folkets hus

Göteborg 2 februari kl. 19.30 på Nordgården, Karl Johansgatan 31 (vid Karl Johanskyrkan)

Umeå Piteå ordnas under våren. Tid och plats meddelas senare.

Vi som medverkat i numret — skrivit eller intervjuats — kommer att vara med och diskutera. Några av de ämnen vi tänkte prata om:

Korstrycksituationen — hur klarar vi den?

Vilka val och kompromisser måste vi göra idag?

Vilka krav måste vi ställa för att göra kvinnans nya livsroll möjlig?

Innehåll:

Ledare	3
Den här generationen	4
Korstrycksåldern	7
Gullmaj. <i>Gunilla Thorgren</i>	8
Glassfabriken. <i>Torkel Rasmusson</i>	13
BINDVÄV I	14
Det sociala arvet. <i>Anna-Lisa Sellström</i>	16
<i>Ulla. Katja Waldén</i>	18
<i>Karin. Katja Waldén</i>	20
BINDVÄV II	24

<i>Gunilla. Ulla Torpe</i>	26
BINDVÄV III	32
Klädernas teckenspråk. <i>Harriet Clayhills</i>	34
<i>Molly. Gunilla Granath</i>	36
Barnlös. <i>Gunilla Granath</i>	39
BINDVÄV IV	41
<i>Kerstin. Louise Waldén</i>	42
BINDVÄV V	48
Den nya kvinnorörelsen	50
De sådde vad vi fått skörda. <i>Hjördis Levin</i>	54
Aktuellt	60

Nytt kvinnoyrke ger jämställdhet?

Vad väntar vi av den nya, tigande regeringen? — Ja, optimismen är väl inte precis överväldigande, även om den, som Red Top i DN uttrycker det, skapat ett nytt kvinnoyrke: biträdande minister. Nu finns fem nya kvinnliga ministrar, tror någon att de kommer att allvarligt bidra till jämställdheten?

Kravet om fler kvinnor i politiken är en förrädisk klyscha när man inte poängterar att det är radikala kvinnor som behövs. Uppriktigt sagt är en karl, som kämpar med oss, bättre än en reaktionär kvinna med t ex vårdnadsbidrag i bagaget.

Vi har fått en kvinna som utrikesminister, Karin Söder, som måtte i djupaste hemlighet ha kvalificerat sig för denna viktiga post. Svenska folket har åtminstone aldrig fått veta något om hennes meriter. Det känns bittert att vi aldrig fick se Alva Myrdal på den taburetten, en av den avgångna regeringens många obegripligheter.

Ett tråget studium av regeringsprogrammet ger föga lön för mödan. Vårdnadsbidragets utformning är man inte ense om — skall det beskattas eller inte? Folkpartiet vill ha det obeskattat för föräldrar med barn under tre år. De övriga vill ha skatt. Men att man vill ha vårdnadsbidrag och därmed locka kvinnorna från yrkesarbete och självständighet råder väl inget tvivel om. Och tänk vad man kan spara på att inte bygga daghem och fritidshem!

Valet demonstrerar än en gång demokratins eviga dilemma. Det är inte de medvetna, politiskt kunniga som fäller utslaget, utan marginalväljarna som flaxar hit och dit och låter sig luras till Fälldins breda famn av hans kärnkraftspatos och i stället hamnar i Bohmans rävsax.

Kärnkraftsentusiaster hoppar nu av på löpande band både i USA och hemma. AKA (atomavfallsutredningen) underkännes av bl a en rad forskare vid Stockholms och Göteborgs universitet, t o m kärnkraftsentusiasten professor Gerholm tar avstånd från utredningen. Nej, frågan om förvaring och upparbetning av det radioaktiva avfallet är inte löst. Den enkla och fräcka lösningen att skicka hela rasket utomlands så att vi slipper det är inte precis realistiskt, eftersom ingen vill ta emot vårt avfall.

Vid fredskonferensen i Helsingfors konstaterades att världen årligen rustar för 300 miljarder dollar, det är sex gånger mera än i-ländernas samlade u-landshjälp och mer än vad som i hela världen anslås till undervisning och hälsovård. Behövs kommentarer?

Till slut, trots allt, en bra jul och gott nytt år, fast helgen i år är fattig på lediga dagar. Bästa julklappen: gåvoprenumeration på Vi människor, kronor 30:—

E.P.

Den här generationen . . .

Andra världskrigets skugga präglade vår barndom, atombombens skugga vår skoltid. Ransonerad mat, ransonerade kläder, ransonerad energi. Bilfria gator, stickestrumpor och livstycken med knäppstrumpeband. Kristiden var det normala, freden den obegripliga festen. Mer fattbara var andra förändringar: första gången man såg vitt socker efter krigstidens bruna, den första bananen, ransoneringsarnas successiva upphörande. Vår skola var fortfarande småskolan och sjuårig folkskola med skilda pojk- och flickklasser. Dagen började med psalm och fader vår, man stod rak i ryggen bredvid bänken när man svarade på frågor. Den slutade med välsignelsen och "slut för idag — tack för idag". Till skolavslutningen med "Den blomstertid nu kommer" fick man årets finklänning, drömmen var i organza med fjärilsärmar.

När vi var småflickor kom den feminina vägen med New Look och kvinnan tillbaka in i hemmet från krigstidens arbetsplatser i industri och andra "okvinnliga" jobb. Världen ropade på kvinnlighet. När de trötta pojkarna kom hem från kriget — dom som alls kom hem — behövde de modersvård och familjelycka och mjuka älskarinnor — och kvinnornas platser på arbetsmarknaden.

När Den Onde, Hitler var förintad fick vi snabbt en ny ondska: kommunismen, som hotade vår och världens frihet. Det sönderbombade Europa byggdes upp med amerikansk Marshall-hjälp,

Broderskapet från kriget tog ett snabbt slut. Nu gällde det att slå tillbaka kommunismen, i Italien, i Grekland, i Korea, var den — dvs folket — än gjorde sin röst hörd.

Rollerna var besatta, spelet bestämt långt innan vi ens begripit att det fanns ett samhälle och en värld. Kvinnokvinnan var idealet. Världen var svartvit, uppdelad mellan stormakter (det var innan dom blev supermakter). Politik var fult och kvinnosaken var död. Vi gick in i 50-talet med kalla krigets världsbild och den amerikanska lyckodrömmen, bäge lika självklara som luften omkring oss. Från Amerika kom allt som var inne. Från Amerika kom Satchmo och Ella och Lionel Hampton och Rock Around the Clock. Från Amerika kom idén om tonåringar. Förut hade man upptäckt Barndomen och Ungdomen. Nu upptäcktes Tonåren, som en ny, oexploaterad marknad.

"Backfisch" och "Teenager" hette de första specialaffärerna för tonårskläder, som vi lyckligt besökte. Det var innan Hennes tid.

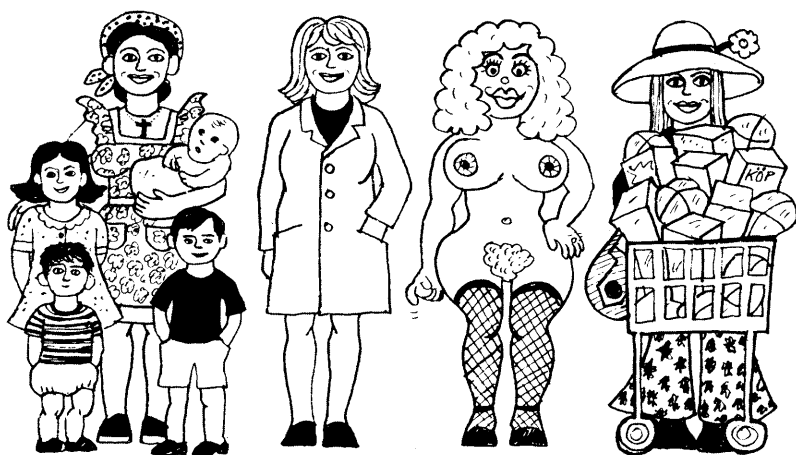
Vi lärde oss hata kollektivet — massan, för det var kommunism, och besvor oss omedvetet till individualismen. Ändå gjorde vi allt för att hitta en grupptillhörighet. Vi delade oss i dixies och knuttar och spättor och det var till sist en klassfråga vart man hörde. Rågummiskor och duffel, skinnpajar och njurbälten . . . Men om klasser visste man inte, för vi levde i ett folkhem utan klass- och könsskillnader.

Den första påminnelsen jag minns om att det fanns en värld utan för min egen lilla var Ungernkrisen. Jag låg i min säng och grät när Pekka Langer i nattredion rapporterade resultaten av Ungerninsamlingen. Suezkonflikten var den första upptäckten av vårt beroende av andra länder. Oljetillförseln ströps, det var 13-14 grader inomhus, jag satt med tre lager filter omkring mig och läste huttrande läxor. Men vare sig av Ungern eller Suez drog vi några konsekvenser. Det handlade om enskilt lidande, inte om politik.

För oss som gick i läroverk och kom från rätt sorts familj var den ljusnande framtid självklar. Det var långt innan någon hört talas om akademikerarbetslöshet. Men att det fanns ett glapp mellan mina yrkesambitioner och den påbjudna kvinnorollen måste jag ha känt. En dag skrek jag till mamma: "varför stoppade ingen Fredrika Bremer?" Som om jag vetat oförenligheten mellan mitt behov av självständighet och min önskan att vara en "riktig kvinna".

För de flesta av oss var vägen förlovning-lysning-gifttermål självklar. Samboende utan äktenskap var vågat. När jag var 22 blev min fästman och jag "med våning" och gifte oss — då var de flesta av mina klasskamrater redan gifta eller stod i begrepp att gifta sig.

Sverige hade förändrats. Av folkhemmet hade blivit ett välfärdsland. TV:n hade kommit, bilarna blev allt fler.

Kvinnan skulle vara som en spis med fyra lika varma lågor: en för modern, en för hustrun, en för älskarinnan och en för husmodern. Så var det kvinnoideal vi fick itutat i oss. Bild Anne Lidén.

Trots det kalla krigets propaganda fanns det hela tiden människor som vägrade erkänna den världsbilden, som förde kampen vidare. Protesterna mot atombomben var en viktig folkrörelse under 50-talet, där bl a SKV engagerade sig mycket. Foto: Pressens bild, Skämtteckningen nedan är hämtad från Fick-Journalen 1955.

Lyckan var självklart att ha pengar och köpa saker. Konsumtion var lösenordet. Konjunktur var ett okänt begrepp för de flesta av oss. Västståndet liksom bara ökade, av sig självt... Politiska händelser var dramatik, lösryckt ur varje begripligt sammanhang: Hammarskjölds död, Kuba-krisen, mordet på Kennedy. Det var terrorbalansens och den fredliga samexistensens tid.

Så kom mitten av 60-talet.

Saker började förändras. Det kom en ny musik med grupper i stället för soloartister. Beatles i stället för Elvis. Kläder med klara färger istället för det diskreta damiga. Mary Quant i stället för Dior. Ungdomsrevolten hade börjat. Målet var inte längre att bli vuxen och etablerad utan tvärtom: att förbli ung — alla över 30 år döda — och hålla sig utanför etablissemangen.

De gamla auktoriteterna krossades — trodde vi — och friheten var vår. En ny ljusnande framtid. Befriade klippte vi av kjolarna, sparkade av oss de italienska skorna med stilletklackar, slutade dansa i par och shakade för oss själva till musikens rytmer. Fria förhållanden, behändiga P-piller istället för gamla kladdiga pessar. Kil-larnas långa hår.

På Hötorget slogs de första Vietnamdemonstrationerna ner av polisen. Protesterna mot det etablerade samhället konkretiserade sig i aktioner: Stoppa Mässan, Kårhusockupationen, Alternativ Jul, Striden om almarna. Samhället och världen blev synliga. De av oss som ville se började förstå sammanhangen.

Den invanda scenbilden förändrades totalt. USA var inte frihetens utan imperialismens försvarare på jorden. Västståndet kom inte "av sig självt" utan byggde på ut-sugning av andra länder. Ojämligheterna mellan könen berodde inte på förbise-

ende utan på kvinnoförtryck i ett patriarkalt samhälle. Den "objektiva" historien var inte neutral utan skriven i ett bestämt syfte.

Allt som förut var svart blev vitt och tvärtom. Men medan den tidigare svartvita bilden var given från ovan och obegriplig var den nya fattbar. Vi begrep hur det hängde ihop.

Vi var den första generationen småbarnsmödrar som på bred front kom ut på arbetsmarknaden i det industrialiserade samhället. Det var där den inhemska reserven fanns, när behovet på arbetskraft stegrades under senare hälften av 60-talet. Det var så vi upptäckte att det här samhället inte var inrättat för människor med ansvar för barn.

De av oss som trott att vi levde i ett klasslöst folkhem med full jämlikhet mellan könen — och dit hörde jag — vaknade upp. När låginkomstutredningen kom fick vi svart på vitt att kvinnor hade lägst löner och längst arbetstid — om man inräknar ansvaret för hem och familj.

Samtidigt tog sig den sexuella "revolutionen" alltmer öppet kvinnoföraktande former, med porr och reklam och utvikinnsbrudar.

Det var så mycket som blev uppenbart. Utnyttjandet av kvinnorna som arbetskraftsreserv och låglönearbetare. Samhällets barnfientlighet. Hemarbetets funktion av oavlönat arbete. Exploateringen av kvinnan som sexobjekt.

Med vår generation tog kvinnokampen ny fart. Grupp 8 startade. De äldre kvinnoorganisationerna blev aktiva igen. Kvinnorna började göra sig hörda fackligt och politiskt. Kraven på fri abort och utbyggd barntillsyn växte. Städerskor och flygvärdinnor strejkade. Sekreterarna vägrade koka kaffe på jobbet. Kvinnorna protesterade mot porrklubbar och nakenbröst.

Pillret. Kvinnornas återinträde i samhället. Den politis-

Foto: Birgit Lundin

ka medvetenheten. Kvinnorörelsen. Allt detta hände i en period av vårt liv då många av oss fortfarande var på väg: mot utbildning, yrke, moderskap, förhållande. En del av oss bröt upp för att söka nya vägar, nya former för att leva, nya sätt att vara. Sedan vi väl genomskådat mönstren vägrade vi att längre spalta upp oss i manligt — kvinnligt, känsla — intellekt, arbetare — förälder. Vi sökte en total livsroll.

I 70-talets snålblåst är det lätt att bli nostalgisk över de kampfyllda åren. Men jag tror inte, vill inte tro, att kvinnokampen svalnat. Tvärtom: jag tycker att den nu förflyttat sig

från en relativt liten grupps angelägenhet till en alltmer allmän medvetenhet hos de kvinnor man möter på tåget och i affären. Där den hör hemma om den ska betyda något. Jag vill tro att det handlar om att kvinnorna nu kräver sin plats i det industrialiserade samhället på sina egna villkor.

LW

"Det är inte kvinnans strävan efter jämlikhet som driver henne ut i produktionen utan hennes deltagande i produktionen som får henne att ställa krav på rättigheter"

Alexandra Kollontaj

Korstrycksåldern

Vad är de biologiska förtecknen för den här åldern? Dvs: vad är typiskt för kvinnans liv under åren 25—35 år?

Det är de år då man har småbarn

Det är de år då man etablerar sig på arbetsmarknaden

Det är de år då man söker formerna för samlivet/äktenskapet

Det är de år då man medvetet och/eller omedvetet väljer byggstenarna till resten av sitt liv

De många kravens och möjligheternas tid...

För hur vi än väljer i de här åren blir det val som påverkar hur vårt liv kommer att se ut i fortsättningen. De många olika förväntningarna och kraven — utifrån och inifrån oss själva — gör de här åren till de mest pressade i kvinnolivet. De år då tiden och krafterna inte räcker till för allt.

Rita Liljeström har kallat den här situationen för "korstrycket". Kraven från mig själv kolliderar med kraven från barnen, från mannen, från jobbet, från utbildningen, från samhällsengagemanget. Allt kräver min tid och min kraft.

Det är både en fråga om praktiska svårigheter och psykisk press. Tiden räcker inte till. Barntillsynen är otillräcklig. Kollektivhus och serviceinrättningar finns nästan inte. Restiderna är långa. För att vi ska passa på arbetsmarknaden ska vi "vara som karlar" beredda att åsidosätta "privatlivet" för jobbet, beredda att prestera, konkurrera, inte visa känslor.

För att få familjelivet att fungera ska vi vara som "rättiga kvinnor", dvs fylla den kvinnoroll som bygger på mo-

derskapet som kvinnans livsuppgift: vårda, vara till hands, ha tillgång till våra känslor, vars intuitiva och psykologiska, inte hävda oss själva utan tjäna andra.

Det nya för den generation kvinnor vi skildrar i det här numret — kvinnor födda mellan 1940 och 1950 — är att många av oss försökt förena dessa motstridiga krav.

De flesta har naturligtvis inte tagit jobb för att "förverkliga sig själva" utan i en kombination av ekonomiskt nödtvång och trycket från den isolering som blivit många hemmafruars i vårt samhälle.

Det är klart att det gnisslar, för många av oss. Att leva under akut tidspress, med ofta minimal hjälp av omvärld och samhälle och ibland med en konstant kulturkollision mellan manligt/kvinnligt i magen.

Men kaos kan också vara fruktbart. Ur detta korstryck föddes tex den nya kvinnorörelsen, som vägrade att se misslyckanden som privata misslyckanden, som vände dem utåt i krav: på samhällelig service — daghem, kollektivhus — på arbetsmarknaden — kortare arbetsdag, kortare restider — på kvinnosynen: sluta exploatera kvinnan som sexobjekt, gör upp med bilden av häxan och madonnan. Som vägrade acceptera att kvinnor skulle behöva anamma mansrollen om de ville nå utöver kvinnorollen. Som hävdade att det privata också är politik, att våra erfarenheter i den privatiserade kvinnovärlden måste erkännas, att kvinnors arbete med reproduktionen — barn, matlagning, hemvård — är lika vik-

tigt för produktionen som produktionen själv.

Ur detta kaos föds kanske också kvinnor med en helhetssyn på sig själva som människor och en totalsyn på sin livsroll. På det sättet är kvinnans frigörelse också mannens frigörelse. Först när kvinnorna tar fullt ansvar för sig själva och sitt liv finns det utrymme för männen att bli annat än försörjare. När kvinnorna har ett egenvärde kan de släppa in karlarna på sina domäner: känslorna, barnen, kontrollen över privatlivet. Då är vare sig "de mjuka männen" eller "de starka kvinnorna" längre ett hot.

Just den här generationen har börjat definiera en ny livsroll för kvinnan.

- genom att vi fått effektiva preventivmedel och därmed kan kontrollera vår fruktsamhet

- genom att behovet av kvinnorna på arbetsmarknaden tvingat samhälle att avlasta kvinnorna en del traditionella uppgifter

- genom att det ekonomiska läget gjort enförsörjarfamiljen till en omöjlighet för de flesta. Den vanligaste familjeformen i Sverige idag är tvåförsörjarfamiljen.

Vi är 610 000 kvinnor i Sverige som just nu är mellan 25 och 34 år. Av dessa 610 000 har vi intervjuat 6. Vi har försökt ta reda på hur dessa sex upplevt sin historia och hur de löser korstryckssituationen, vilka kompromisser de gjort och vilket pris de betalat för att klara sig i ett lönsamhetsinriktat mans- och klassamhälle. Hur representativa de är blir läsarnas sak att bedöma. □

LW

Gullmaj:

"Je va så sint så je koke"

Intervju: Gunilla Thorgren

Gullmaj 31 år, bor i Åmotsfors — ett litet samhälle i västra Värmland. Där finns ett pappersbruk och Norma ammunitionsfabrik. I övrigt är det bara snabbköpet och småaffärerna som kan erbjuda arbetstillfällen.

Människorna lever efter strikta sociala familjemönster här. Det gäller att inte bryta mot reglerna. Det politiska livet är statiskt. Här har aldrig funnits en FNL-grupp eller annan utomparlamentarisk aktionsgrupp. När Folkets Hus en mörk vinterkväll bjöd på politisk teater kom tre besökare. Men lördags-bingon och vålds- och porrfilmerna drar fulla hus.

Gullmaj har varit hemmafru i 13 år, men jobbar nu som metallarbeterska på Norma och hennes månadslön är ca 2 000 efter skatt. Hon bor tillsammans med man och två barn i ett litet hus med trädgård mitt inne i samhället.

Gullmaj — du blev med barn och gifte dig med Stig när du var 16 år. Du hamnade i "olycka" som folk brukade uttrycka det.

— Nej du, det där med att jag blev med Titti det ligger djupare än så. Hon var ingen olyckshändelse. Hon var planerad. Om du ser på hur jag växte upp... du känner pappa... ja pappa och pappa. Jag var utomäktenskaplig. Min riktiga pappa såg jag en gång när jag var 16 år, men honom som jag kallar för pappa. Det var alltid fylleri och tätt mellan slagsmålen. Jag fick ofta sitta emellan. Jag fick veta att jag var ivägen och att jag inte hörde hemma där. Det gjorde att så fort jag över huvud taget blev medveten om att det

GICK att ta sig hemifrån gjorde jag det.

Första året efter skolan bodde jag hos en moster i Karlstad och gick på en sylvkurs. Då behövde jag bara vara hemma på helgerna. Året därpå gick jag på en kontorskurs i Arvika. Det var samma år jag träffade Stig.

När jag var klar med utbildningen så var jag tvungen att försöka rota mig och skaffa mig ett jobb — så jag kunde försörja mig. En annan moster till mig ville ordna jobb i Karlstad på Solsta frottéfabrik. "Nej", sa morsan "det blir det inget av med. Hon är för ung för att flytta hemifrån". Men vi bodde ju i en by där det fanns en liten post och en affär. Där kunde jag inte få nåt jobb. Då blev situationen sån,

att jag bara ville sticka från alltihop.

Stig hade ungefär samma desperata situation. Han var äldst bland nio syskon. Familjen bodde i en liten liten stuga. Han tyckte inte att han fick vara ifred nånstans. Vi var helt enkelt två personer i samma båt. Vi längtade båda desperat hemifrån och vi kunde inte hitta någon annan lösning. Från mars till september slet vi innan jag blev med barn. Alla trodde att det var en olyckshändelse och det kunde dom ju tro.

Jag vet egentligen inte vad vi tänkte på. Vi var nog ganska tomma i huvudet. Stig hade inget jobb. Jag hade inget jobb. I november fick han jobb på Norma i Åmotsfors. Vi gifte oss i mars och i maj föddes Titti. Då tjänade Stig 5:80/timme. Det skulle vi leva på — tre personer. Och vi ägde inte ett enda skvatt. Hemifrån fanns inget att få. Morsan jobbade inte då — jag hade tre yngre syskon och pappa drack för det mesta upp det han tjänade. Hemifrån Stig fanns inte en pinal över — det kan jag garantera.

Blev äktenskapet den tillflyktsort ni hade tänkt er?

— Mamma präntade alltid i oss ungar från det vi var små att man "ska vara nöjd med

sin lott. Man ska finna sig till rätta i allt. Sköt ditt du, och bry dig inte om vad andra gör. Var nöjd med det du har och gör så gott du kan". Det där sitter väl fast i mig. Dessutom — när vi var nygifta hann jag inte tänka efter så mycket. Först bodde vi i ett rum och kök på andra våningen i en stuga. Enda moderniteten var rinnande kallt vatten och avlopp. Toaletten var ute och jag fick bära ved till spisen och ut med aska. Då var jag sjutton år och Titti nyfödd. Gubben vi hyrde av var alkoholist. Ibland fick han deliriumanfall. Då blev han hysterisk. En dag kom han in till mig när jag satt och mata- de flickan och sparkade en vedkorg över golvet så träna rök över mig och henne. Den kvällen bestämde vi oss för att flytta.

Det enda som gick att få i hela samhället var en omodern tvårummare. Kall!!! Vi flyttade in i januari och i mars födde jag Lars. Det var mellan 7—9 grader i rummet när vi vaknade på morgonen. Stig låg i lumpen... det var en hemsk tid. Jag bar ved tills jag stöp. Rummen hade 3.40 till taket. Det var något att värma upp det du. I vedspisen var det en spricka på 2 cm. Gnistor- na stod som en kvast när vi eldade. Ungarna fick ha strumpbyxor och sockor och tröjor både natt och dag. När Lars kom i krypdern kunde jag inte ha honom på golvet. Han lärde sig inte gå förrän han var 14 månader för jag var tvungen ha honom i spjäl- sängen dag ut och dag in. I två år bodde vi så. Sen fick vi en modern lägenhet. Det var ett himmelrike.

Fick du nån hjälp av Stig under dom där fyra första åren? Hade ni stöd av var- ann?

— Stig jobbade ju på dagarna och jag hade händerna fulla med mitt. Vad han sen gjor-

Gullmaj med Titti

de... förutom att han van- trivdes... det vet jag inte... men att han vantrivdes det vet jag. Han var uppvuxen på en bondgård. Han kunde inte bo i lägenhet... så när han kom hem från jobbet bytte han om och åkte till föräldrahemmet. Många många gånger gjorde han det. Alltid var det något dom skulle ha hjälp med — hugga ved, plocka potatis, så och skörda. Men jag hade så fullt upp med mitt, så jag hann inte tänka om det var rätt eller fel. Jag var ju inte van vid att karlar hjälpte till heller. Det hade jag aldrig sett. Jag var glad att han inte söp. Det var liksom viktigast för mig.

Var det så långt dina för- väntningar på livet och kär- leken sträckte sig?

— Ja då var det så. Inte nu.

Hur hade du det ekono- miskt? Fick du pengar av Stig?

— Stig betalade alla räkning- ar och affären ligger precis vid Norma så han har oftast handlat också. Jag har väl aldrig fått några pengar, men det har inte betytt någonting för mig. Jag bryr mig inte om grejer och prylar. Jag har ald- rig suttit och tittat i kataloger och heminredningstidningar och sagt: "så ska jag ha't och det ska jag köpa". Jag kan se

grejer och tycka dom är snygga, men jag har inga behov. Jag har ALDRIG varit van vid att gå och köpa mig kläder. Ska jag ha nåt får jag sy själv. Mamma har alltid sytt allting hemma. Hon har lärt mig sy. När jag handlar åt mig själv brukar det vara för en summa mellan 2:50 och tio kronor. Jag har så små SÅNA behov. Jag vet att jag skiljer mig från andra tjejer runtomkring mig och att dom tycker att jag är lite prillig på nåt vis.

Dom flesta kompenserar ju bristen i sina liv med att köpa.

— Men jag har så många andra intressen. Jag har huvudet fullt med idéer jämt. Jag behöver bara sätta mig ner och titta rakt fram och flerfaldiga mönster och modeller växer fram. Tankar om allt möjligt.

Varifrån har ditt skaparbehov kommit tror du? Du syr kläder, gör egna mönster, gör lövsågsarbeten, målar, broderar och fixar med allt möjligt.

— Jag tror att det började med mamma. Hon jobbade hemma som sömmerska i 25 år. Det började väl med att hon var överlupen med arbete till helger och skolavslutningar osv. Med fyra barn att ta hand om. Jag som var äldst fick rycka in redan när jag var nio-tio år, fälla klänningar, sy knapphål, kasta sömmar. Jag blev ganska avancerad. Det var en god skola. Jag var 11 år när jag sydde min första klänning — själv.

När jag sen kom till yrkes-skolan i Karlstad och fick praktisera vid en fabrik så upptäckte jag skillnaden mellan att jobba fram ett plagg själv och att sitta och sy i en bit av en rock vid ett löpande band.

Jag vill skapa grejer själv och se resultatet av mitt arbete — inte bara vara en länk vid ett band.

Gullmaj broderar med mor

Hur har du upplevt dom 13 år du varit hemmafru?

— ...upplevt... det har jag verkligen inte gjort... jag kan inte påstå att jag kände att jag levde ens en gång. Hemmafru... förresten... ja titeln hade jag kanske... men jag gjorde ju allt utom det en hemmafru ska göra.

För det första är jag inte det minsta intresserad av hushållsarbete. Matlagning tex lagar jag mat så är det för att vi annars svälter ihjäl. När andra kvinnor i husen runtomkring gnodde och polerade sina fina blanka möbler, strök nya gardiner och putsade fönster och koppargrytor — då tog jag en träbit i stället och satte mig och karva i den.

Allt hushållsarbete gjorde jag med en fruktansvärd fart, så jag skulle få tid med det som intresserade mig.

Du försökte gå ut i arbetslivet en gång för flera år sedan...

— Ja, det var när min syster begick självmord. Då hopade sig problemen över oss. Hela familjen brakade ihop. Jag skulle försöka vara stark. Jag spände mig till tusen och försökte på alla vis... men... det gick inte. Jag fick en efterchock och var ett totalt nervvrak. Det blev en massa prat

och skriverier runt händelsen också. Jag gick hemma och grinade i tre månader och kände mig helt ensam. Inte en enda person ställde upp. Allt skvaller gjorde att jag tyckte "ger jag mig ut så är det nån som kåkar upp mig".

Så småningom orkade jag i alla fall tänka så långt som "kommer jag inte ut i lag med folk nu, då kommer jag att hamna på intensiv".

Stig ordnade jobb åt mig på Norma ammunitionsfabrik... men då var jag så förstörd... första arbetsveckan rasade jag ihop tre gånger. Jag fick gråtattacker som varade i timmar. Men flickorna på arbetsplatsen tog hand om mig, pratade lite med mig så det lättade en stund. Men jag fattar faktiskt inte dom arbetsledare som stod ut med mig. Jag tänkte: "snart skickar dom nog hem mig", men det gjorde dom inte.

Blev du bättre av att jobba då?

— Ja det var det som räddade mig. Men du vet vilket trassel jag hade med ungarna. Dom var fyra och två år då. Barnpassningen var så osäker... ujamejen... jag hade sex olika personer som passade ungarna på fem månader. Men då hade jag under dom

fem månaderna hunnit bli så stark själv så jag ansåg, att den situationen var ohållbar. När jag hade orkat rädda mig själv från att bli knäckt — att jag inte kan knäcka ungarna. Det var bara att ge sig. Sluta jobba. Gå tillbaka hem igen.

Det var nog den erfarenheten som gjorde att jag började engagera mig politiskt. Ordföranden i Socialdemokratiska Kvinnoklubben sökte upp mig och vi började prata om jobb och daghemsbrist osv. Tidigare hade jag väl egentligen inte tänkt så politiskt. Hemma var det ofta politiska diskussioner. Pappa stred för kommunismen och mamma åt sitt håll. Det ingick i dom vanliga trätorna hemma och vi barn fick aldrig vara med. Pappas prat var svammel av en fyllegubbe, sa mor-san. Hon hade samma ståndpunkt i politik, som i allt annat. "Man ska vara nöjd med det man har och man ska inte tro att saker går att förändra".

Nå, ordföranden berättade att dom stred för att få ett barndaghem och det var ju precis vad jag hade behövt för några månader sen. Ett daghem står där det står var-enda morgon, men jag visste inte från dag till dag vem som skulle ta hand om mina ungar. En barnflicka som vi hade t ex hittade vi i köket groggande med grannen, vars fru låg på BB medan ungarna sprang ute och lekte ensamma. Vi bodde då precis intill riksväg 61.

Herregud, bröt du inte ihop totalt då?

— Nej det gjorde jag inte, men ungarna blev trasiga. ... nå, det här med politiken. Jag hade på något sätt fått för mig att jag var socialdemokrat i alla fall, så jag gick med i kvinnoklubben.

När jag gick med hade jag inte en enda politisk erfarenhet. Jag hade aldrig varit på ett sammanträde. Jag visste

inte hur ett sammanträde gick till och jag visste inte vad dom gjorde där. Jag visste inte hur organisationen fungerade varken inom kommunen eller på riksplanet. Jag visste inte hur ärenden kom till och vilken gång dom hade. De första gångerna jag gick på möten, satt jag som ett fån.

Sen satte jag igång med studiecirkelar. Jag lärde mig mötesteknik. Jag lärde mig skriva motioner. Jag lärde mig hur hela den kommunala förvaltningen fungerade — gatuväsendet, brandvärnnet... hur politiken och organisationerna fungerade på läns- och riksplanet... allt.

Jag läste partiprogrammet, så jag kunde det nästan utan-

till. Jag ville komma fram till om det verkligen passade mig. Om det var något jag tyckte var värt att slåss för. Jag ville känna att jag själv trodde på det jag pratade om. Jag tyckte inte att dom andra i partiet nånsin reflekterade. Dom accepterade det som kända socialdemokrater sa i tv-diskussioner och skrev i Aktuellt och Morgonbris. Partiets åsikter blev deras egna utan att dom reflekterade över "vad tänker jag själv". Men så kan inte jag göra. Jag började jämföra mina egna åsikter med partiprogrammet. Då kom jag underfund med att "det här stämmer inte ett skvatt för mig." Och i gruppen gick det aldrig att få igång en ideologisk debatt... som när jag ville

ifrågasätta partiets linje i kärnkraftsfrågan. Nej, det var ingen som ville. Det var hemskt. Precis som om alla direktiv som kommer uppifrån skulle vara riktiga.

Men du hann bli ordförande i kvinnoklubben i alla fall?

— Ja. I ett år, sen fick jag nog. Sen gick jag ur både partiet och klubben. Det kom för mycket på en gång. "Je va så sint så je koke". Jag orkade inte sitta kvar i lag med en massa gamla gubbar och säga ja och tack till... det nya budgetförslaget, och kärnkraften, och Haga två, och Meidners utredning. Jag skickade in min avskedsansökan. Nu är det inte en enda socialdemokrat i hela Åmotsfors som hälsar på mig. Kunde dom äta upp mig så gjorde dom säkert det.

Vad har du emot Meidners löntagarfonder då?

— Själva idén är väl bra. Men så som förslaget är utformat så ifrågasätter det inte ett skvatt om det är nödiga eller onödiga industrier vi har i Sverige idag. Arbetarna ska vara delägare likaväl i en fabrik som tillverkar pyttesmå plastprylar och såna som tillverkar bilar, stora Aseamotorer och kärnkraftverk.

Det har jag aldrig tänkt på.

— Nehej. Men jag går till boten med allt. Jag vill att vi ska sträva efter att framställa det som vi behöver. Det finns ju MASSOR av saker som produceras till ingen nytta. Jag vet inte om det finns nån fabrik i Sverige som tillverkar plastblommor, men finns det ingen så skaffar dom troligtvis en.

Vi lär kanske behöva plastblommor snart... så som dom förstör vår natur.

— Javisst, men dom behöver ju inga naturliga blommor när dom har plasten va...!

I alla fall är jag kritisk till Meidners förslag — att det inte ifrågasätter den industriella sammansättningen i Sverige, utan att dom bara brakar vidare i den produktion som kapitalet bestämt.

Hur fick du tid att jobba politiskt? Ställde Stig upp?

— Inte ställde han upp frivilligt. Men då tog jag i och sa: "du är på fotboll, på bingo och du spelar bridge och har tusen intressen. Jag kommer aldrig nånstans. Du frågar aldrig efter om du har barnvakt utan tar för givet att jag sitter här och passar ungarna. Nu är det min kväll och nu går jag", sa jag och så gick jag. Det fick han finna sig i. Han hade fotboll varenda helg och jobbade med bingo tre kvällar i veckan. Det var jag ju tvungen att ha en ändring på. Så småningom tog jag väl ikapp honom, ju mer engagerad jag blev.

Blev det aldrig gräl när du gick?

— Nej, vi har aldrig haft ett rejält gräl. Det fick jag nog av hemma hos farsan och mor-san.

Hur har ditt och Stigs äktenskap varit egentligen?

— Det märks så väl när två människor drar åt olika håll. Vi har inga gemensamma intressen och vi har inte samma åsikt om nånting. I den mån han nu visar att han har några åsikter. När vi är lediga åker vi mest och hälsar på släkten för vi tycker aldrig samma sak är roligt... som förra sommaren när det var musikfest i Arvika. Det hade jag verkligen sett fram emot. Men Stig trivdes inte alls med idén. Han är världs bäst på att döprata. Just för att han har en sån där snack-jargong, så har jag väl alltid känt mig lite osäker med honom.

Man får inte nån känsla av att du är särskilt beroende av Stig?

— Nej, Stig har aldrig varit nån stark person. Jag har fått tänka själv. Den beroendeställning jag har haft, innan jag började jobba i våras, den har varit ekonomisk. Men eftersom jag aldrig haft några habegär så har det inte varit något problem. Förresten har jag aldrig haft en känsla av att jag haft Stig helhjärtat.

Nu började du jobba på Norma igen i våras. Varför gjorde du det? Du hade ju börjat plugga igen?

— Pluggandet ledde ju ingen vart. Jag skulle ha varit pensionär innan jag blev klar. Jag tänkte "ska jag tillbringa mina närmaste tio år vid det här köksbordet å läsa, då blir jag tokig".

Nu har jag ett fabriksarbete igen. Men det gör mig inget. Jag träffar mycket folk. Vi har bra basar — det är ganska ledigt och en fin kamratanda. Vi har i och för sig ackord, men vi som sköter maskiner är det bara att fylla på när det behövs. Vi hinner prata och umgås också.

Jag sätter in tändhattar i hylsor... och det är klart... ammunitionstillverkning... det är väl egentligen inte det bästa... men som jag bor... då har man inte råd att tänka så... jag har inte så mycket att välja på. Jag har inget annat val helt enkelt. Två affärer i samhället lägger dom ner bara i år... och det är det enda alternativ jag har här... att jobba i affär... men det är nästan omöjligt att få ett sånt jobb. Då får jag vänja mig vid att resa. Det är drygt två mil till Arvika. Men kommunikationerna är dåliga. Missar jag tåget en morgon kommer jag tre—fyra timmar för sent till jobbet. Förresten är det ont om jobb i Arvika också.

Jobbar du fackligt?

— Nej det kan jag ju inte göra eftersom i facket... metall... sitter ju samma människor som i den förening jag nyss lämnat. Det går inte. Dom hälsar ju inte ens på mig.

Min politiska aktivitet just nu sträcker sig till att jag är medlem i Karlstads miljö-vårdsgrupp. Men dit är det tolv mil, så jag kan inte direkt åka dit på möten.

Ärligt talat Gullmaj, så fattar jag inte hur du överlever. Du har inget stöd av Stig... du är utfrusen av dina gamla partivänner och du har ingen annan som ställer upp på dig heller. Hur fan orkar du?

— Jag har aldrig varit van vid att ha någon som ställer upp på mig. Jag har aldrig haft nån som stått bakom ryggen och stöttat mig. När jag gick i skolan, då bodde inga jämnåriga i samma by. I skolan var jag ensam och blyg. Jag fick en bästis sen, men hon bodde så långt bort. Vi hade ingen bil, så vi kunde inte ses så ofta.

Från 20 år till 35 år — det är den tiden i kvinnans liv då hon ska orka bygga upp sitt förhållande till en man, föda barn, förkovra sig i sitt arbete osv. Om hon missar nåt så är hon liksom i ett underläge när hon fyller 40. Men man kan ju inte orka med allt. Vad är det du upplever att du har fått pruta på.

— Om jag hade vetat det man egentligen SKA veta när man skaffar sig barn — om barnuppfostran och så, då skulle jag lagt ner mer tid på dom. Jag skulle ha engagerat mig mer i dom genom att prata och så... inte bara genom att sy kläder och ge dom mat. Jag borde ha gjort mer saker tillsammans med dom. □

Glassfabriken

En fattig flicka stack en dag från mor och far
för att inte ligga dom till last som kvar i hemmet var.
Mamma sa: "Det duger ju inte att va fattig, här i världen måste man va rik".
På arbetsförmedlingen fick hon ett jobb som strutbagare på en glassfabrik.

Den sommaren var mycket varm och glassen försvann.
Och flickan slet så svetten rann och så mycket som hon hann.
Mamma sa: "Nu tjänar du väl massor med pengar när affärerna går så bra".
Men dom enda som verkligen tjänade nåt var aktieägarna.

Detta hände på 40-talet
och klimatet det var ganska hett.
Folket tjänade kapitalet
som rätt och slätt
växte sig fett

På hösten frös hon när vinden ven längs glassfabrikens vägg
till skillnad från bagarn vid nästa bord med både högre lön och skägg.
Flickan tänkte: "Vi bakar ju precis samma strutar det enda som skiljer oss åt är vårt kön.
Men han har råd att hålla sig varm för honom ger dom högre lön."

Glassen var inte särskilt bra men lönerna var små
och utav en enda liten fabrik hade det snart blivit två.
Flickan tänkte: "Tack vare allt mitt jobb växer både produktionen och profiten.
Kapitalisterna smörjer kråset medans jag går omkring här i skiten".

Detta hände på 50-talet
och klimatet det var ganska svalt.
Folket tjänade kapitalet
som tog betalt
tusenfallt.

En dag kom tio tidsstudiemän med tidtagarur och block
och klockade strutarnas tillverkningstid med mycket lock och pock.
Personalchefen sa: "Min flicka, du har alltid varit duktig och nu måste du vara tapper.
Du är nu gammal och långsam, vi får minska din lön
och du får gå på gårdsplan och plocka papper."

Våt av vårens bleka regn men hård av förakt
gick hon då till fabriken chef och ställde krav på makt.
Chefen myste: "Du kommer ju som på beställning, du löser oss ur vårt bryderi.
Du är som klippt och skuren till kursledare i företagsdemokrati!"

Detta hände på 60-talet
och klimatet det var ganska vått,
Folket tjänade kapitalet
som kort och gott
levde flott.

Vintern kom men isen varken bar eller brast.
Tålmodet var slut men flickans beslutsamhet var fast.
Flickan sa: "Nu får vi inte längre låta oss styras av denna fruktansvärda gamla glasspamp".
Men på fackföreningen talade man om samarbete och inte om klasskamp.

Glassen blev sämre och fabriken gick bättre och blev multinationell
Human behandling lovades den som lovade vara snäll.
Flickan skrek: "Vi måste ta makten i våra händer och krossa kapitalismen"!
Snön föll vit när hon fördes bort av svartklädda polismän.

Detta hände på 70-talet
och klimatet det var ganska svalt.
Folket tjänade kapitalet
som tog betalt
tusenfallt.

Torkel Rasmussen

(Från Blå Tågets LP "Glassfabriken", MNW)

Målning av Benedicte Bergmann

den här generationen

är den generation då småbarnsmödrarna återvände in i produktionen. Sist de var där var Sverige fortfarande ett jordbrukssamhälle med stora familjer, mormor och äldre syskon kunde stå för barnpassning och hjälp med hushållsarbetet...

Arbetsmarknaden behövde kvinnornas arbetskraft — men samhället var inte berett på följderna. Det fanns ingen barntillsyn, ingen kollektiv service, ingen "ny man" redo att ta sin del av familjeansvaret när kvinnorna tog sin del av försörjaransvaret.

Det blev helt tydligt hur vårt samhälle i grunden är planerat "av medelklassmän med hemmafru, villa och bil för andra medelklassmän med hemmafru, villa och bil". (Inga-Lisa Sangregorio).

Ju mer kvinnorna började se arbetet som en del av sitt vuxenliv — och inte bara som tillfälliga inbrott för att skaffa "nålpengar" — desto mer växte kraven på samhället och på arbetet. 70-talets stora kvinnostrejker och de många daghemsaktionerna är tydliga exempel.

KORSTRYCKET: att välja dubbelarbetet

Arbetarklassens döttrar, i vår generation, har givit sig ut på arbetsmarknaden i större utsträckning än generationen före. Men det gamla hemmafruidealet som odlats, resulterade också i att många inte fick en rejäl utbildning. Det här visar siffrorna klart. Den genomsnittliga utbildningstiden bland kvinnor i åldern 25—35 år är 10,5 år. Största antalet av dessa lågutbildade kommer från arbetarklassen.

Utbildningsläget för kvinnor i åldern 25—44 år 1970

- 49 % hade mindre än 9 skolår
- 13 % 9—10 skolår
- 27 % gymnasieutbildning
- 10 % eftergymnasial utbildning

Arbetsmarknaden är uppdelad på en manlig och en kvinnlig sektor. Männen sprider sig på 300 yrken medan 75 % av kvinnorna fördelar sig på 25 yrken — service, vård av gamla och barn, utbildning osv. Yrken som kan ses som en förlängning av kvinnoarbetet i hemmet. De flesta av dessa är s k lågstatusyrken med låg lön.

1974 var kvinnans genomsnittslön inom industrin bara 86,4 % av männens.

För tjänstemännen var skillnaden ännu större. 1970 hade kvinnorna 60 % av männens månadslön.

Inom statlig tjänst var 84 % av de lågavlönade kvinnor och inom kommunalsektorn var motsvarande siffra 82 %.

Inom handeln är löneskillnaderna mellan män och kvinnor ännu större än inom industrin.

Förvärvsintensiteten bland kvinnor i åldern 25—34 år 1974:

- 42,2 % arbetade heltid
- 23,2 % arbetade deltid
- 7 % hade tjänstledigt
- 8,7 % studerade

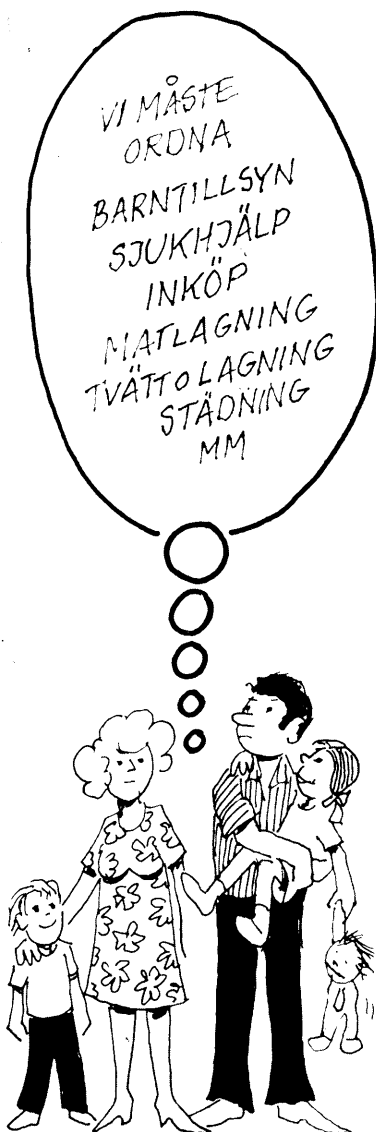
Kvinnor i åldern 20—34 år hade 1973 en medelinkomst på 19.000:—. Detta gäller både hel- och deltidsarbetande. För de heltidsanställda var medellönen fördelad så här:

21.300 kr/år för arbeterskorna
30.600 kr/år för kvinnorna i tjänstemannayrken.

Det blir en medellön på 28.700 kr/år. Motsvarande för männen är 30.600 kr/år.

Kvinnorna tjänar alltså mindre än männen, men har i genomsnitt 9—10 timmars arbetsdag inkl. raster och resor.

Sen tillkommer arbetet i hemmet — där huvudansvaret oftast ligger hos kvinnan. 543 000 kvinnor 25—34 år bodde 1974 i hushåll med mer än en person. Deras arbetssituation i hemmet ser ut så här:

Ur "Pojke, flicka..." (SÖ)

Mannens insats i hushållsarbetet

Nästan ingenting.....	ca 30 %
Mindre än kvinnans.....	ca 48 %
Hälften av arbetet	ca 21 %

Mannens insats vid inköp

Ingen.....	ca 38 %
Någon	ca 31 %
Lika stor	ca 25 %

Arbetslösheten bland kvinnor

Arbetsmarknaden ser olika ut i glesbygd kontra tätort. För Gull-maj tex är inte frågan om hon kan få det arbete hon vill ha, utan om hon kan få ett arbete över huvud taget.

De generella arbetslöshetssiffrorna visar också att kvinnorna är mer utsatta än männen. 1974 var 1,7 % av männen arbetslösa och 2,4 % av kvinnorna. Då är säkert siffran för kvinnorna alldeles för låg. Många kvinnor bryr sig inte om att registrera sig som arbetslösa, utan dom går in i hemarbetet i avvaktan på ett nytt jobb.

I den "kvinnliga" delen av arbetssektorn tex textilindustrin, kan antalet arbetslösa kvinnor variera med 400 % mellan ett lågkonjunkturår och ett högkonjunkturår.

Inom varuhandeln, som har 200.000 kvinnor, verkar arbets-

lösheten ständigt stiga. Där handlar det inte bara om nedskärning av personal, utan bl a också om nedläggning av affärer i glesbygd.

Är kvinnorna politiskt och fackligt organiserade?

Kvinnorna är utsatta för en rad orättvisor på arbetsmarknaden. Vad gör vi åt dem?

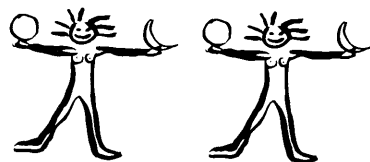
Ja om vi ska se på de generella siffror som gäller för alla yrkesverksamma kvinnor, så är 25 % av arbetarkvinnorna fackligt organiserade mot 67 % av männen. 7 % av dessa kvinnor är fackligt aktiva, d v s har varit på minst ett möte det senaste året. Politiskt organiserade är endast 10 % mot 21 % av männen.

De här siffrorna är dock inte riktigt giltiga för just generationen född 1940—50. Vi har inte kunnat hitta siffror på det, men både LO och TCO och alla kvinnoförbunden menar att kvinnorna är på väg ut i politiken igen och att det är just från "korstrycksgenerationen" som nyrekryteringen kommer.

Fotnot: Källor. Levnadsnivåundersökningen.

Kvinnomyter, Eva Adolfsson m fl. Prisma.

Pojke Flicka, studiepaket om könsroller. SÖ m fl.

... MEN ÄNDÅ... trots alla nedslående siffror om vår hopplösa arbetssituation, är det nödvändigt att vi finns ute på arbetsmarknaden. Bara där kan vi genomskåda samhällets förtrycksmekanismer, skaffa oss kunskaper och tillsammans utveckla kampen mot arbetsköparna.

Vi vill inte ha låglön, men det ekonomiska oberoendet (hur knappt det än är) är förutsättningen för vår frigörelse som människor.

Det höga antalet kvinnor som arbetar deltid, säger oss något. Att det är den tid som bör avsättas till arbete i produktionen — FÖR ALLA. Då får vi också tid att umgås med våra barn, sköta vår egen personliga service, arbeta politiskt och styra våra liv mot mål som vi själva definierat.

Foto: SAFTRA/Neil Goldstein

Det sociala arvet

Text och bild:
Anna-Lisa Sellström

Anna-Lisa Sellström är en av de kvinnor som börjat jobba på allvar med sina djupaste intressen efter att barnen blivit vuxna. Förvärvsarbete har hon alltid haft, bland annat som terapibiträde i Stockholm, men först nu har hon fått koncentrera sig på att uttrycka sina erfarenheter i bilder och ord. Linoleumsnitt lärde hon sig nyligen på TBV:s konstskola i Östersund där hon är född och fortfarande bor.

I. Supgille på julafton

Händelsen utspelar sig omkring 1911 och ska föreställa min mormor och morfar. Morfar var rallare så dom flyttade omkring mycket. Han var med och byggde Ofotenbanan.

Dom var förstås mycket fatiga. Ibland hade inte mormor mjölk till barnen på hela vinternarna. Ibland kunde dom bo under bar himmel en hel

sommar medan han byggde en stuga.

Barnen var många och det var svårt att hålla svälten borta.

Morfar var periodsupare och den händelse jag här illustrerar inträffade en julafton. Mormor hade gjort i ordning mat åt familjen av sitt knappa förråd. Morfar kom hem med

II. Efter sjunde barnsängen

Denna bild berättar om den av mormors döttrar som blev min mor. Hon blev med barn och gifte sig vid tjugooett års ålder. Stormigt och oharmniskt äktenskap med barn vart och vartannat år. Levande födda, dödfödda och missfall.

Vid det här tillfället hade mor fött ett dödfött barn och själv varit nära döden.

I förtvivlan och vanmakt in-

för fattigdomen och antagligen i ångest inför nästa befruktning (kvinnan är din åker, osv ur Koranen) satt hon denna morgon framför spisen och vaggade fram och tillbaka under gråt och jämmer medan vi barn hjälplöst stod bredvid utan att kunna trösta.

Bilden är för evigt ristad på min näthinna.

Hon genomdrev skilsmässa efter många försök vid fem-

III. Farhågorna besannade

Bilden illustrerar en händelse ur en av döttrarnas liv (när hon fann knarksprutan). Det gick snett för hennes son, som en eftersläpning av hennes uppväxtmiljö och på grund av svårigheter med skilsmässor och fattigdom.

Hon blev förpassad till ett av dessa betonggetton som det finns så gott om i Sveriges land. Hon fick dålig hjälp av myndigheterna och hon hade så lite att klara sig med så dom hade knappt mat för dagen. Det här hände för några år sedan och det hon då hade

till barnens försörjning var bidragsförskottet och lite hyresbidrag.

Av männen från de båda äktenskapen fanns ingenting att ta. Försörjningsbördan var helt och hållet hennes.

En miljonär i staden brukade ta fosterbarn (man kan fråga sig varför) och där var sonen omhändertagen ibland. För detta hade han 500 kr/månaden. Hade min syster haft så mycket per barn och månad skulle hon ha kunnat ordna det bra för sina barn, men hon fick som så många

sina kumpaner och den mat som skulle räcka hela julen satte dom i sig på en liten stund.

Morfar drucknade ett par år efter denna händelse och mor-
mor kom på sin ålders höst till Stockholm där hon framlevde sina sista dagar i en vrå i ett vårdhem på Södermannagatan. Hon var sjuttio-
två år vid sin bortgång 1942.

tio års ålder, men äktenska-
pet, fattigdomen och barn-
sängarna hade satt sina spår,
så hon hade inte mycket gläd-
je av sitt återstående liv.

Hennes vacklande hälsa
gjorde att hon åkte ut och in
på sjukhuset. Det var inte så
lätt att få sjukpension då.

Hon var sextioett år vid sin
död 1961.

Allt detta har förstås haft
verkningar in i nutiden.

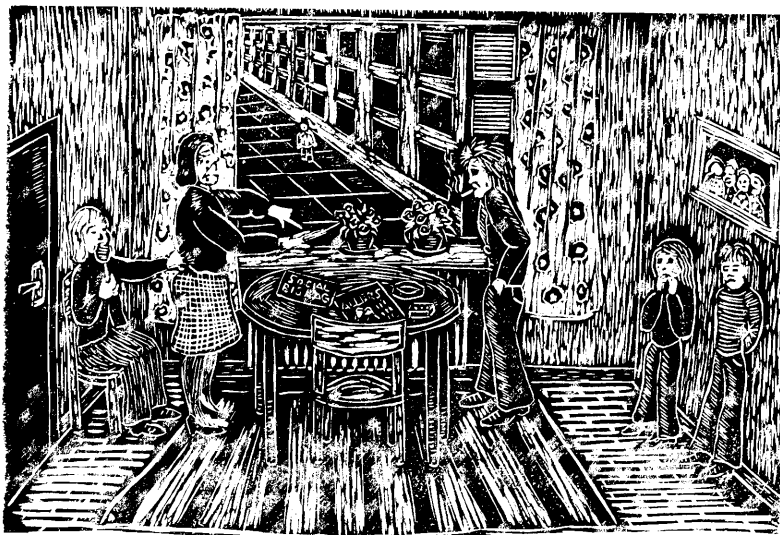

andra ensamma mödrar dra
sig fram på allmosor från det
allmänna.

Sonen är väl antagligen
skadad för livet. Säkert hade
det blivit mycket billigare
för samhället om hon fått
stöd och hjälp när hon behö-
vde det. Då hade pojken kanske
arbetat och varit skattebe-
talare i dagens läge i stället
för att vistas på något vård-
hem.

Vilket slöseri med männi-
skomaterial.

De här bilderna vill visa
barns och kvinnors utsatta lä-
ge och låga värde.

"Både Ivar och jag har gått in för familjen"

**Ulla, nu 30, har bott i Tens-
ta sedan 1969. Hon tycker
att området är förtälat. För
henne, som trebarnsmor,
har det stora fördelar. Här
är nära till skogen, lekom-
rådena är bilskyddade,
hennes moderna trerum-
mare är ordentligt tillta-
gen 90 m².**

**Vi sitter på Ullas bal-
kong; det är en varm fuktig
septemberdag. I famnen
har hon Tommy, sin yngs-
te, som föddes i mars. An-
nika, 7, har slutat skolan
för dagen och kommit upp
efter att ha cyklat omkring
i det bilskyddade området
mellan husen, som också är
vår utsikt. Längre bort,
bakom trevåningslängor-
na, skymtar ett grönområ-
de.**

Ulla är Stockholmsflicka, uppvuxen i en etta vid Thorildsplan och i en tvåa i Vällingby.

Hon gick ut Kungsholmens flickskola och jobbade något halvår på kontor. Då hade hon träffat Ivar, som var hissmon-
tör, och några år äldre än hon. När hon blev med barn, ville både hon och Ivar ha barnet, familjen tog det med fattning. 1965, när hon var 19, fick hon Susanne. När Susanne var ett år fick hon plats på ett — bra — daghem, och Ulla började jobba på Barnavårdscentra-
len, med kontorssysslor.

Heltid: det blev långa dagar för Susanne på dagis, men Ulla tycker sig inte ha märkt att hon tog någon skada av det, trots att Ulla fick lämna henne vid 7-tiden på morgonen och hämta henne först vid

1/2 6-tiden efter långa tågresa-
sor. Eftersom båda jobbade, delade hon och Ivar på hem-
sysslorna.

I drygt tre år dubbelarbete-
de Ulla. Det gick bra, säger hon. Visst var hon trött ibland, men hon var också ung. Sedan hon fick Annika 1969 har hon inte återvänt ut i arbetslivet. Året innan flytta-
de den växande familjen till det då nybyggda Tensta och har vuxit ihop med förorten. När Susanne börjat skolan och Annika kommit in på lek-
is, blev valet åter aktuellt för Ulla: stanna hemma eller gå ut i arbete? Svaret finns framför oss: Tommy.

— Kanske fanns det med i bilden att jag trots allt ville vara hemma, och med bara två barn fanns det inte till-
räckliga skäl för det. Men vi var båda överens om att vi ville ha ett barn till. Både Ivar och jag har gått in för famil-
jen.

Så här ser Ullas dag ut: hon går upp vid 6—1/2 7-tiden, först får Tommy mat, så den övriga familjen. Flickorna går till skolan. Ivar tar bilen till jobbet. Ulla klarar fort av vardagssysslorna: städning, tvätt. Sen är det dags för promenad med Tommy, mat-
handlande i Tensta centrum. Ofta tillsammans med några väninnor, också hemmafruar. Det händer att man går över till varandra för en kopp kaffe och en pratstund. På efter-
middagen kommer flickorna hem i omgångar. Annika ty-
cker det är skönt att mamma är hemma när hon kommer, även om hon strax efteråt kan försvinna ut med en kompis.

Vid 5—6-tiden är det middag, sen vidtar en ganska utsträckt barnläggning och till slut blir det TV: gärna serierna.

— Är du nöjd med din till-
varo, Ulla?

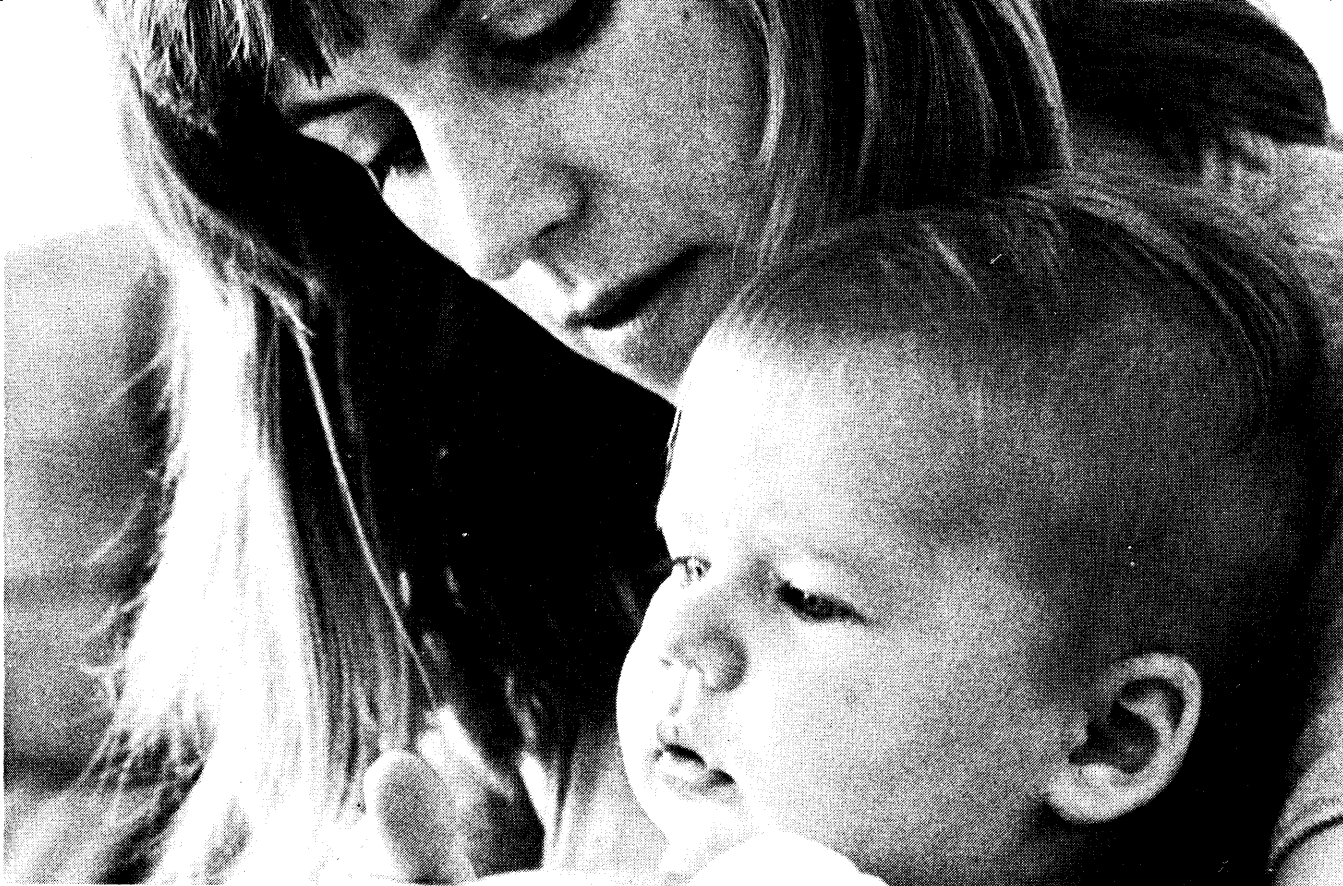
En dum fråga — det förstår man redan innan det svar man inte får. Ulla rör sig inte med begrepp som nöjd eller inte-
nöjd, lycklig eller olycklig. För henne är varje dag, må-
nad, år, fylld av en rad upp-
gifter som skall lösas här och nu, och som hon, efter så många år, klarar av med snabb och säker rutin. När hon sköter om Tommy, när hon talar med Annika, märker man hur hennes lugna, välba-
lanserade natur bildar själva förutsättningen för att den här lilla världen ska fungera. För henne är det naturligt att hon nu har hela ansvaret för familjens vardagstillvaro, ef-
tersom hon "är hemma".

Men för mig svindlar det nästan för ögonen. Jag är im-
ponerad av Ullas lugna, säkra handlag, men jag tycker att hon är så kravlös för egen del — åtminstone när jag jämför med min egen egoistiska till-
varo. Hennes liv utspelas i så hög grad i relation till famil-
jen. Men hon har ju också ett eget liv, en egen utveckling?

— Du har alltså valt att va-
ra hemma — åtminstone nå-
gra år till. Valt den här tillva-
ron. Varför?

— På många sätt tyckte jag nog det var skönt. Man rör sig ju själv, när man går hemma. Jag kan rätta mig ef-
ter vädret, går ut när det är vackert, låta tvätten eller städningen vänta.

Sen var det ju också så att

det jobb jag hade var okvalificerat kontorsarbete och det är ju den typen av arbete jag skulle få nu också. Så småningom, om Tommy kommer in på dagis, tänker jag väl söka mig ut igen. Men då får jag säkert gå på en fortbildningskurs, t o m för att få ett kontorsarbete. Och om och när jag söker arbete igen, är det för att komma ut, få arbetskamrater, lite omväxling. Inte så mycket för arbetets skull.

— Har den debatt som förts om kvinnorollen, om hemmafruar och yrkesarbetande, påverkat dig och dina vänner? Har ni talat om den t ex i syjuntan?

— Inte så mycket, måste jag ärligt säga. Inte heller så att vi har känt oss nedvärderade. Vi har ju alla våra sysslor som vi sköter, och vi har alla flera barn, som vi vill vara hemma hos. Naturligtvis tycker jag det är bra att kvinnodebatten förs, men jag har inte själv engagerat mig.

Detta är Ullas styrka: Hon vilar på något sätt i sig själv.

Hon är mycket realistisk, i den tillvaro som är hennes. Men ändå grips jag av otålighet.

— Blir du inte trött ibland? Vill du inte ha något för egen del?

— Jo, visst blir jag trött då och då. Men det går över. Och jag vet att detta är en övergående period. Jag är ju inte så gammal.

Jag trivs faktiskt här ute och med min tillvaro. Dagarna går rätt bra. Man har vant sig.

— Du har två döttrar. Hur fostrar du dem, hur föreställer du dig deras framtid?

— De är ganska fritt uppfosttrade, men jag vill kunna lita på dem. Naturligtvis skulle jag helst se att de fick ett yrke. Och så vore jag glad om de inte skaffade sig barn för tidigt...

— Du oroar dig inte för framtiden?

— Nej, jag är inte den sorten. Kärnkraften ser jag som ett nödvändigt ont, för sysselsättningens skull. Då är det värre med miljöförstöringen.

Sprayer t ex tycker jag borde förbjudas.

— Är du och din man politiskt intresserade?

— Vi är båda socialdemokrater, men vi är inte aktiva. Familjen tar vår tid och vårt intresse. Några föreningsmänningar är vi inte heller.

Tommy ska ha mat, det är dags att gå. Jag återvänder till Tensta centrum, där allt händer. Grupp 8 och SKV i Västerort kallar till möte genom en stencil på anslagstavlan i tunnelbanan. I den kalla tunnelbanan lyser också Helga Henschens sol och hurtiga anrop om syskonskap och solidaritet på finska, grekiska, italienska, arabiska och några andra språk som jag inte kan identifiera.

Ulla kommer inte att kunna gå på mötet, även om hon till äventyrs sett kallelsen. Skulle hon vilja om hon kunde? Jag är inte säker. Ulla och hennes medsystrar uppfattar kvinnodebatten och politiken som alltför fjärran. Vems problem är det? □

Karin:

"Det är en kort tid av ens liv, men dagarna är långa som år"

Intervju: Katja Waldén
Foto: Marie Nilsson

Karin, som i dag är 29, växte upp i Örebro. Hennes far var målare, hennes mor hemmafru som städade. Hennes två bröder är så mycket äldre att hon knappt upplevde något syskonskap. Det område de bodde i bestod av trevåningshus, byggda efter kriget, och bebodda av ganska barnrika familjer, vars fäder var målare, murare, hantverkare av olika slag. De översta lägenheterna var utformade som ateljévåningar; där bodde litet finare folk.

— När Bodil och jag träffades i Vuxengymnasiet var det en sak vi ofta talade om och skrattade åt. Maten. Vår barnoms mat var alltid densamma. På torsdag ärtsoppa och pannkaka, andra dagar korv, fläsk, sirapslimpa till. Vecka ut, vecka in. Det var så enahanda. Kanske var det på så sätt vi upptäckte att vi kom från samma miljö, från arbetarhem, och delade en bakgrund som de flesta andra i läroverket stod utanför.

Första gången Karin blev medveten om sin klasstillhörighet var när hon kom in i flickläroverket. Dittills hade det gått bra i skolan. Hon hade fått sköta sig själv och betygen var hyfsade. Nu — i slu-

tet på 50-talet — kom hon in i en omgivning, där idealet var att föreställa små damer, i tweedkjol och jumperset. De små damernas bakgrund var en helt annan än Karins. De som till äventyrs kom från t ex lägre tjänstemannamiljö ansträngde sig att bli som de andra. Karin kände sig utanför i sina bomullstwillsbuxor, ibland också omsydda av äldre bröders. Inte heller kände hon något stöd i sitt eget hem. Hennes betyg rasade ned till idel BC.

Som tur var flyttade familjen till Västerås. Hade hon bott kvar skulle hon slutat, säger Karin. Hon kom in i en blandad klass i den nya enhetsskolan, men betygen ville inte ta sig. Framför allt i ordning och uppförande hoppade de upp och ned, delvis beroende på att hon ibland sade emot lärarna.

Föräldrarna uppmuntrade henne inte, men tjatade och grälade inte heller på henne. Hon minns stämningen i hemmet som glad. Båda föräldrarna var socialdemokrater, men inte aktiva. Det förekom väl att politik diskuterades, i varje fall ATP-frågan debatterades ordentligt vid middagsbordet.

Hennes far var något av en filosof, med stark känsla för rättvisa, för stil och kvalitet. En arbetsmänniska, stolt över att inte ha varit borta från jobbet en enda dag. T o m när han fick 16 000 volt genom kroppen och svåra brännsår på benen gick han till arbetet dagen därpå. Det var en arbetsmoral, som egentligen ingen tackade honom och hans arbetskamrater för, menar Karin. "De hade det kravet på sig. De var prätktiga, hederliga, utan att få mycket igen. De fick sin självkänsla på det sättet. Jag tror att jag också blivit prätktig på samma sätt. Jag skulle nog aldrig kunna dra fördel eller vinst av något."

Hennes mor var praktisk, jordnära, utåtriktad. "Mamma skilde sig från de andra tanterna på gården genom att hon aldrig stack ut huvudet och skrek åt de andra ungarna, hon tog aldrig mitt parti."

Någonstans här fann Karin både den självständighet som

tidigt utmärkte henne, och den brist på självförtroende, som tycks bilda polerna i hennes liv och som format det hittills.

Tonåren minns hon som jobbiga, inte minst för att modern plötsligt började överbeskydda henne. Att hon överhuvudtaget fortsatte sina studier berodde på en envishet, som hon också har. Mer av en slump kom hon in på en kemiutbildning, som ledde till ett arbete som laboratoriebiträde.

Här träffade hon också sin man, Staffan. Hon beskriver honom (och kanske också sig själv) som "en fin människa, socialist, inte i ord men i handling. Han är kamratlig, hjälpsam, rättvis. Men han vill inte påverka någon med sin ideologi." Gemensamt har de bl a sitt tekniska intresse och på senare år — givetvis — barnen. De gifte sig 1970.

Slumpen tycktes ändå ha träffat rätt i Karins liv. Konfrontationer, inte minst med chefer som hon uppfattade som odugliga, hade fått henne att inse att hon måste vidareutbilda sig. 1970 började hon på Vuxengymnasiets naturvetenskapliga linje. "Det viktigaste var att jag började läsa svenska. Visst hade jag läst böcker tidigare men nu började jag förstå dem på ett annat sätt, inte bara handlingen utan underliggande tankar." 1973 fick hon sin gymnasiekompetens.

— Det hände ju väldigt mycket under de här åren. Vietnam, studentrevolterna, kvinnodebatten. Påverkade det er?

— Jag tror det. Vi följde väl med, men vi var inte engagerade. Men jag minns att när jag en gång besökte ett Grupp 8-möte stöttes jag tillbaka av deras inställning till barnen: det var som om de var en kätting runt halsen. Jag visste att jag själv ville ha barn, flera barn. Ändå gjorde jag abort 1970. Jag tyckte att mitt liv

äntligen, hade fått en riktning, när jag började studera, och det måste jag fullfölja. 1973 födde Karin sitt första barn, Marja, och familjen flyttade till Jungfrudansen i Solna, en lugn förort med blandad befolkning. Inte bara barnfamiljer utan också äldre och pensionärer; mest tjänstemän. Sedan dess har hon varit hemma, frånsett en termin då hon läste elektroteknik. För ett år sen fick hon sonen Mattias. Utan att vara i karriären har hennes man ändå gjort karriär och har nu en välavlönad plats som ingenjör. I sin tillvaro i dag är Karin en god symbol för den svenska välståndsökningen under de sista 15 åren.

— Du har gjort ett medvetet val, när du beslöt dig för att vara hemma medan barnen var små?

— Ja. Därför att jag ville vara tillsammans med dem, se dem utvecklas, påverka dem. Kanske är det så att det man själv saknat i sitt hem, vill man ge sina barn. För mig var det viktigt med en syskongemenskap, där man verkligen ställer upp på varandra, tar ansvar för varandra. Det ville jag ge mina barn. Därför ville jag ha fler barn, och ganska tätt, så de där egenskaperna utvecklades.

— Vad är det viktigaste för dig, för er, i er barnuppfostran?

— Fantasi. Man måste ut-

veckla deras fantasi, de måste få prova på mycket så att de hittar sina egna talanger. Vi lever i ett område där barnen får kolossalt mycket prylar, och pengar. Uppfostras till konsumenter, faktiskt. Mina barn får inte mycket. Men de har ett eget lekrum, med kuddar, madrasser och en korgstol, som de kan bygga kojor med.

(Våningens tre rum har Karin disponerat så att alla fyra ligger i ett sovrum, som inte används om dagen. Så har barnen ett lekrum, som enbart används för det ändamålet och där det får vara stökigt.)

Ätminstone en gång i månaden tar jag med dem in till Kulturhuset, för att de ska få uppleva något annorlunda. Det är stökigt att släpa med sig blöjor och extramat på buss och tunnelbana, men jag gör det ändå, hellre än att ha tråkigt hemma. Jag har försökt få med mig andra mammor härifrån, men det är svårt.

Sen vill jag på alla sätt göra dem självständiga. De ska lära sig klara sig själva, använda hela sin kropp. Jag är ingen kycklingmamma, jag låter dem röra sig fritt över klipporna här. Jag tror att det är viktigt att man inte är

ängslig och tjugig. Att barnen har trevligt, med sig själv och andra, att det händer saker. Yttre pli, uppförande och sånt, tycker jag är väldigt oväsentligt. Disciplin hatar jag.

Vad vi också försöker ge dem är ett språk som är rikt och nyanserat. Vi pratar med dem, svarar på alla frågor.

Vad jag saknar i det här samhället är en klar ideologi, en ram att hålla sig till. Som det nu är är många ungar utlämnade till mammornas godtycke. Där ser jag Kina som ett exempel. Av de böcker jag läst verkar det som om det fanns en verklig gemenskap. Inte mina barn och dina barn, utan alla tar ansvaret för barnen. De är inte privatägda. Och man har klart för sig hur viktiga barnen är.

— Men daghem har inte varit din lösning för egen del?

— Nej. Bl a därför att jag tycker inte att daghemmen har en klar ideologisk inriktning i dag. De är nog materiellt fullvärdiga, men det verkar som om t ex stimulans var liktydigt med lekriktiga leksaker från Skriv-Rit. Man leker med ungarna, sysselsätter dem, men det leder ingestans. Jag tycker ungar ska få ideologiska puffar.

Jag tycker att jag gjort mer för mina barn än de skulle få på dagis. Jag tycker att jag själv tar ansvaret för deras utveckling.

Men det är en kamp hela tiden. Mina dagar är långa, för jag har tråkigt. En bra dag är en dag när man har någon att träffa. Det finns så få möjligheter att få utbyte med de andra hemmafruarna. Vi träffas, vi dricker kaffe tillsammans ute eller hemma hos varandra. Det är naturligtvis bättre än om var och en sitter hemma i sin kula. Men vi gör inget tillsammans med barnen. Vi sitter för oss, ungarna far omkring. Försöker man tala om något som står i tidningen, har de inte läst den. — Kvinnorörelsen förstår de inte alls. För dem består den av kvinnor som slåss mot män. Det verkar som om de helt gett upp, de har inga ambitioner eller intressen.

Ibland kommer det över mig; det känns som om jag låg under en presenning. Då gör jag mina utbrytningar, till Kulturhuset t ex, och jag har mitt andningshål: jag går på kurs i danska en gång i veckan. Med de kvinnorna — som arbetar ute — kan jag diskutera Tove Ditlevsen, kvinnofrågor.

— Men ger du inte upp för lätt? Det finns kanske andra som tycker som du, om du bara kom till tals med dem?

— Jag törs inte föreslå nå-

got. De tycker nog redan att jag är tillräckligt knäpp. Och det är svårt att jobba med tug-gummi.

Man skulle kunna karakterisera den här inställningen så här: Jag lägger mig inte i vad andra gör. Men i själva verket betyder det: Jag bryr mig inte om andra människor. Man behöver inte andra, samhällsservice ersätter gemenskap, man drivs in i familjen, den ska klara hela känsloregistreret. Barnen blir utlämnade till sina föräldrar.

Det är ju med barnen allt börjar. Men det talas så litet om dem. Jag tycker vi säljer ungarna till konsumtionssamhället. De blir ju inte lyckligare av alla grejor. Vi står bredvid och ser hur de blir lurade. Den trygghet samhället ger är att vi slipper vara beroende av andra. Men i själva verket är vi ju rädda för varandra — det märks t o m i sandlådan. Vi låser kring oss med sjutillhållarlås.

Ibland önskar jag att det kom ett oväder uppifrån, något som ruskade om oss alla, så man blev av med allt det här äckliga som ligger som en slöja över oss — konsumenter.

— Du låter faktiskt ganska negativ när du talar om din och de andras hemmfrutillvaro. Eller kanske är det riktigare att säga att det finns en djup besvikelse i din röst?

— Jag är inte helt nöjd, men jag är ändå glad att ha kunnat göra så här. Jag skulle ha blivit ett nervvrak om jag skulle hetsat mellan daghem, hem och jobb. Det positiva är att jag vet hur mina barn har det. Jag kan lugnt invänta alla barnsjukdomar. Det negativa är isoleringen, att man är understimulerad. Nu spelar jag ändå en nyckelroll. Om jag inte trodde att det här var bra för barnen skulle jag bryta ihop. Det är bara att acceptera att det är så här. Det är en kort tid av ens liv, men många dagar är långa som år.

Och en dag kommer jag ut. Jag har inte valt bort min egen utveckling, jag har inte slutat hoppas. En dag ska jag också få njuta, få arbeta i lugn och ro.

Jag har mina planer. Så fort jag fått barnvaksfrågan ordnad, läser jag vidare, tar jobb. Jag har anmält mig till en kurs i journalistik, för fackpress. Med en sån utbildning skulle jag kanske kunna frilansa hemma. Det är ju ont om fackmän som kan skriva begripligt.

— Det här är alltså din lösning på problemet. Vad tror du om dina barns framtid? Vart syftar du med din uppfostran av dem?

— För flickans räkning hoppas jag att hon ska slippa

är jag alltså rädd att mina ungar ska bli avvikande. Ska de flyga ensamma, som drakar, ovanför de andra? Det är ett alltför högt pris att betala. Ibland, när jag är pessimistisk, tror jag det vore bättre att uppfostra dem till materialister.

Ibland tvivlar jag på människorna, att de har någon önskan om något annat. Alla vill bara äga, ha, odla sin privata tillvaro. Ser jag mig omkring i samhället, vet jag inte vad man kan hoppas på. Jag tycker att de socialistiska partierna är nästan lika hårda, avmänskligade som de borgerliga, fast inte lika förfäktfulla. Jag tycker inte det finns någon riktig samhörighet, var och en kämpar för

”Det är ju
med barnen
allt
börjar”

det typiskt kvinnliga, att hon ska få bruk för *alla* sina resurser. För pojken är det ett fullvärdigt känsloliv. Jag blir rädd när jag ser mönstret här: hur flickorna gaddar ihop sig två och två och utestänger andra, medan pojkarna har roligare ju fler de är. Jag försöker behandla dem lika och tror att jag lyckas.

Jag skulle vilja att båda två blev tekniker. Då har de detta att falla tillbaka på: socialt anseende, så att de får vara hursomhelst.

— Vad menar du?

— Så här: Tekniker behövs alltid. Deras plats i samhället är säkrad.

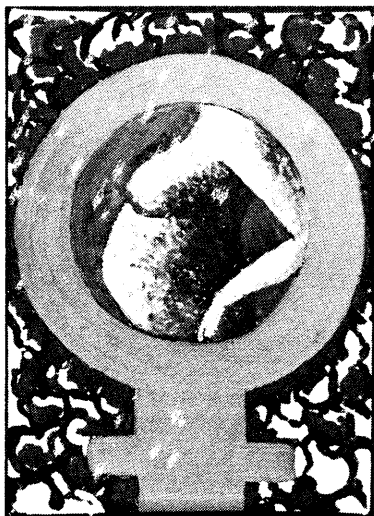
Jag har velat uppfostra mina barn till människor som bryr sig om andra. Samtidigt

sitt, i individuella grupper. Jag tror att det är en ny människosyn som behövs.

Jag lämnar Karin. En ganska liten, 29-årig kvinna som har en stor besvikelse i sin röst. Men hon har också en envishet, ett självförtroende. Hon har, trots allt, hela tiden arbetat på sin egen utveckling, hon har medvetet valt det hon tycker vara det bästa för sina barn. Hon har övergripande idéer, även om de kan tyckas väl allmänna. Hon kommer nog att se till att hon får ett eget liv. □

VIETNAMESISK GRAFIK,
varor fr Kina, DRV, DFR Korea.

SOLIDARISK HANDEL
Kungsstensg 27. Tel 08/31 86 42
(Nära T-banan, Rådmansgatan)

Målning av Benedicte Bergmann

den här generationen

är den generation då hemmafruarna för första gången ifrågasattes — eller kände sig ifrågasatta. "Hemmafruns isolering" i kombination med behov av pengar gjorde att hemmafruarna blev färre. Många tvingades stanna hemma av brist på arbetstillfällen och barntillsyn — men många valde att vara hemmafruar och försvarade det arbete de gjorde och de värden de stod för. Det är här debatten gick snett. För det arbete de utför är nödvändigt, men det måste vara varje vuxen människas uppgift att ta del i det: ansvaret för barnen, för mat och tvätt och städning, för personlig service. Allt det som är precis lika viktigt för produktionen som produktionen själv. Drömmen om hemmafrun är grundläggande för samhällets skeva arbetsdelning: en total utsugning av arbetskraften för att någon annan förutsätts ta hand om det praktiskt vardagliga, känslorna, den mänskliga gemenskapen.

En uppdelning av samhället i en manlig samhällssfär och en kvinnlig privatsfär — där ansvaret för samhällets nya medborgare ligger just hos dem som avskurits från samhället — kvinnorna.

FRIGÖRELSE
FÖR
HEMMAFRUN

VI VILL HA:
DAGENS
JOBB

JÄMLIK LÖN
OCH
TRYGGHET

BORT MED
MANSAMHÄLLET OCH
FAMILJEMINISTERN!

FÖR VI VILL HA
NÅT BÄTTRE !!

Livmödrar i hela världen förena er
Lyft er upp ur årtusendena som tynger er
Din vackraste orden blev hittills aldrig godkända
LIV-MODER, LIV-MÖDRAR, MODER-LIV

Alla goda livmödrar ni har framläpat er
i tron på den särskilt utmätta eviga kvinnodomen
Berätta nu om jorden som den skyddande hinnan!
Och människorna som foster till gemenskap!

Anna-Lisa Bäckman

BARA INTE
MIN MAN FÅR
SYN PÅ MIG NU!

Ur Centerwall/Strömdahl: Pojke, flicka... Studiepaket om könsroller från SÖ m fl.

"Själva arbetsuppgifterna kan delas upp i t ex följande typer:

1. Produktion av mat, kläder o dyl
2. Rengöring, städning, inköp
3. Administration
4. Omsorg och vård av barn och sjuka
5. Uppfostring och socialisering av barnen
6. Personlig service till vuxna, arbetsföra medlemmar av hushållet

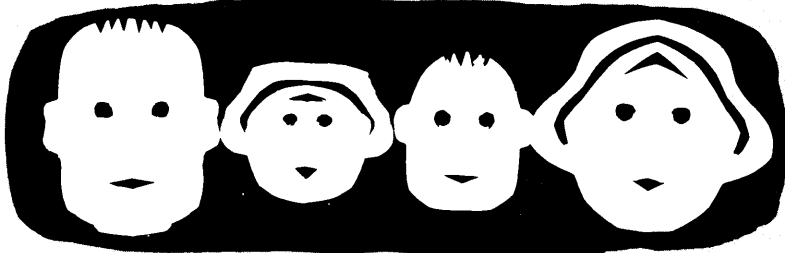
Alternativet till att en husmor sköter dessa uppgifter på heltid är att motsvarande produkter kan köpas på marknaden, ställas till förfogande av samhället eller att familjemedlemmarna delar på arbetet. Arbetet med produktion av konkreta saker är förhållandevis lätt att ersätta med motsvarande marknadsprodukter. När det gäller städning, rengöring, administration kan detta utföras av andra mot betalning, men det förutsätter hemhjälp och är förhållandevis för dyrt för de flesta. I gengäld kan dessa typer av arbete utföras på fritiden och fördelas på familjemedlemmarna.

Arbete av typ 4 och 5 kan inte göras på fritiden eftersom det inte kan ske på bestämda tider på dygnet. Barn och sjuka måste skötas när de har behov för det och den uppgiften kräver att en vuxen frisk människa är tillgänglig hela dygnet. Arbetet kan göras av andra mot betalning, men det blir dyrt. I praktiken är det bara offentliga institutioner som barnstugor, skolor, sjukhus som kan ersätta en husmor på heltid."

Hilde Bojer: Hemarbeid og samfunnsøkonomi, i Kjerring-råd nr 1/76.

"Den djupaste politiska kampen borde komma från moderskärleken av samhällsmedvetna mödrar som sade vad som var bra och vad som var dåligt. Men hur ska mödrar som själva inte tagit ställning kunna överföra något sådant"

(Rita Liljeström i en föreläsning på en SKV-konferens på Lilla Brattön sept. 76)

Anna-Lisa Bäckman

"Familjen fick på så sätt ett naturligt centrum i barnens fostran. Där integrerades, kan man säga, könens skilda uppgifter till en enhet, ett mål: familjens fortbestånd. På mannens lott föll att planera sönernas utbildning och yrkesverksamhet, på kvinnans lott att skapa en psykologisk beredskap för denna yrkesverksamhet, främst en känsla av frihet... I denna inlärning spelade hustrun en central, ehuru svårpreciserad roll. Hon

stod för den moraliska fostran och var samtidigt en buffert mellan barnets och produktionsvärld, representerad av mannen, vilken vistades i hemmet vanligen endast en kort tid av dygnet. Denna fostran uppfattades som ett led i en bildning vilken som mål hade humanitet, preciserad som frivillighet och kärlek."

(Ambjörnsson: Kvinnofrågan i Sverige. Häftet för Kritiska studier 7-8/74)

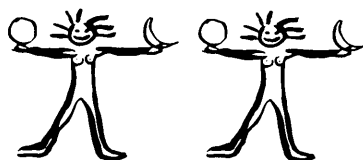
KORSTRYCKET: att välja hemmet

... HENNES PRIS... blir dyrt... det egna livet. Nej fel... men en stor viktig bit av livet: att leva i gemenskap och arbete med många människor.

Att bli isolerad och ensam — rädd och osäker. En känsla av att vara utanför... att inte vara produktiv. I ekonomiskt beroende av en annan vuxen människa. Att vara "arbetslös" när barnen går sin egen väg, inte längre ha en funktion att fylla. "Inte ens en mor"... orkar växa med bara små människor omkring sig.

Vem tar ansvar...? Hon? Vem annars? Inte samhället! Inte släkt och vänner. Inte mannen. Ensam får hon fostra — framtidens människa. Orkar hon det? Kan hon det?, isolerad från det stora samhällsmaskineriet som blir barnets verklighet — sen — när barnåren är förbi.

Familjen som gemenskap. Är det så? När kommer dagen när tvättstugans väggar hotfullt faller över henne från alla fyra håll samtidigt? Innanför betongväggarna studsar hennes skrik, men når inte ut till den andra gemenskapen — den som spränger betong och raserar hinder.

... MEN ÄNDÅ. På sitt sätt odlar hon en känsla som vi alla borde omfatta. Kärleken till framtiden, den framtid som vi skapar — i våra barn.

Vad slåss vi för? Vad kämpar vi för? Är det inte barnens liv? Vi borde unna oss den glädjen — alla.

Föräldraskapets djupa sensualism. Det har hon insett. Att njuta av dofter, närhet och Liv.

Att få se någon växa.

Att ha tid att påverka, lära känna, lära förstå.

Att behövas — som människa.

Hennes arbetsdag är så olik fabriksarbeterskans. Hon bestämmer själv över sitt arbete. Ingen ger order. Att själv få se vad som behöver göras.

Där finns också något att lära.

...ja en del av hennes liv vill vi bära med oss in i framtiden. Den nära kontakten med barnen, förenad med en arbetssituation som vi själva kontrollerar. Vi vill bära med oss hennes barn och andras barn.

Gunilla:

"Jag har strävat efter en harmoni som inte finns"

Intervju: Ulla Torpe

Foto: Marie Nilsson

Gunilla är 33 år. Hennes pappa är militärmusiker, mamman kontorist, Vägen till ett annat liv gick via män — åtminstone var det så sagorna och Min Melodi lärde. De senaste sju åren har hon försökt bryta med det mönstret, skaffa sig en egen identitet, arbeta med saker hon tror på. Hon var med om att starta Grupp 8 och hör till de kvinnor som i sitt eget liv försökt förverkliga den nya kvinnorörelsens målsättning: det personliga är också politik, dina politiska värderingar och ditt sätt att leva är två sidor av samma sak. Idag är hon gift med Harri, som suttit sex år på kåken. De lever tillsammans men bor inte ihop. Gunilla bor ensam med de två barn hon har med andra män. Hennes mål är att ta totalt ansvar för sig själv och kombinera det med djup gemenskap med andra. Hon försöker göra en modell av sitt eget liv: korstryckets alla krav måste gå att förena. Arbete och barn, känsla och intellekt, självständighet och gemenskap är inte oförenliga utan lika nödvändiga.

Ulla: Åren mellan 30 och 40 — har man då kommit fram till en slutgiltig formulering för livet eller... tycker man att det är en station bara som man stannar vid och så fortsätter man resan mot nya tyngdpunkter.

Gunilla: Så här kände jag det, när jag fyllde trettio... hjälp nu är jag trettio, jag har inte gjort någonting. Jag har inte vågat satsa på det jag vill, skriva. Och när jag då skulle sluta på Musikens makt så beslutade jag mig för att nu eller aldrig. Börjar jag inte nu alltså att formulera mitt liv som jag vill ha det då blir det aldrig gjort... för snart är jag fyrtio... och det är jag ju skit-rädd för (ängsligt skratt)... Ja, det var trettioårsstrec-

ket... nu måste jag jobba långsiktigt på att formulera mitt livsmål.

— Och du vågar ta allt vad det innebär av ekonomisk knapphet?

— Ja, nu gör jag det. Det är det som mitt liv koncentrerar sig kring nu... att inte kompromissa med mig själv, barnen, jobbet. Och jag har vid 33 års ålder äntligen blivit så stark att jag inte söker efter tomteboluckykan eller friden eller den konfliktfria tillvaron... det jävligaste jävliga kan vara den sanna nåden.

Hela mitt tidigare liv har jag strävat efter en harmoni som inte existerar. Jag har släpat med mig tomteboidealet som är att vara vacker och en god

mor och ha smårutiga gardiner i fönstret.

— Men tomteboluckykan kan ju vara både sann och falsk. Lugn och frid är ju bra bitar.

— Ja, men problemet är att friden störs av katastrofer och att då lära sig att allt är ett både och. Det skitiga snea hör till och är nåt som man ska ta itu med men knappast begära att det inte ska finnas.

Som jag tjtade på Harri. Lägg av tjacket. Du hamnar på kåken igen annars. Men när jag var fattad begrep jag att dom fantastiska bitarna med Harri hörde ihop med skiten. Nu kräver jag inte att han ska förändra sig. Det är hans sak. Funkar det så funkar det. Funkar det inte så måste jag gå ifrån allt. Ja, då måste jag våga ta ett nytt steg igen.

— Du har ett krav på ärlighet — dels ska förhållandet fungera, dels ska du själv utveckla dig själv i det här. Du ger dig aldrig, sopar sällan något under mattan. Det kostar dig mycket och du visar därmed en väg för oss andra som vi känner att vi inte vågar gå. Hur orkar du? Är det nån vision du har? Vad i ditt föregående liv har lett fram till det här?

— Som jag minns det nu så

har jag alltid haft den biten att jag inte ger mig, att jag är oförmögen att kompromissa så länge jag tror att jag har rätt. Och då måste jag gå till min morfar. De första tre åren var jag hos min mormor och morfar för mamma och pappa hade det så taskigt. Åh, han var en glad och positiv och intelligent arbetare som aldrig kompromissade. Han hade en ohygglig stolthet. Han var viktig för mig, var min trygghet.

— *Kompromisslösheten — har den spelat någon roll hemma hos din mor och far.*

— Ja, min mamma har aldrig fastnat i förljugenhet. Hon har tagit strid dag ut och dag in. Hon vann ju aldrig nånting men... jo hon tog strid för min utbildning och vann. Fick ta konsekvenserna och betala det. Jag skulle få det hon aldrig fått.

I tonåren kraschade allt mellan oss men förra våren när jag var djupt nere i depressionen så upptäckte jag att mamma var en så idealisk småbarnsmamma.

Det var ständiga gräl om pengar hemma... skulle jag ha några kläder fick mamma jobba ihop dom. Det var fattigt så in i... de fick slita det såg jag ju, ja det var därför mamma blev sjuk.

— *Det fanns ett kvinnoförakt tydligen men också ett annat förakt?*

— Ja, jag fick lära mig — det gick som en röd tråd genom hela mitt liv — att vi var mindre värda, att jag var mindre värd, skulle hålla mig på min plats, inte förhäva mig. Men mitt i allt det här... hela livet låg framför mig.

Det fanns ändå en extra dimension hemma. Mamma hade en sån och pappa... Sagor blev dikter för mamma och hon läste mycket och pappa hade musiken...

Jag hade en spegelupplevelse då, ja, jag kallar den så.

Jag stod och pratade med mig själv i spegeln, jag var tretton och hela livet låg framför mig. Det bubblade i mig av ett behov av att leva... inte trist som runtomkring mig utan det måste finnas en annan dimension i livet... jag ville göra nåt men det fanns inget språk. Jag har letat efter en språklig bild till den känslan, den känslan som jag har återgått till nu, vid 33 års ålder, sen jag har gått hela den långa vägen kan jag komma tillbaka till den...

— *Hur kanaliserade du den känslan till slut. Då.*

— Den känslan kanaliserade jag via Min Melodi i ett ständigt trånande efter killar. Ja, så var det, detta enorma

behov av att skapa liv, ögonalyste på en och då jag sökte mig ut så blev det liv via killar.

— *Vad har vi som tjejer för alternativt liv i dom åren? Jag minns ju själv att jag hade det fria livet nästan i min hand...*

— Varken killar eller tjejer har en chans att odla den otroliga livsbejakelse de har i de här åren, föra ett skapande liv som både är konstnärligt, teoretiskt, praktiskt. Känslan av att allt är möjligt, att det som folk påstår är orimligt är det enda riktiga. Den känslan är jag tillbaka till nu. Men då...

Åh, jag gick in i en otroligt begränsad värld. Min tonårstid var en evig väntan på en

kille. Fnittrig och väntande. Jag var kär i en kille som tävlade på skridsko. Jag stod och väntade så fötterna nästan frös fast i isen medan han åkte alla varv. Sen diskuterade han bara sina tider med mig. Jag gick hem och satte mig att vänta och tråna framför telefonen.

**"Det bubb-
lade i mig ett
behov av att
leva"**

Första gången jag upptäckte att jag var charmerande var på en fest. Killen på nitton lämnade sin tjej, talade om för mig hur fantastisk jag var. Jag var tretton. Vi var tillsammans sen. Hans mamma hade modeaffär. Hon lärde mig att gå, att klä mig, jag lärde mig att se till att alla tyckte om mig, i hennes kläder blev jag ju jättesnygg, jag gick mannekäng, blev trevlig och anpassbar. Han kom från en av de rika familjerna, hade bil och körkort, hade stereoanläggning, mahognybåt nere i hamnen. Och i flickskolan umgicks jag med de värmländska brukens fina flickor. Jag var en katt bland hermeliner hela tiden, lånade fjädrar av killar och av fina familjer.

Det finns bitar här som gör ont att tänka tillbaka på. Det ena är att under den här perioden i de fina kretsarna så förnekade jag mina föräldrar. Pappa jobbade på en bensinmack om kvällarna och jag kom förbi och jag såg honom inte. Han var förnedrad, ursinnig. Och mamma som slitit så för min fjällutrustning hon fick gå på andra sidan gatan när hon följde mig till tåget den fjällresan.

Detta är en smärtsam bit. Dom var mindre värda men dom hade lärt mig att dom var mindre värda. Där kommer morfars stolthet hos mig. Jag var faen inte mindre värd. Mamma hade lärt mig att borgerlighetens värderingar var eftersträvansvärda.

— *Du övergav alltså statuskillen, tillsammans med vilken du ändå kunde sola dig i överklassglansen. Varför?*

— Nu kommer den andra verkligt svåra biten i den här historien. Ja han hade ju tjtatat och tjtatat och jag fattade aldrig var det var frågan om riktigt. Till slut fick han sin vilja fram. Jag gick med på det mest förbjudna. Vi gick ner i mahognybåten mitt inne i stan... jag låg bara och tänkte på att båten gungade åt ena hållet hela tiden... att alla skulle se. Så kom jag hem, berättade för min bästa kompis som blev alldeles hysterisk. Så gick jag i en ständig skräck i två månader och trodde att nu var jag med barn. Det var en skräck som jag inte var mogen för. Jag ville aldrig träffa killen mer, han började snacka på stan om mig, jag blev litet hora, fick dåligt rykte. Den vänliga Gunilla började försvinna. Jag sket så småningom i plugget. Hemma var jag bara hopplös. Mamma och jag tappade kontakten. Jag var grov, elak... Var ständigt ute med olika killar, killfixeringen fanns där. Jag låg med en och annan men jag var helt alienerad till min egen kropp och min egen känsla. Jag ställde upp på dom, inte på mig själv.

— *Du hade alltså grundligt förnekat din stora spegelupplevelse, de stora frihetsbitarna inom dig. Du menar att du förnekade din klass och dig själv som tjej. Du gick in i den snäva bild som omgivningen krävde av dig, som killarna krävde.*

— Ja men dom krävde ju inte bara sex på egna villkor. Jag träffade en journalist vid sexton års ålder som jag sen gifte mig med. Han ville inte ha en tjej-tjej, han utmanade mig och hånade mig för att jag inte läste ledare i Stockholmsstidningen. Han ville ha en lerklump av ovanligt gott material som han ville forma till sitt ideal och det ställde jag upp på. Det lockade mig. Nu skulle jag bli intellektuell också förutom att jag var snygg. Herregud jag glömmar aldrig när jag läste Röda Rummet första gången. Men han var maratonknallare och jag lärde mig att det var kvinnans öde att stå ut. Jag lärde mig stöna vid rätt ställe, skraka vid rätt ställe, klösa på ryggen vid rätt ställe, att fejka orgasmer. Till slut vägrade jag och då drog han slutsatsen: Gunilla är frigid.

**"Min tonårs-
tid var en
evig väntan
på en kille"**

— *Historien om dig, Gunilla är menar du alltså historien om dina killar. Det är genom dom du befäster dig själv, förnekar dig själv, upphöjer dig själv, förnedrar dig själv, beundrar dig själv. Tänkte du aldrig: Vad ska jag bli då här i världen?*

— Jag skulle ju inte bli nåt.

— *Bar du med dig förnekelserna av din klass och dig själv så starkt?*

— Jag började väl ana något kanske. Men herregud du skulle ha sett mig. Färgat hår,

högklackade skor, farah-di-ba-frisyr. Efter äktenskapet som varade i nio månader blev mitt liv total anarki. Jag reste runt i Europa med olika karlar, ointresserad av nuet, av framtiden, en play-girl, ja, helt på avstånd från mina egna känslor.

Sen träffade jag en man som äntligen frigjorde mig erotiskt. Han var min första kärlek, min första djupa känsla för en annan. Det band mig otroligt men ändå var det inte det som var det viktiga. Han var nämligen fortfarande helt i linje med Min Melodi. Det viktiga var att det var första gången, Ulla, som jag mot alla odds fattade ett eget självständigt beslut: Jag skulle föda ett barn jag var havande med. Trots att han svek så började jag plötsligt tro på mig själv.

Jag hade ingen bostad, ingen pappa till barnet, inga pengar, bara en fast vilja och det hörde ihop med hur desperat jag hade levat. Det här var min räddning. För första gången var jag tvungen att handla. Jag tvingades börja jobba när Lotta var tre veckor till exempel. Jag fick ett jobb som journalist på Ählén & Åkerlund.

Där började det nu äntligen, inte en politisk medvetenhet, den kom senare, utan en medvetenhet om min kvinnoroll. Vi var ensamma, Lotta och jag, men vi skulle klara det.

Jag var gymnasieekonom då och jag blev uppbackad genom jobbet att gå på journalistinstitutet. Jag jobbade för Ählén & Åkerlund, gjorde ett bra jobb, tjänade bra.

— Jag måste bryta här Gunnilla. När jag lyssnar på dig får jag ett intryck av — inte att du förvränger ditt liv — du är ju hänsynslöst uppriktig — utan att du målar dig själv mörk, ja nästan svart. Av skuld. En underton av självförakt — oav-

"Jag är oförmögen att kompromissa"

brutet. Du blev beroende av män, ja. Du blev vad vi nu kallar ett sexobjekt, ja, men den negativa objektsituationen tycks ha lånat värde åt sex-situationen så att allt som händer tillsammans med män blir negativt laddat.

— Och samtidigt har du mycket vrede. Och vreden vänder du i skuld mot dig själv... Men också i skapande. Du är ju oavbrutet i rörelse mot förändring, förbättring. Berätta mer...

— Jo, jag kom in på journalistinstitutet och samtidigt började jag läsa Mao. Jag tror han är den bästa pedagog som finns för han skriver känslomässigt också. Det var första gången jag orkade tänka tillbaka på sveket mot mamma och pappa. Jag började se ett sammanhang. Min politiska medvetenhet föddes ur en känsla. Jag såg mig inte omkring och konstaterade att folk var fattiga utan jag kände att Mao angick mig, min känsla.

Veckopressen var i kris och jag satt med i en projektgrupp som skulle ta reda på vad tantonerna i stugorna ville ha... ja, dom sa så... och det gick totalt emot min känsla. Jag blev förnedrad själv.

Hur hanterade du den känslan.

I det läget träffade jag Tore, som var konstnär. Han var marxist, som jag — men han hade pengar. När jag beskrev min förnedring på jobbet sa han:

— Sluta då och lev på mina pengar, de är ju våra nu. Men jag kunde det ändå inte... jag kunde inte det. Så fick jag barn då, ett år senare, men efter det att jag fått Andreas gjorde jag en kompromiss. Jag fick ett freelancekontrakt med fast månadslön och försökte göra det som många journalister försöker än idag: smyga in mina idéer, intervjuar kändisar som var radikala. Men allt blev mer och mer ohållbart. Till slut sa jag upp mig på Ählén och Åkerlund, inte främst av ideologiska skäl. Den utlösande faktorn var att jag blev osams med personalchefen om lönen. Men åh, vilken ångest jag hade för det beslutet.

Sen sökte jag jobb på Aftonbladet men fick det inte. Så helt oväntat blev jag arbetslös. Jag satt hemma och läste marxistisk filosofi och Kinas historia men i djup ångest för att jag var försörjd av Tore. Jag fick inget nytt jobb och jag hade inget arbetslöshetsunderstöd.

"Min politiska medvetenhet föddes ur en känsla"

— En politisk omorientering alltså och priset var din självständighet, ditt jobb. Du blir beroende av en man igen...

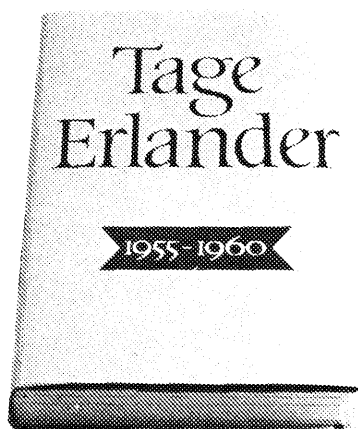
— Ja, men i den här situationen var det jag träffade grupp 8-tjejerna.

— Ja, jag minns det så väl. Du hade en så bestämd uppfattning om vad du ville, att du ville i alla fall.

— Ja, att jag ville, inte vad jag ville. Det var ju inte så att

jag hade sagt att *nu* har jag blivit politiskt medveten... *nu* tar jag avstånd från det här. Nu bryter jag nya vägar för mitt liv. Utan jag tufflade mig fram och lät saker ske.

Så började det trassla mellan mig och Tore. Jag hade börjat läsa på Peddan då. Jag hoppade av det och sökte job-

Nu har den fjärde delen av Tage Erlanders memoarer kommit.

Den beskriver de viktiga spännande åren 1955-60, en av de mest dynamiska perioderna i vårt lands utveckling i modern tid.

Med ATP-striden, atomvapenfragan, Raul Wallenberg-affären, Harpsundsöverläggningarna, införandet av omsättningsskatt, statens övertagande av LKAB, brytningen mellan bondeförbundet och socialdemokraterna.

Vem kan berätta mer initierat om detta än Tage Erlander?

Tage Erlander 1955-60 är inb.

Tiden.

bet på Österåker — på fängelset där.

Det är en väldigt viktig bit. Jag hade fått min politiska medvetenhet, jag hade träffat tjejerna i grupp 8. Jag hade börjat inse att kvinnorollen var sne men inom mig fanns ju hela gamla Gunilla kvar, va... hela sexobjektsbiten, hela flirtspelet men med en ökad aggressivitet lagd utanpå det hela. Här kom jag in i ett koncentrat av manssamhället och för mig var det självklart att solidarisera mig med fångarna. Dom ställde upp på mej och först lurade jag mig själv att tro att jag var en så bra assistent. Men jag hade ju ingen utbildning på det. Däremot var jag en ärtig tjej och var nog med hur jag klädde mej och hade djävligt många sensuella kontakter med olika fångar. Någonstans inne i hela det här jobbet kunde jag plötsligt kartlägga mitt eget spel till dom olika männen i manssamhället.

— *Anser du verkligen att det är helt negativt att ha sensuella kontakter? Förnekar du så stora bitar av dig själv?*

— Jo, men jag insåg någonstans att det här var sjukt, va, och det sjuka handlar om systemet, om rollspelet, men också om min omedvetenhet om hur jag förhåller mig till dom olika männen i den här hierarkin. Det är liksom att få

se sig själv i blixtbelysning frilagd. Det som gjorde att jag klarade den här tiden var en tjej, en fantastisk tjej, en väldigt begåvad, väldigt handlingskraftig tjej men min raka motsats, inte ärtig och flirtig som jag var. Hon förstärkte dom bitar hos mej som var positiva, stöttade min yrkesbit och struntade i det där andra.

— *Nu börjar alltså tjejer betyda mycket för dig.*

— Jag har haft en kontinuerlig vän sen tonåren och vi har alltid ställt upp och stöttat varann. Tillsammans gick vi in i kvinnorörelsen. Vår vänskap är ett mycket lyckligt äktenskap som har passerat alla kriser. Den vänskapen är en av de tryggheter jag har nu. Ska vi tala om trygghet så har jag omdisponerat den. För att kunna baka upp tryggheten i mig själv behöver jag mina tjejkompisar och mina barn nuförtiden. Det här är naturligtvis ett resultat utav att jag har sålt mig själv så mycket åt kärleken... men jag är hemskt rädd idag att lägga tryggheten hos en man. I och för sig skulle jag gärna vilja göra det men jag måste jobba på det... och det är svårt för mig.

— *Hur har du praktiskt organiserat allt nu. Det här livet kräver ju en omdisponering av dina resurser eller hur man ska säga.*

— När det pajade mellan Tore och mej bodde vi i villa, vi hade två barn och vi hade ett gemensamt politiskt jobb i musikrörelsen. För att ungarna skulle slippa betala priset för ett sånt uppbrott så har vi ju försökt att bo kvar härute med alla dom slitningar det har betytt för oss alla, inte minst för våra nya partners. Ibland tycker jag att jag har hela världen mot mig i den här frågan. Men Andreas har kvar sin pappa, ingen har tvingats flytta... vi... jag har en vision att man ska kunna söka sig fram som jag har gjort. Det kan inte vara så att det skall vara kärlek och hat och uppbrott... man måste... ja en människa som man har levt tillsammans med i många år måste man ha bitar kvar utav och man måste kunna formulera nya sätt att relatera till varandra. Jag klagar kanske dag ut och dag in men det här fungerar nu. Vi hade tomtebolyckan i huvudet förut... men det förutsätter att någon står utanför... och jag vill inte se nån som står utanför. Harris och mitt förhållande har utvecklats enormt av det här.

Ja, hur lever jag idag då?

Jag bor ensam i det här huset med mina två barn.

Jag jobbar som free-lance-journalist med dålig betalning och försöker formulera mitt eget språk, min egen journalistik och mitt eget sätt att förhålla mig.

Den här ensamheten är nödvändig för mig nu för att jag skall kunna bygga upp en egen integritet. Tore bor i huset bredvid oss, så Andreas har sin pappa kvar. Harri kommer ofta hit.

Kanske är det han som får betala det högsta priset för den här kampen. Han saknar en daglig familjetrygghet som ju jag får tillsammans med barnen.

...men på sikt tror jag att vi alla vinner på det här. □

ROBERT MOTHERWELL

För första gången i Europa visas en retrospektiv utställning av Robert Motherwells verk. Den omfattar måleri, grafik och collage från 1941 till idag.

Bland hans verk kan nämnas en serie kallad "Elegies to the Spanish Republic", inspirerad av det spanska inbördeskriget. Motherwell säger själv att dessa målningar inte är politiska — men skildrar ett ständigt upprepande av en fruktansvärd död som inte skall glömmas.

GALLERIET 12/11—9/1 1977

KulturHuset

Uppgifter om övriga utst. i Kulturhuset hittar man i annonser i Stockholms morgontidningar på lördagar (Museinyckeln) och söndagar (Konstutställningar).

Barn! Föräldrar! Samhälle!

Gustav Jonsson i stillfilmen BARN - FÖRÄLDRAR - SAMHÄLLE

Det beror på samhället om barn och föräldrar ska få det bra. Ett bra samhälle beror på hur barn och föräldrar har det. Och samhället skapar vi tillsammans.

Folkrörelserna har stort ansvar i vårt samhälle. Ansvar för den miljö och den gemenskap som våra barn växer upp i. Därför är det naturligt att folkrorelserna stöder BARN - FÖRÄLDRAR - SAMHÄLLE.

En viktig studiecirkel. Men också ämne för tematräffar, debatter möten.

Studiehäften, stillfilm och upplysningsmaterial får du om du kontakter någon av de organisationer som står bakom.

ABF:s lokalavdelning
kontakter du för
studiecirkeln.

ARBETARNAS
BILDNINGSFÖRBUND
FOLKSAM
KONSUMENTKOOPERATIONEN
LANDSORGANISATIONEN
UNGA ÖRNAR

Värva prenumeranter!

Målning av Benedicte Bergmann

Foto: Curt Carlsson

den här generationen

växte upp i takt med konsumtionssamhällets framväxt. Kvinnoskönhet har alltid varit ett kapital på marknaden. Men nu blev mode och skönhetsmedel tillgängliga för alla, de blev massmarknadsvaror. När den "sexuella frigörelsen" kulminerade i pornografins frisläppande 1970 blev kvinnokroppen vardagsmat på gator och torg. Aldrig har kvinnoskönhet exploaterats som nu, i jättelika fyrfärgsannonser. Men vi blev också den generationen som började genomsåda spelet, vägrade följa modets regler, vägrade förvanska oss i tung make up. Vi började förstå i vilket gigantiskt ekonomiskt spel vi var in-dragna. Och att vi sålde oss själva när vi köpte vår falska identitet på burk.

VISA

Jag känner en tjej som gick omkring
med tusen visor i magen

Och hon fick en neuros för hon
fick aldrig ut nån utav dem

De karlar hon mötte såg inget fel
såg bara en tjej som borde ha kel

De såg ingen sång som ville ur mun
Och tjejen blev blott tunnare än tunn

Så en dag tog hon på livet slut
— då kom det äntligen det som måste ut:

Ur flickans allravitaste trosor
trängde visor verser och tusen rosor.

AnnaLisa

AnnaLisa

TVÅKÄRLEK

Tvåkärlek åker i bilarna
vandrar i skogarna
på promenaderna och
på gatorna

Tvåkärlek håller handen
Tvåkärlek stöter bort
Tvåkärlek håller undan
kärlek för alla andra!

Tvåkärlek är orättvis
för den drabbar alla andra.

AnnaLisa

Ur Aftonbladet:

I Forum nr 4 har Maria Bergom-Larsson gjort en analys kallad "Prylar med sex". Här är ett avsnitt ur artikeln.

”Kapitalet tillfredsställer våra behov genom att skapa beroende. Vår längtan efter befrielse, lust, lycka, kommer alltmer att formuleras i varuvärldens termer, som behov att konsumera varor och äga saker

som lycka — och statusgarantier. Så kommer våra djupaste drifter och behov att utnyttjas till att binda upp oss till den kapitalistiska produktionsordningen. Just genom att betjäna oss förvandlar den oss istället till omedvetna tjänare. Att betjäna betyder här att amputera, att hjälpa innebär här att skapa beroende. Så ser den senkapitalistiska varuproduktionens innersta dynamik ut.

VÅGA SÄGA JAG

Våga säga Jag
våga kräva din plats i livet
här och nu
Läs upp dina rädslor
kasta av dig
de alltför stora kraven
självutplåningens martyrskap
fyller ingen funktion
Se dig själv
med glädje och stolthet
Våga säga Jag
Våga ställa krav
Våga vara viktig
Se på din betydelse!

Hur skulle ni känna igen mig
om jag en dag klev ur min roll?
Lade leendet
de röda kinderna
vänligheten,
den så klädsamt kvinnliga
flickpassiviteten
tystnaden när mannen talar
Lade allt detta åt sidan
Om jag en dag steg fram
så som jag också är:
Arg och vred
stor och stark
och öppnade munnen och krävde
och styrde och ställde
bestämde
vägrade kompromissa
och vara flicksnäll mer
Skulle ni känna igen mig då?

Eja Nilsson.
(Ur Kvinnobilder,
Ordfront m fl)

KORSTRYCKET: att välja bort sin identitet

... HENNES PRIS... det är inte lågt... att spela sitt värde i andras blickar, att aldrig veta vad som gills — ord, handling eller kroppen.

Vad händer med en känsla som kuvas och deformeras av osäkerhet och brist på identitet? ... att stöpa om sig — efter andras behov.

Att hjälplöst famla efter livets mening i en kärlek som kväver och lämnar tomhet, ångslan, svartsjuka.

Att äga Någon blir en desperat strävan, att inte äga någon är att inte existera — att inte nå bekräftelse på sitt eget vara.

Hon söker ibland tingen. Hon mobiliserar tingen liksom översten mobiliserar sina soldater i en strategisk plan inför den avgörande striden.

Men hennes taktik slår fel. Hennes blick irrar över varuhusets dignande diskar. Hon ser sin egen spegelbild. Hon flyter ihop med läppstift, nagellack, mascara, dräkter, väskor, stövlar, dukar, vinglas, tvålar, lakan, mattor, gardiner, skålar, apparater ...

hon blir ett med denna döda värld av plastblommor och levande ljus bakom rullgardinens linneväv. Hennes kärlek blir en apparation och hennes hjärta hör inte längre de rena tonerna.

... sex-objektet i dess yttersta form. Finns hon? Den totalt förtingligade människan.

Hon som inte längre har en identitet. Hon som är det här samhällets yttersta konsekvens — en vara bland varor. Nej, så illa är det väl ändå inte ... men när vi skulle söka i just hennes roll, granska just hennes pris så upptäckte vi ... är det något vi verkligen inte vill ha med oss in i framtiden så är det den förtingligade människan.

Hon är ett problem för oss, för vi har velat se det positiva, inte bara det negativa, i de olika alternativ kvinnor valt för att lösa sin korstryckssituation.

Nej, vi tänker inte förkasta henne. Men det enda positiva vi kan se är — hennes uppvaknande. Då har hon en arsenal av erfarenheter att förmedla om det icke-liv som den objektiverade människan tvingas leva i.

Foto: SAFTRA/Jean Montgrenier

Harriet Clayhills:

KLÄDERNAS TECKENSPRÅK

1. Affärerna i gång igen

Som trasbylten såg de ut, de kvinnor som 1944—45 kröp fram ur ruinerna i Europa. Slitna var vi också i det inte så krigshärjade, men avspärrade och ransonerade Norden.

Kläder lappades och syddes om, nytt gjordes av gardiner och sängöverkast. Skorna var i trä, papper och fiskskinn. Och några år fortsatte snittet av bara farten att vara militärt: raka vadderade axlar, korta kjolar, allmän fyrkantighet. Men — också textilfabrikerna måste ju komma i gång. Dior fick finansiärer och 1947 lancerades nya looken: kvinnligt, elegant och tygförbrukande på det mest utmanande sätt. Många bodde fortfarande i ruiner men att börja klä dem ansågs inte lönsamt.

2. Lönsam kvinnlighet

Femtioålet var ett reaktionärt decennium, vilket tydligt illustreras av kvinnobilderna med getingmidja (korsett) och höga klackar. Många hade under kriget kämpat och dött för en förändrad värld, en socialistisk värld rentav. Men Franco satt kvar, frihetsrörelserna krossades och tystades, järnridån gick ner och Marshallhjälpen strömmade till. Allt skulle bli som förut, det hade ju varit så trevligt trots allt! Kvinnorna skulle sluta vara arbetskamrater, det fanns nämligen inte plats för dem på marknaden. De fick i stället det ärofulla uppdraget att administrera de lyckliga små hemmens privata konsumtion, som det nu började bli fart på.

3. Pop-protesten

Men kriget hade utlöst krafter som fortsatte att verka, fast det gamla etablissemang med sina gamla idealbilder hade återtagit makten. Det hände mycket ute i världen som Europa inte mera kunde blunda för. Ungdomen reagerade seismografiskt, den kom med ett musik- och livsföringsuppror som först inte var politiskt, men som blev det för många. Killar hade långt hår, flickor korta kjolar. Märkliga plagg österifrån signalerade om nya lojaliteter. Också ungdomsrevolten blev utnyttjad och vrängd till business. Men tackochlov, ett och annat tog den kål på, bl a korsetten. Kloka korsettfabrikanter gick i tid över till att producera strumpbyxor.

4. Motståndet lever

70-talet har inneburit kaos i modevägen liksom på så många andra områden: progressivt vid sidan av det mest utmanande reaktionära. Boutiquerna gör sitt bästa att förstöra det som i sina grundformer är praktiskt att använda och som till en början innebar protest mot småborgerliga hållningar: jeansen, folklorekläderna, säckarna och tröjorna. Nu kommer dessutom med högervinden ett koppel ladies and gentlemen i kritrand och homespun, i hattar och handskar och pälsverk.

Trots förvirringen: vi undgår inte att genom vårt val av kläder direkt eller indirekt visa vår grupptillhörighet. Frontdragningen håller på att klarna.

Molly:

”Jag är inte mor men jag är definitivt moderlig ibland”

**Intervju: Gunilla Granath
Foto: Marie Nilsson**

Gunilla Molloy, Molly, är en av de kvinnor som frivilligt valt att inte skaffa barn. Molly är 33 år och arbetar som lärare på grundskolan. Sedan fyra år tillbaka har hon ett förhållande med en kille, men de bor inte tillsammans.

Molly är aktiv inom kvinnorörelsen.

Att inte vilja ha barn, det är ett känsligt kapitel i det här samhället om du är kvinna. Det är nästan "förbjudet" att inte vilja ha barn.

Mollys första spontana reaktion var "att det är då faan att man ska behöva diskutera det här. Men så som det nu fungerar så är det ju ett "problem" och då kan man inte väja för det". Hon menade dessutom att den här frågan faller under rubriken "svårigheter att förena det politiska med det privata."

Vi börjar vårt samtal med att nysta bakåt. Molly tycker att trådarna är viktiga för hennes beslut.

— Jag slapp den traditionella tjejjuppföstran. Jag var mellanbarn. Min storasyster och jag är helt olika. Hon fick en traditionell uppföstran.

— Jag hade dockor när jag var liten, men de var inte så viktiga. Och jag läste Ann på Grönkulla — inte Kulla Gulla, hon var ett våp — och Bill den förskräcklige med förtjusning. Jag upptäckte nog tidigt att det fanns två typer av tjejer: och jag tillhörde den kategorin som inte hade målet att gifta sig och skaffa barn. Jag tror det då var en helt omedveten linje, som sedan blivit mer och mer medveten.

Hur var dina föräldrar?

— Jag växte upp inom en borgerlig ram, men inom den ramen levde vi oerhört bohemiskt. Min mor var, och är, aktiv. Hon är konstnär — grafiker. Jag har stor respekt för henne. Hon är öppen för nya idéer, en "ung" person och väldigt positiv till människor. Men min mor var ju alltid ekonomiskt beroende av min far. Det kände jag starkt och

ett av mina mål har varit att bli ekonomiskt oberoende.

— Jag har alltid tyckt om min mor, men jag har haft ett mer komplicerat förhållande till min far. Min far föddes på 1800-talet och var förstas en produkt av sin tid och miljö. Han hade stenåldersidéer. Bara flickor ska hjälpa till hemma, tyckte han. Min lillebror var prinsen i familjen.

Hur var din relation till killar i tonåren?

— Jag förälskade mig sent, vid femton års ålder. Det var en kille i klassen och jag talade om för honom rakt på sak att jag var kär i honom. Det var ju inte precis det vanliga tillvägagångssättet bland tjejer. Och kisen sprang sin väg. Men det krossade inte mitt hjärta. Det var inte det viktigaste här i livet.

— Jag gick i tjejjgymnasium sen. Det fanns inget samgymnasium i Hälsingborg på den tiden. Vi tjejer hade det festligt ihop. Spexade och stod i. Jag var en typisk idrotts tjej och flera andra i

klassen också. Men vi gjorde våra lärare alldeles förstörda när vi sprang hinderlopp i säck och hoppade längdhopp i Baby-Dollnattlinnen. Några tävlingsmoment kände vi inte.

— Då och då gick vi på någon skoldans, men jag tyckte inte att killarna var särskilt spännande. Jag tyckte de var gymnasiala.

— Från sjutton års ålder var jag ihop med killar kortare eller längre perioder.

Var du rädd för att bli med barn?

— Neej, för jag låg inte med dem. Det hade jag inte den ringaste lust med. Jag debuterade sent sexuellt, men min första sexuella upplevelse blev desto bättre. Jag var nittionio år och det var midsommarafton. Jag var tillsammans med en ömsint och gullig kille. Jag var väl inte direkt kär i honom, men jag tyckte att han var väldigt rar och fin. Vi låg med varandra i en höstack. Jag tyckte det var pin livat. En positiv upplevelse.

— Jag har haft få sexuella relationer. Men jag har varit känslomässigt engagerad i de killar jag legat med. Kanske är det därför som jag aldrig har haft något trubbel med mitt sexliv. Sex har varit lika självklart som andra saker här i livet.

— Till en början överlät jag åt killarna att ha skyddsmedel. När jag gick i sista ring träffade jag en kille som var tio år äldre än jag. Han sa att han var steril och jag trodde på det. Jag tror alltid på saker som folk säger till mig. Men jag blev med barn.

— Min första reaktion var faktiskt att jag blev SNO-PEN! Jag kände mig som Jungfru Maria. För han kunde ju inte få barn hade han sagt. Sen blev jag förbannad på honom. Och jag hade aldrig en tanke på att föda barnet.

— Jag fick abort i tredje månaden tror jag. Och jag

tyckte det var mulligt att vara med barn. Jag har alltid trivts med min kropp, tyckt om den — men ännu mer då.

När du nu tyckte att det kändes så fint att vara med barn undrar jag om du kände någon saknad när barnet inte längre fanns där?

— De flesta människor är sä-

kerligen uppdelade i en rationell och en emotionell person och jag med. Men jag fattade ett riktigt beslut tycker jag. Jag hade ju ingen utbildning och inget yrke. Och jag ångrade mig inte. Skuldkänslor det skulle man ha, det hade jag hört, men det hade inte jag. En tjej som jag träffade en gång sa till mig: Men Molly du har ju skuldkänslor för att du inte har skuldkänslor.

— Omgivningen hade en klart fördömande attityd. Alla utom min mor. Resultatet av min abort var i vilket fall som helst att jag själv skaffade mig preventivmedel.

— Precis nu har jag slutat att kaka p-piller, ville göra ett uppehåll för att se att allting funkade. Och just det har lett till att tankarna på att skaffa

barn — inte skaffa barn — har kommit upp till ytan igen. Min kille och jag låg med varandra och så hände det klassiska: Kondomen sprack. Och jag var precis mitt i de kritiska dagarna. När det då drog flera dagar över tiden blev jag nästan övertygad om att jag var med barn igen. (Men det var jag inte) Trots att jag skulle fatta samma beslut nu som för tretton år sedan så är det ett mycket svårare beslut idag. Nu har jag allt som jag saknade då: jobb, fast inkomst, egen bostad. Men jag skulle ändå välja abort trots att beslutet är så svårt.

Varför skulle du valt abort?

— En orsak är att jag vill fatta beslutet själv — inte i efterhand. Men det är en del av modersmyten att alla kvinnor känner behov av barn. Jag brukar bejaka mina känslor, men jag har aldrig känt någon längtan efter ett eget barn.

— En av de viktigaste orsakerna till att jag inte vill ha barn är att jag inte vill bo i en traditionell kärnfamilj. Jag har testat kärnfamiljen, men den har inte funkat för mig. Jag har också testat att bo ihop med min nuvarande kille, men det gick inte heller.

— Här är en ekvation som inte går ihop: Barn är något jag tycker att man skaffar ihop och lever med tillsammans. Men eftersom jag inte vill leva så, skulle det inte vara rätt mot varken, barn, kille eller mig själv att skaffa barn.

Snacka inte med mig om dagisplatser — för de finns inte. Det här samhället är inte barnvänligt.

Men du säger att du är ambivalent till att skaffa barn trots allt. Finns det någon anledning att skaffa barn som du tycker är giltig nog?

— Den enda hållbara anledning som jag kan se för mig själv att skaffa barn är en djup samhörighet med en annan människa.

Men den djupa samhörigheten har du med din kille. Det räcker alltså inte?

— Jo, den räcker. Men det faktum att jag nått den insikten innebär ju inte automatiskt att jag skaffar barn. Och jag har aldrig i mig själv känt den här längtan efter att ha barn. Tråden ifrån början är viktig. Mina mål har alltid varit utbildning och yrke och jag har en stark identitet som yrkeskvinna. Det är förresten fångigt att snacka om mödrar kontra yrkeskvinnor. Jag är inte mor, men jag är definitivt moderlig ibland.

— Men jag är verkligen ambivalent till att skaffa barn. Ibland känner jag att jag vill och ibland känner jag att jag inte vill. Min känsla kommer och går som tidvattnet... Jag vet att tidvattnet kommer och går, men jag har aldrig riktigt förstått varför. Det är så jag känner. Min kille och jag har diskuterat det här mycket.

Här upplever jag att det du säger är motsägelsefullt. Å ena sidan hävdar du att du aldrig har känt någon längtan efter ett eget barn, men jag föreställer mig att det är omöjligt att vara så ambivalent som du är utan att någonsin känna denna längtan?

— Det är alldeles riktigt. Det är helt enkelt motsägelsefullt. Det här teknokratiska samhället lägger stor vikt vid rationella och praktiska beslut. Man får inte vara motsägelsefull och ambivalent. Men en människa är inte en data. Jag har motsägelsefulla känslor, det är bara att acceptera dom.

— Jag tror att jag har haft ett något överambitiöst krav att definitivt ta ställning. Men nu har jag accepterat att jag förmodligen alltid kommer att vara ambivalent. Och då

Göteborg

**Länsmansgårdens
Tobak**

Daggdroppegatan 2 - Tel. 54 45 72

känns det lättare. Om jag skaffar barn skulle jag alltid gå omkring och fråga mig hur livet skulle gestalta sig utan barn. Men om jag inte skaffar barn kommer jag gå omkring och undra hur livet skulle varit om jag haft barn.

Du talade förut om din positiva känsla när du var med barn. Längtar du någon gång efter erfarenhet av graviditet och förlossning.

— Ja, det gör jag. När jag lyssnar till människor som berättar om positiva erfarenheter vill jag ofta dela dom. En erfarenhet som jag inte haft är en förlossning. Och erfarenheter kan man inte dela intellektuellt. De måste upplevas. Men jag inser samtidigt att det blir en längtan efter en erfarenhet för erfarenhetens egen skull. Och det verkar ju dubiöst. Men jag skulle gärna vilja vara med vid en förlossning.

Tycker du om barn?

— Om jag svarade "Jag tycker om barn" vore det ett lika idiotiskt svar på samma sätt som det skulle vara om ett barn svarade "Jag tycker om vuxna" på motsvarande fråga.

— Det är förresten en myt att kvinnor som inte har egna barn aldrig kommer i kontakt med barn. Som lärare umgås jag ju med barn varje dag. Föräldrar brukar säga att det är så roligt att följa sina barns utveckling. Det håller jag

med om. Jag tycker att det är väldigt roligt att följa mina elevers utveckling från sjuan till nian.

Har du fått känna på den klassiska misstänksamheten mot kvinnor som inte skaffar barn?

— Nej, det har jag faktiskt inte, men jag har hört många som gjort det. Som har föräldrar som tjarar om att få bli far- och morföräldrar. Det har mina föräldrar aldrig gjort. Men det är kanske så att jag inte är tillräckligt lyhörd för att känna den misstänksamheten eller så är det så att tex mina kvinnliga kolleger snabbt märker att jag är positiv till barn och därför aldrig ifrågasätter min barnlöshet.

— Jag skulle önska att det fanns samma grundinställning till kvinnor vare sig de hade barn eller ej. Inget ställningstagande borde fördömas. Vi är många som söker oss fram till alternativa levnadsformer och jag vill se ett samhälle där ramarna inte är så snålt borgerliga. Jag önskar att människor var öppnare och toleranta mot varandra.

— Vi lever i ett barnfientligt samhälle och det beror på en taskig kortsiktig politisk analys. Vi ser inte barnen som våra framtida resurser, vilket de ju är. Jag ser fram emot ett samhälle där det åtminstone inte skulle vara en konflikt för en kvinna att skaffa eller inte skaffa barn. □

Boken en personlig gåva

Stort sortiment, personlig service i Kulturcirkeln.

 kulturcirkeln

Sveavägen 41,
111 34 STOCKHOLM
Tel. 20 50 15

BARNLÖS

Jag växte upp i en familj med fem barn. Jag var storasyster. Fyra år äldre än min närmas-te bror och sexton år äldre än min yngsta bror. Däremellan två systrar som är åtta respektive nio år yngre. Min mor förvärvsarbetade och jag kom väl att fungera som någon sorts lill-mamma för mina syskon. Jag fick ta ett ansvar som jag inte var känslomässigt mogen för — det håller mina föräldrar med om idag.

Jag identifierade mig oerhört starkt med min mor. Hon gillade säkert oss barn i och för sig och vi två hade en fin känslomässig kontakt, men samtidigt hörde jag henne ofta klagat över hur bunden hon var. Hur mycket hon fick försaka och hur lite tid hon fick över för sig själv. Själv kunde jag ju också identifiera mig med den synen. Mina småsyskon inkräktade på mitt liv. Kanske mest så tillvida att jag måste hjälpa till vida mer än jag ville. Diska, städa, kort sagt ställa upp när jag egentligen ville läsa De tre musketörerna och dricka te inne på mitt rum. (Som jag dessutom delade med min bror).

När mina tonårskompisar fick se en barnvagn med ett litet näpet knyte i föll de i trans medan jag hästkt fräste: "Dom bajsar och skriker på nätterna också! Ni ska inte tro att dom är några söta små dockor!" Jag bemöttes med iskallt medlidsamma blickar, men det struntade jag suveränt i. Det var ju jag som satt inne med sanningen, tyckte jag.

Jag började tidigt att vara tillsammans med killar — i långvariga förhållanden. När jag var sexton år hade jag samlag för första gången och

det var en oerhört lustfylld upplevelse. Jag hade redan varit tillsammans med honom i ett år och var trygg i min relation med honom som jag gillade mycket.

Men här börjar också min rent maniska skräck för att bli med barn. Det skulle nog gjort detsamma om jag använt både kondom, skum, piller och pessar på en gång — jag skulle varit lika skräckslagen varje gång för det. Så som jag ser det nu måste en sådan oproportionerlig och totalt irrationell skräck botten i en väldig rädsla för att bli *fast*. Bli bunden och snuvad på upplevelser som jag ännu inte hunnit skaffa mig så som jag tyckte att min mor måste ha känt det.

Min skräck kan kanske jämföras med neurotisk döds-skräck: Hjälp här tar mitt liv slut och jag som inte hunnit leva! Att ta hand om ett barn var alltså analogt med att livet tog slut. Och jag vet att de dagar jag gick över tiden var som dagarna inför en dödsdom som ska verkställas. Rena tortyren med en enda intensiv känsla: Jag måste ha abort.

Mina föreställningar om "ett barn i magen" kan helt likställas med hur de flesta kan tänkas föreställa sig hur det är att hysa en inälvsparasit som suger musten ur en på det mest djävulskt raffinerade sätt. Det var äckligt, äckligt, äckligt.

Det kanske låter väl dramatiskt, men dels är känslor ofta dramatiska i tonåren och dels kanske jag helt enkelt är dramatisk.

När jag var omkring 24–25 förändrades med ens bilden. Jag var väldigt kär och hade en innerlig och djup relation

till en kille. Plötsligt kände jag hur hela jag blev mjuk och varm av längtan. Jag ville ha barn med den mannen, varken mer eller mindre. Det var en verkligt sensuell känsla. Mycket påtaglig och fysisk. Men icke desto mindre neurotisk. För om jag förr gått omkring med denna fanatiska skräck för att bli med barn så blev jag nu lika fanatiskt besatt av tanken på att bli gravid. Jag säger bli *gravid* och inte *få barn* för det var det inte frågan om. Min känsla var en kärlekskänsla och hade, vet jag nu, ingenting med levande barn att göra.

Jag fick fortfarande panik om jag tänkte längre än till nionde månaden, men det förträngde jag så gott jag kunde. När jag försökte tänka mig in i att "inte kunna titta på klockan halv sju och fri som en fågel bestämma mig för att stöta iväg på bio" fick jag bildligt talat kvävningsskänslor och ångest, men det föredrog jag också att förtränga.

När jag talade om för min mor att jag ville ha barn med K var hon inte ett dugg positiv. "Du är ju så ung fortfarande" sa hon. "Varför kan du inte vänta lite till" Jag blev förgrymmad på henne, men hennes ord satt kvar som en tagg i hjärtat — mest för att de var alldeles för hotfullt sanna för mig då.

Men månad efter månad gick utan att jag blev gravid. Varje månad kom de röda dropparna och varje månad kände jag en regelrätt sorg. Förr hade jag känt att livet skulle vara slut om jag blev med barn. Nu kände jag med samma neurotiska intensitet att livet var helt ofullgånget om jag *inte* blev med barn. Och överallt omkring mig såg

jag guppande runda, fulla magar. Men jag var tom, tom.

Det hela var naturligtvis paradoxalt. Här gick jag omkring — en kämpande Grupp 8 — och tyckte att livet var tomt och ofullständigt utan barn. Och jag forskade inte i varför jag tyckte att livet, att jag, var tomt utan barn.

Efter ett års fruktlösa försök var det dags för Fertilitetsundersökning. Resultatet var inte direkt lysande för min kille, men det gick an. På mig hittade läkarna inget fel. Det var bara att försöka igen. Ären gick, min kärlekskänsla började falna och efter fyra år separerade vi.

Till mitt nya förhållande drog jag med mig en barlast av negativt formulerad längtan efter barn: *Jag kommer aldrig att kunna bli med barn.* Å, vilken outgrundlig sorg.

Till min förskräckelse blev jag ganska brutalt bemött av

min kille. "Det är ju inget fel på dig. Hur vet du att *vi* inte kan få barn? Det vet du ingenting om. Och förresten undrar jag om du verkligen vill ha barn innerst inne?"

På något sätt väckte det mig. Jag började mödosamt återvända till min barndom och till min storasysterroll. Jag började bearbeta mina känslor, försökte se vad det egentligen fattades i mitt liv, inom mig.

"Den dagen som du verkligen vill ha barn kommer du också att bli gravid", sa min kille. "Och den dagen kommer du inte längre att vara fixerad vid din längtan."

Och det var alldeles sant. När jag väl började inse varför jag känt mig tom och att man inte kan fylla sitt liv med ett barn började jag befria mig från min negativa längtan. Så småningom blev jag inte längre ifrån mig när mensen kom — det var inte hela

världen. Långsamt började jag slappna av. Och, vilket är bland det viktigaste: När jag testade min gamla känsla om att "inte kunna störta iväg fri som en fågel på bio halv sju" så infann sig inte paniken längre. Herregud, jag är trettio år nu. Visst är det fint med frihet, men jag känner inte att jag offrar något.

Och jag tänkte också: Vilken tur att den där omogna, neurotiska tjejen på 24 år inte fick något barn. Det hade ju varit katastrof för både henne och ungen.

Under en avslappnad sommarvecka på Koster beslöt vi oss för att nu vill vi ha barn. Och jag kände att nu vill jag ha *barnet*, jag vill inte bara bli med barn. Jag kände en stor och varm kärlekskänsla och en mjuk längtan. Och jag visste så starkt och säkert: Nu får vi ett barn. Och jag kände rätt.

Gunilla Granath

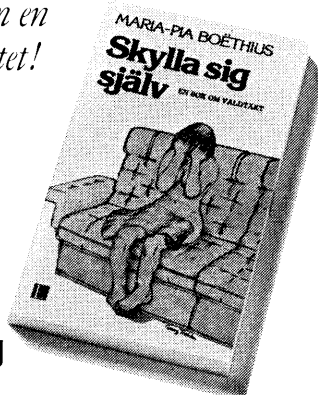
Fattar sexualbrottsutredningen över huvudet vad som menas med våldtäkt?

En av de många som tvivlar på det, är Maria-Pia Boëthius, journalist vid Expressen. Efter en artikelserie om utredningens lagförslag, kommer nu en bok "Skylla sig själv" som en fortsättning och fördjupning av artikelserien. Samtal med våldtäktsmän och med våldtagna kvinnor, intervjuer, brev, protester, egna erfarenheter ger ett bitvis skakande underlag för de förslag och den kritik av utredningen som boken framför. Läs boken som ett angeläget stycke samhällskritik och som en kampskrift för kvinnans frihet och integritet!

*Skylla sig själv
en bok om våldtäkt
Maria-Pia Boëthius
176 sidor. Ca-pris 28 kr*

LiberFörlag

Målning av Benedicte Bergmann

den här generationen

fick tillgång till nästan hundra procentigt effektiva preventivmedel — både pillret och spiralen kom i mitten av 60-talet.

Det ofrivilliga moderskapet, som avgjort så många kvinnors liv, ersattes — i teorin — av det frivilliga föräldraskapet. När den fria aborten kom 1975 lades kontrollen över fruktsamheten och barnafödandet slutgiltigt i kvinnornas händer. Åtminstone på pappret. För hur reellt är valet när man tvingas avstå från så mycket annat för "glädjen att vara mor"? När det inte finns barn-tillsyn, ingen förkortad arbetstid, ingen samhällsservice. Och en otrygg värld runtomkring med lågkonjunkturer och arbetslöshet, miljöförstöring och kapprustning.

Svaret finns — kanske — i den sjunkande nativiteten och i att många kvinnor väljer att förbli barnlösa. Eller skjuter på valet från år till år, i väntan på att det ska "passa" bättre, finnas "mer tid" — just det val som en lagom avpassad slump tidigare avgjorde.

"Hur underbart ska ett barn vara för att vara värt allt övrigt man försakar? Vilken livssituation ska man ha för att våga skaffa barn? Hur ska vi lösa den konflikten? ... Kommer den att driva fram strukturella förändringar för ett delat föräldraskap, t ex återskapande av större hushållsenheter, kollektiv service, ett nödvändigt skyddsnät för att vi ska kunna leva mångsidiga vuxna liv? Och hur går det ihop med den moderna teknologin? Frågetecknen hopar sig."

(Rita Liljeström i Vi Mänskor 2/74)

"Det enda man vet om barn är att de alltid kommer olämpligt" sa min mormor

KORSTRYCKET: att välja bort barnen

... HENNES PRIS... det ligger inte på det praktiska planet. Nej det spel som möter den barnlösa kvinnan är psykologiskt. Nog talar vi om "det frivilliga föräldraskapets samhälle", men accepterar vi egentligen att hon väljer bort födandet? I de borgerliga sammanhangen möts hon av misstanken "kan man vara en riktig kvinna när man inte vill ha barn?". I kvinnokampen hamnar hon lite utanför. Vi glömmer henne lätt när vi penetrerar moderskapets läsning, den dåliga barn-tillsynen o s v. Hon räknas inte alltid i den kvinnliga gemenskapen, då förlösningar och graviditeter diskuteras lika intensivt som när männen utlägger sina värnpliktsminnen.

Om hon vill möta ett barn, som man möter en medmänniska, är hon utelämnad åt godtycke. Hon blir bara insläppt i gemenskapen på villkor som styrs av det heliga föräldraskapets princip.

... MEN ÄNDÅ... hon har också mycket att vinna. Hon har lättare att identifiera sig som samhällsmedborgare och som yrkeskvinna, för hon slipper skuld-känslor och kluvenheten mellan sina egna ambitioner och "barnets bästa".

Tiden, om hon kan utnyttja den rätt, är kanske hennes största vinst. Med mera tid till sitt förfogande har hon möjligheten att med energi och kraft gå in i ett politiskt arbete som bidrar till att förändra samhället till ett samhälle där det finns en självklar plats för oss alla vare sig vi är tio-barnsmammor eller barnlösa.

... just hennes tid för ett aktivt samhällsmedborgarskap och hennes identifikation som yrkeskvinna vill vi ta med oss in i framtiden.

Dikterna och teckningarna av Anna-Lisa Bäckman (Lisa) är hämtade ur hennes diktsamlingar Spillkråka och Vad väntar du på... (Cavefors)

Kerstin:

”Vi formas av omständigheter som vi inte valt”

”Det är bättre att du gör intervjun utan mig så får du den som du vill ha den”, skrev Kerstin i ett sommarbrev till mig när jag frågade henne om jag fick intervjua henne för Vi Mänskors 30-årsnummer. Arbetsgruppen ville ha med Kerstin som exempel på den starka, kapabla kvinnan som klarar korstryckets alla krav — för så var den bild jag givit av min vän sedan mer än 20 år: Kerstin, alltid glad, alltid stark, alltid optimistisk, Kerstin som suveränt klarar barn, jobb, utbildning, fritidsintressen, karl, egen utveckling, vänner.

Jag for till Kerstin med min bandspelare och mina frågor.

Först när jag gjort intervjun förstod jag vad Kerstin menat med sin replik. Min bild av henne kom ur mina egna behov av hennes styrka och balans, hennes harmoni och livsglädje. Jag hade inte velat se det pris hon betalat för det liv hon lever. Som man så ofta gör: förenklar bilder av människor och förnekar de kunskaper och erfarenheter som ligger bakom, glömmer den väg de tillryggalagt.

Den bild av Kerstin som växte fram ur framkallningsbadet var både lik och olik min föreställning, som att jämföra en hårt kontrasterad svartvit bild med en färgbilds många nyanser.

När Kerstin var ett par år fick hennes mamma ledgångsreumatism. Hon var ofta borta på sjukhus men vårdades också hemma. Sjukdomen gjorde henne till slut helt rullstolsbunden och hjälplös. Kerstin och hennes tre år äldre bror uppfostrades av hembiträden, som ständigt växlade och av pappan, en rätt högt uppsatt tjänsteman i en medelstor stad. Kerstin och jag blev bästisar när vi var 12–13 år. Jag kallade henne ”Mäusle” — lilla råttan — och hon mig ”Hibou” — ugglan. Jag minns min förvåning och förtjusning på gränsen till förälskelse första gången jag träffade hennes pappa: en pappa som var kompis, som busade och skämtade. Det var för mig något ofattbart.

Skolan var aldrig någon huvudsak för Mäusle. Hon lyckades bli ”relegerad” redan i lekskolan, hon genomgick folkskolan utan att skörda några lagrar:

”För att hävda mig påstod jag att jag var stjärna på att rida trots att jag aldrig suttit på någon häst. När dom ville se det tog jag dom till ridhuset och satt upp på den elakaste hästen och åkte naturligtvis av så det dånade. Likaså påstod jag att jag kunde hoppa från magistern. Få se, sa dom. Javisst, sa jag. Och hoppade. Dog men hoppade.”

Kanske var det en del av min kärlek till Kerstin: Hennes bland flickor unika självtillit, hennes absoluta ansvar för sina egna handlingar, utan

Intervju: Louise Waldén

flört eller fjäsk eller spelande på hjälplöshet.

”Väldigt tidigt hade jag den inställningen att jag bara litade på mig själv. Det finns ett par syner jag aldrig glömmer. Den ena är att mamma sitter vid sekretären och jag kommer in och ropar ”heej mamma” och hon svarar ”hej Tette”. Den andra: Jag kommer hem, ropar ”heej” och ingen svarar, ingen finns där. Mamma var hemma ett halvår, sen försvann hon. Hembiträdena kom, man fäste sig vid dom, sen försvann dom. Det måste vara det; att man hela tiden blir lurad på den trygghet man tror man ska få så att man räknar med att den enda trygghet som finns är den som finns inom en själv. Samtidigt som jag blivit så uppbackad av pappa, fått höra hur väldigt bra jag är, vilket gör att jag fått ett stort självförtroende.”

Styrkan såg jag och älskade men priset hon betalade ville jag inte se: att hålla allt inom sig, att inte släppa någon eller något alltför nära, att inte låta känslorna styra henne in i ett beroendeförhållande. Det jag gav henne var just det: min absoluta tro och lika absoluta besvikelse, mina glädjetoppar och dödsdalar. Det berörde henne i onåbarhet.

”Jag har ett enormt starkt minne. Under en period — jag var väl 10–12 år — gjorde

pappa mej till sin förtrogna. Man gör ju lätt det misstaget att man tror att ens barn är vuxnare än dom är. Han kom in till mig om kvällarna och grät. Jag fattade ju inget utom att han var i kris och jag grät hela tiden. Hur länge varade det? En vecka? Ett år? Jag vet inte, men det känns som om jag gråtit färdigt för resten av livet under den tiden". (Jag tänker efter: nej, jag har aldrig sett Mäusle gråta).

I ett sommarbrev 1976 skriver hon:

"Du har djävligt rätt i det du säger att man inte får vissa speciellt eftertraktade egenskaper gratis, det är klart de kostar, men många gånger har det förmodligen rört sig om att göra en dygd av nödvändigheten. Dvs i mitt fall i klartext: min moderslöshet och mina tidiga erfarenheter av att den man fäster sig vid sviker och försvinner och att den enda som alltid finns är jag själv. Det har skapat min stöddighet. Den är jag ju inte ledsen för utom för en — liten elak — misstanke om att det är något jag missat."

Tillsammans genomgick vi tjej-bästisskapets alla våndor. Vi älskade och vi hatade. Vi gjorde dramatiskt slut när när av oss setts med Anita på Danielssons kondis. Vi återförenades lika dramatiskt. Vi sov varannan natt hos den ena, varannan hos den andra. Vi delade dagböcker och dagdrömmar. Samtidigt hade Mäusle hela tiden ett hemligt liv som jag inte var del av. Först var det gänget i ridhuset och ett gäng av stadens smågangsters. Senare, i gymnasiet försvann hon på vårdarna på fredagsmorgnarna till ridtävlingar runt om i Sverige, dök upp igen på måndag förmiddag, suveränt oberörd, med ett sjukintyg i handen. Hennes självklara skolkande var mig avundsvårt och obegripligt. Skuldlösheten förvirrade mig. Den omöjliggjorde

de anklagelser och fällande domar. Under sitt äktenskap upprepade hon samma mönster. Det behov av intellektuell och konstnärlig stimulans som inte rymdes inom förhållandet tillfredsställde hon genom ett eget, halvt hemligt liv. Med samma skuldlösa suveränitet. Idag behöver hon inte ha några "hemliga rum" i sitt liv men modellen finns kvar: olika världar med olika slags människor och olika former av stimulans.

Utan dramatik och åthävor har hon organiserat den tillvaro hon vill ha. Hennes absoluta kontroll över tid och pengar och liv har fascinerat mig som sjukintyget på måndagsförmiddagen när mitt eg-

et liv varit kaos och förse-ningar och fruktlösa försök att få alla sammanhang och alla människor i ett och samma rum. Men också här finns ett pris, börjar jag förstå: ingens finns hela hon. Den samlade bilden av Kerstin blir summan av många olika bilder i olika sammanhang. Det finns inte en, komplex bild. Utom inne i henne själv, i hennes ensamhet.

"Jag har aldrig känt mig riktigt bra i en grupp, det är som om jag hela tiden stretade för mig själv i alla fall. Bl a har det sneat på så praktiska saker som att folk inte passar tiden. Det verkar inte som om jag organiserade men det gör jag. Var sak har sin tid. Sen tycker jag det är job-

bigt med samarbete eftersom jag vill ha saker på mitt sätt. Det är för ånkigt helt enkelt att få folk med på mina tider och planer."

Ensam men stark. Stark men ensam:

"Själv ser jag som du vet alltid upphöjd och klok ut men då och då går jag ner i källaren och sätter mig till att bita på naglarna och gnissla tänder". (Ur ett brev)

Beredd att behövas men inte att behöva:

"Barnen är det centrala i mitt liv idag, men det är inte

"Vänskapen är ohyggligt betydelsefull för mig, men jag vet inte om jag någonsin älskar"

mammarollen jag är ute efter. Jag tror man behöver älska någon, känna ansvar för någon, och det behovet får jag verkligen tillfredsställt av ungarna. Men att själv behöva — nej. Jag tror inte jag kommer att träffa någon som jag vågar vara beroende av."

Efter studenten slog sig Mäusle ner i sin mormors ner-slitna gamla våning i Uppsala som hon fått mot löfte att gå igenom hushållskolan, där lärarinnan snart kom underfund med att det enda hon kunde använda Kerstin till var till bullbak.

Efter en sejour som ridlärare i Falkenberg upptäckte hon att hon var med barn men hade ingen tanke på att gifta sig, tvärtom hade hon gjort slut med barnafadern, som var militär.

"Då kom dom stora påtryckningarna från bägge släkterna. Till slut resignerade jag. Men när mamma och pappa ordnade stor lysningsmottagning hemma fick Claes

åka ensam. Jag vägrade. Där stod han i uniform och tog emot lysningspresenter från mammans bridgetanter.

Jonas var en verklig "jungfrufödsel", han var det första barn jag kom i kontakt med. Barn var mig fullständigt främmande. Var fanns alla släktens och bekantskapskretsens barn när man växte upp? Fast dök det nån gång upp ett litet barn var jag totalt ointresserad. Tyckte bara det var jobbigt.

Claes ställde aldrig upp på barnen. När Jonas var liten låg han vid Karlberg och också sedan var han borta mycket. Även när han var hemma sket han i ungarna. Det var mitt ansvar. Jag fick ta hela kvinnorollen under den tiden, stryka skjortor och alltihop. När vi köpte båten t ex — och det var verkligen jag som ville det — var jag väldigt aktiv i början, målade, fixade och donade. När jag sen märkte att jag fick både barnen och lärarjobbet och hushållet och allting så sket jag, medvetet eller omedvetet i båten. Till slut var det bara Claes som målade. Det var ju enastående enfaldigt. Hade jag bara varit lite klurig hade jag sett till att jag fått hålla på med dom praktiska grejorna."

Där är nästa pusselbit. Medan jag knäat i mina försök att leva upp till en försvagad och förytligad kvinnoroll och sedan krisat i försöken att göra mig av med den har Kerstin knappt märkt dom kraven, än mindre låtit sig påverkas. Inte ens en så uppenbar attack för att få henne anpassad till kvinnorollen som hushållskolan lyckades rubba henne. Till nöds var det användbara kunskaper när hon i sitt äktenskap tog på sig hela husmorskvinnorollen. Det tog i alla fall mindre tid än att föra fruktlösa gräl med en opåverkbar man och gav henne följaktligen mer tid för egna intressen. Hon har aldrig an-

strängt sig för att leva upp till ett skönhetsideal. Egentligen har hon alltid sett likadana ut. Den skönhet hon utstrålar kommer från hennes egna Renoir-färger, från hennes fysiska hälsa, hennes livsglädje. Hennes kvinnlighet är förankrad i en upplevelse av den egna sexualiteten, inte i mansvärldens beskrivningar av kvinnlighet. Samtidigt är hon också främmande för kvinnokampen:

"Jag tror nog att jag har lite grann av den där otäcka kvinnoupfattningen, lite lätt nedlåtande. Dom kvinnor jag ser är dom som inte vågar ta i för egen räkning, som jamar med, hummar förstrött och tar till sin stickning. Det betyder inte att jag tror att kvinnor är sådana, utan att kvinnor blivit sådana. Samtidigt har jag fler kvinnliga nära vänner än manliga. Fast jag jobbar helst ihop med en kille för där finns ett spänningsmoment som jag

"Det ingår i bilden att jag måste vara åtminstone lika stark som en medelstor kille, lyfta och orka och suppa hela natten."

tycker är roligt. Är inte det ett reaktionärt synsätt?

Att jag aldrig gått med i Grupp 8 eller känt någon solidaritet där beror väl på att jag är klar över min bit. Jag har inte haft problem med kvinnorollen, aldrig ställt upp på den, aldrig velat ha det omdömet om mig själv. Fast det kanske bara är tecken på att jag inte vill se att jag är förtryckt.

Jag har heller inte känt den lojaliteten med andra tjejer att jag velat jobba med dom eller göra något för dom. Lite grann har jag väl kvar av det

gamla dåliga arvet: det är knepiga tjejer som håller på med sådant, det är något löjligt med kvinnorörelsen. Samtidigt beundrar jag er väldigt mycket och jag arbetar som kvinnosaks kvinna i mitt jobb, bland tjejer som verkligen behöver det. Men jag kan inte se kvinnokampen skild från den politiska kampen överhuvudtaget. Det är löjligt att påstå att tjejerna ska bli jämställda med männen när männen är så förtryckta."

Medan moderskapet för mig innebar att jag marscherade rakt in i kvinnorörelsen innebar den för Kerstin att hon tog fatt i sin sociala situation. Hon gjorde klart sin fil. kand. på ett år, sökte trots sitt gamla skolhat in vid lärarhögskolan i Göteborg för att snabbt få ett yrke och bli ekonomiskt oberoende. Hon blev lärare vid en praktisk yrkesskola, fick ett barn till, en flicka, och flyttade efter några år i storstadsförort ut på landet, 8 mil från Göteborg.

"Vi jobbade heltid båda två i Göteborg. Ungarna var på dagis i stan. Ofta var vi hemifrån 13 tim/dag. Samtidigt läste jag på min lic.ex. Det blev en väldig påfrestning på vårt äktenskap. Vi blev inklämda i våra roller... Vi skildes på vår årsdag. Barnen var sju och fyra år då".

Det här var perioden för mitt uppvaknande. Jag upptäckte popen, politiken och kvinnorörelsen. Jag stormade ut till Kerstin och deklarerade högljutt att nu skulle jag aldrig bli ensam mer i mitt liv för nu fanns systrar i rörelsen som ställde upp på mig. Mäusle tittade på mig med skeptisk ironi och kommenterade torrt: "Tror du verkligen på det där?"

1968 röstade hon "med vanda" på folkpartiet. Men anandag jul 1971 satt vi på ett fik i Uppsala och hon frågade ut mig om Grupp 8. Hon hade

"Min styrka är både positiv och negativ men skall jag vara uppriktig så känner jag mig ganska nöjd med mig själv".

skilt sig, köpt hus i Göteborg ihop med en kollega och gick VPK:s grundkurs.

"Om man nu betraktar mig som en tänkande varelse så fattar jag inte att jag kunde gå med skyggglappar så länge. När Jonas var nyfödd minns jag att jag träffade en kille som var sosse vilket jag tyckte var skrattretande löjligt, i paritet med att han körde moped.

Nu upplever jag min politiska ståndpunkt som en integrerad del av mig själv. Och har man en socialistisk grundsyn är det ofta hemskt jobbigt att tala med människor. Det är så få meningar man kan godta när man kommit förbi vädret. Och om vädret och TV och recept kan jag inte prata. Jag har svårt att bara humma med och ändå tvingas man till det ibland. Sen märker jag att politiskt basarbete inte är någon självklar del av mig, i och med att jag kom in i det så sent. Dessutom tycker jag det är fruktansvärt obehagligt. Det enda jag tycker varit roligt var att dela ut flygblad på SKF och varven."

Efter skilsmässan för 6 år sedan har Kerstin plockat ihop det liv hon vill leva, på sina egna villkor. Det innehåller i nuläget: ett hus i stan som hon delar med två andra barnfamiljer, en hyrd stuga på landet för henne och barnen. Ett stadsliv med teaterbesök, böcker, politik. Ett lantliv med hästar och båtar. Många vänner och nästan inga bekanta. Barnen som lo-

det i tillvaron. Ett par längre förhållanden men inget sammanboende. Ett lärarjobb som engagerar henne.

Utifrån det nuläget sitter vi ett par sensommarkvällar och pratar, trampar ner oss i minnen och flyter upp i generaliseringar och analyser. Jag försöker ringa in var Kerstin står i värderingar, vad som finns kvar efter 20 år, vad som korrigerats.

"Innerst inne tror jag att jag gör mig bäst som ensamstående. Samboendet kostar mer än det smakar, åtminstone för en egocentriker som jag. Även om jag kunde känna ett socialt tryck att man skulle vara två, när jag var nyssild. Nu tycker jag det är så lätt att vara ensamstående. Är det jag eller tiderna som förändrats? Ändå skulle jag nästan helst av allt vilja ha ett jättefint tvåförhållande. Där man var i första hand vänner och kamrater. Det är tvilling själen jag är ute efter. Så är det ju inte i verkligheten. Det är jobbigt och slitigt och den ene får ge upp det kanske finaste den har. Så det näst bästa är att inte ha ett stadigt förhållande. Det värsta jag varit med om är att känna sig ensam när man är två. Jag tror att mycket få människor klarar att leva i tvåsamhet. Det borde finnas fler alternativa samlevnadsformer."

Om jag har en killkompis vill jag ligga med honom, inte bara för det sexuella utan också för att man kommer varandra så nära att det ersätter månader av snack. Men så

"Innerst inne tror jag att jag gör mig bäst som ensamstående".

lätt är det inte. Våldigt få killar har den inställningen att det är en gemenskaps-handling. Jag tror inte att jag har starkare sexuella känslor än andra tjejer, men jag har aldrig i mitt liv varit trogen. Det kanske tyder på att mina stadiga förhållanden inte varit så lyckliga. Men jag tycker det är enastående taskigt att berätta för sin "stadiga" partner att man varit otrogen. Man behöver väl inte riva upp och sära."

"Arbetet är oerhört viktigt i en människas liv. Alla borde ha rätt till ett meningsfullt jobb. Ändå identifierar jag mig inte med mitt arbete, jag är hellre ledig än går till skolan. Jag tycker jag har en meningsfull fritid, med hästeriet och alltihop. Och så älskar jag kroppsarbete. Förra helgen lastade vi halm. Det var 40 grader varmt, svetten lackade, halmen stack i fötterna. Vad jag njöt. Mocka gödsel, hugga ved, luka i trädgården. Det tillfredsställer mig".

Jag frågar Kerstin hur hon ser på sig själv.

"Min styrka är både positiv och negativ men ska jag vara uppriktig känner jag mig ganska nöjd med mig själv. Jag kan inte ändra på mig. Nackdelen med min styrka är att jag kan skrämman bort folk, att jag kan bli outhärdligt dominerande, att jag är onåbar för dom jag inte bryr mig om. Fördelen är att jag mår bra. Jag umgås bara med dom jag gillar. Jag pressar mig sällan till något jag inte vill och jag tycker det jag gör är bra. Sen är jag glad över min glädje. Det är fullt av små lyckor hela tiden. Barnumgänget tex. Jag förväntar mig att varje dag få en kick, känna mig svindlande lycklig, även om det bara är för nån sekund. Men det finns lyckor jag borde göra mer av, framför allt umgänget med andra människor. Jag vet att jag har en tendens att isolera mig och att det inte

är bra för mig. I botten är jag optimist. Över gårdagen vilar ett grått skimmer, nuet är något rätt bra och morgondagen är ljus.

Vänskapen är ohyggligt betydelsefull för mig, men jag vet inte om jag någonsin älskat. Störförälskad kan jag bli men jag har aldrig haft en passion, tror jag. Det är jag avundsjuk på: att någon gång få känna att ingenting är giltigt utom detta. Att känna helt och inte styckevis och delat."

Jag frågar Kerstin vad hon är rädd för.

"Att bli sjuk. Jag är ju väldigt stark fysiskt. Det ingår i bilden att jag måste vara åtminstone lika stark som en medelstark kille, lyfta och orka och supa hela natten. Vil-

ken smäll det var när jag blev sjuk i våras. Eller när jag fick allergi av att måla båten. Det gick veckor när jag hade långtråkigt, när jag inte kände smålyckor på dagar. Det var inte roligt att gå upp på morgonen.

Jag undrar om jag skulle klara av att bli sjuk. Hur ska det då gå med hästar och segling och allt det där jag tycker så förfärligt mycket om. Hur ska jag kunna leva ett halvt liv, med bara huvudet. En sund kropp betyder enormt mycket för mig. Jag tar in så mycket av min glädje via kroppen. Döden däremot är jag inte rädd för. Han är en kompis till mig. Jag brukar prata med honom. Det känns skönt att veta att han finns, befriaren."

Epilog:

Ur ett brev till Kerstin efter intervjun:

"Jag är kluven. Dels vill jag så gärna göra ett idealporträtt av dig, som jag ser dig genom min kärlek och vänskap. Men det blir det inte. Det handlar lika mycket om det pris du betalar, om de mindre sympatiska avigsidorna av din styrka och balans — baksidan av

medaljen. Dels upplever jag intervjun som befriande. Den rör vid dilemman jag känner igen men som är tabubelagda att ta upp: konflikten man har inom sig när man har de borgerliga värderingarna i ryggmärken och samtidigt är socialist i huvudet. Modellen man kan använda för att klara sig som tjej i manssamhället:

att omedvetet anamma människans sätt att fungera, i olika liv och roller, utan att känslomässigt engagera sig totalt någonstans, att aldrig släppa någon så tätt inpå sig att man förlorar kontrollen."

Ur Kerstins svar:

"Mitt första intryck färgade mina kinder rosa av skam: är detta jag? Denna ytliga, dumdryga djävel, denna människa som inte använder sina resurser? Jo, det är jag. Evabritt läste den, garvade gott och sa "exakt" och "Jag tycker synd om dig".

Jag tycker också synd om

mig. Men efter att ha funderat ett par dagar: vill jag verkligen ändra på mig? Kan jag det? Vad skulle jag vinna på det? Jag är ju så harmonisk som någon kan vara. Samtidigt är den här intervjun som en analys i miniatyr. Jag brukar inte precis rota i mig själv, som du vet, men nu har jag sett mig. Och jag märker att jag funderar över grejer hela tiden. Allra mest känner jag: jag får inte isolera mig, ge efter för min ensamhetslängtan. Jag borde lära mig använda min styrka utåt, så att den kommer andra människor till nytta." □

Alexandra Kollontay:

Kvinnan och familjen
ca 28:—
Arbetsbiens kärlek
ca 30:—

gidlunds

Gustav Johansson

Revolutionens ambassadör
En Kollontay-biografi
ca 45:—

gidlunds

Karin Westman Berg

TEXTANALYS FRÅN KÖNSROLLS- SYNPUNKT

Lärare från förskolan till gymnasiet berättar om hur de tar upp könsrollsaspekterna på ett för eleverna stimulerande sätt.

Forskare från olika länder presenterar nya metoder att analysera texter.

Ca 35:—
inkl. moms

Prisma

Margaret Drabble Riken av guld

Översättning Sonja Bergvall

Frances Wingate, 35, trebarnsmor och berömd engelsk arkeolog, står i centrum i denna vitala kärleks- och släktroman. Alternativ i Månadens Bok.

Inb 65:— utk september

Gail Godwin Kvinna ensam

Översättning Berit Skogsberg

Jane Clifford, 32, yrkesmässigt och ekonomiskt mannens jämlike, men i sina emotionella roller vacklande och osäker. En inträngande roman om den fria nya kvinnan som ibland upplever sig som "udda". Alternativ i Månadens Bok.

Inb 69:— utk november

Maria Wine Resor i glädje och fruktan

Maria Wines förhållande till resor är ambivalent — men avstå från att resa kan hon inte. Här har hon från sina resor samlat prosastycken, vissa tidigare publicerade, några som Agadir och efteråt och Flygrädsia helt nyskrivna.

Inb 59:— utk oktober

Alla priser är cirkapriser inkl moms

Målning av Benedicte Bergmann

den här generationen

är den generation då kvinnorna började protestera mot att behöva vara "som riktiga karlar" för att räknas som samhällsvarelser.

I den borgerliga kvinnorörelsen har man kämpat för att erövra männens rättigheter. Den borgerliga mannen blev modellen för hur man skulle fungera i arbets- och samhällsliv. Den nya kvinnorörelsen har myntat begreppet "falsk man" för de kompromisser kvinnor tvingats till för att bli accepterade i "manliga" sammanhang. Man har vägrat betala det pris som många äkta och falska män fått göra: spalta upp sig i olika deljag, förtränga känslorna, definieras enbart av det man gör, inte av det man är. Mot detta har kvinnorörelsen ställt kravet att få vara hela sitt jag, alltid. Att ta med sig ut i samhällslivet den helhet och odelbarhet som kvinnorna fått behålla i de privatiserade hemmen — och delvis i kvinnoyrkena. Ta med sig känslorna, ansvaret för barn, "rätten att vara människa".

PRESENTATION

Goddag
Jag ska be att
få presentera mej
Mitt namn är
Uppkomling
Kön: kvinnligt
Mina kvalifikationer:
Osäker men trygg
Orädd, rädd
Svag, stark
Ord, hämningar
Hunsad, obesegrad
Första generationens
kvinna!

Annalisa 1971

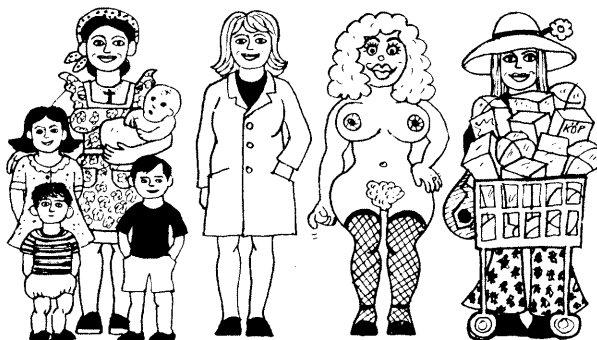

Bild: Anne Lidén

"Bildligt tänkes ofta könen utgöra två motsatta poler i en enhet. Mannens överlägsenhet över kvinnan på det intellektuella planet motsvaras av kvinnans överlägsenhet på känslans plan. Hos mannen, verksam utanför familjen för dennas långsiktiga sociala och ekonomiska mål, framhävs ofta egenskaper som på olika sätt anknyter till överblick, planering, logik. Hos kvinnan framhålls egenskaper som anknyter till socialisering i vid mening, egenskaper som kan karakteriseras som vårdande, bildande, i samtidens språk ofta sammanfattade under beteckningar som "dana seder", "hålla familjen samlad" etc." (Ambjörnsson: Kvinnofrågan i Sverige. Häftet för kritiska studier 7-8/74).

"När arbetsplatserna vid industrialiseringen åtskildes från bostäderna blev det männens lott att dagligen byta miljö. Männen blev allt mer tvungna att lära sig spalta upp sig själva i olika deljag, för olika uppgifter och ändamål. Ett jag för familjen, ett för yrket, ett för politiken, ett för den fritid som sedermera växte fram — och ville det sig illa fick sexualiteten sin avskilda del.

Denna uppsplättning gynnades av den anda av principiell opersonlighet som rådde i arbetslivet. Det handlade om att följa regler och bestämmelser oberoende av person. Det var arbetsinsatsen och rutinen som efterfrågades, inte själva individen. Han var bara en kugge i maskineriet, utbyttbar mot någon annan som gör samma jobb lika bra. Män

hade att vänja sig vid att vara utbytbara och att kunna koppla om sitt jag för olika sammanhang, olika uppgifter och sakligt specialiserade relationer...

Däremot betraktades det länge som ett ideal att kvinnorna som hustrur och mödrar hade sin gärning kruten till bostaden. Alla kvinnornas uppgifter, hushållsarbete, fostran och vård, sexualitet och känsloliv, sammanflätades i varandra till en helhet, var sammanknutna till en plats och till en liten grupp av personer... Inte heller får man glömma att kvinnorna var för sin ställning och sin försörjning starkt beroende av mannen".

(Liljeström: Det kontraktiva samhället. Socialmedicinsk tidskrift febr. 75)

Anna Lisa Bäckman

HARRIET VAKNAR

Nej ingen ska hindra mej.
En dag ska jag va
lika fri som en man
och visa er alla
att ingen ska hindra mej.
Ur "Jösses flickor"

DE SIAMESISKA TVILLINGARNAS SÅNG OM FRIGÖRELSE

Förvirringen är bådas. Den är svår
när en framtid formas som blir vår
Nya tankar irrar som i stark berusning
långt i fjärran anar vi en möjlig ljusning

Tillvaron är plötsligt komplicerad
vår gemenskap dåligt balanserad
Bundenheten börjar få en mening ändå
vägen som vi går har ingen återvändo

Jag är inte din, men vi är båda
tvungna att förstå och genomskåda
frihetens begränsning och vår kärleks mening
själens främlingskap och kropparnas förening

Genom oss så blåser morgonvinden
mjukt, försiktigt gläntar vi på grinden
till en värld där kampen för prestige blir löjlig
i andra, för varandra är vår frihet möjlig

TORE BERGER

(Från skivan "Mitt hjärtas melodi", MNW)

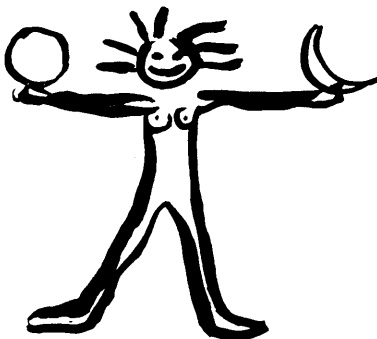
"Samtidigt sker en polarise-
ring inte bara mellan könens
uppgifter utan också mellan
deras erfarenhetsområden:
kvinnan står för bildning, kär-
lek, frihet; mannen för utbild-
ning, makt, nödvändighet. Det
är en polaritet vars ramar an-
ges av motsättningen mellan
det privata och det offentliga;
de senares avhängighet garan-
teras ideologiskt av uppfatt-
ningen om deras oavhängig-
het"

(Ambjörnsson: Kvinnofrågan
i Sverige, Häftnen för kritiska
studier 7—8/74)

HENNES PRIS är svårt att
genomskåda. Ja, för oss som
dignar under korstrycket blir
hon en bekräftelse på vår egen
otillräcklighet. Hon blir en
svikare, för hennes modell är
mannens modell. Ensam är
stark. Utan att hon förstår
varför — möter vi andra hen-
ne med hatangrepp. Hon gör
det omöjliga möjligt och ska-
par den kvinnoöförebild det
bestående samhället vill ha.
Hon löser korstrycket genom
att kontrollera, organisera,
planera. Rollförväntningarna
ser olika ut i arbetet, i hem-
met, i politiken, i skapandet.
Suveränt balanserar hon
mellan kraven. Hon finns
överallt och ingenstans.

Kvinnokampen är henne
främmande. Sin styrka an-
vänder hon till att leva upp till
mannsidealet. Sin svaghet
gömmar hon tills nattens mör-
ker skyddar henne...

KORSTRYCKET: hon som till synes klarar det

LISA

... MEN ÄNDÅ... i hennes
livshållning finns ett krav.
Kravet att bli bekräftad som
människa.

Hon upplever ett självklart
ansvar för sitt liv. Att uppoff-
ra sig är henne främmande.
I omgivningen blickar sak-
nas både strålar av skuld och
underdånig tacksamhet.

I hennes sätt att omfatta li-
vet ligger berusande fjärdar
öppna. Att få vara med i alla
delar — som kvinna och som
yrkesmänniska, som skapan-
de varelse och som politisk
samhällsmedborgare. "An-
tingen — eller" är inte hennes
modell. Hon vill ha ALLT.
Hur?

Idag blir det till priset av
hennes egen helhet och andras
känsla av underlägsenhet.

MEN hennes styrka blir en
tillgång i kampen, den dag
hon släpper det borgerliga
människoidealet. Använder
kraften för att tillsammans
med oss andra slåss för AL-
LAS rätt att leva ett totalt liv,
utan att behöva balansera
mellan olika rollförvänt-
ningar med hjärtat i halsgro-
pen.

...just hennes sanslösa
krav på ett helt liv, hennes
styrka, vill vi bära med oss in
i framtiden.

DEN NYA KVINN

Den nya socialistiska kvinnorörelsen har vuxit fram ur det korstryck som den här generationen utsatts för. Den förde vidare, utvecklade och förändrade kvinnokampen. Grupp 8 bildades i Stockholm, maj 1970, och fick sen många efterföljare ute i landet.

Ur analysen om det dubbla förtrycket gick kvinnorörelsen till kamp, inte bara mot det ekonomiska systemet, utan också mot det ideologiska patriarkala förtryck som kvinnor utsätts för.

För att kunna genomskåda det patriarkala förtrycket måste vi tillsammans undersöka hur våra egna mönster och roller har påverkat oss, menade man och bildade medvetandehöjande grupper. Tillsammans måste vi föra den politiska kampen — inte bara på det ekonomiska planet utan också inne i oss själva.

Kamp mot sexuell exploatering

Under sextiotalet var det få av oss som vågade säga högt vad vi tyckte om den framväxande porren i rädsla för att bli stämplade som konservativa puritaner.

Många av oss blev offer för den liberala frigjordheten. Idag är det en självklarhet för alla kvinnor att säga nej till porr och utvinning och motarbeta de krafter som vill tjäna pengar på kvinnan som objekt.

Otaliga aktioner har gjorts.

Mot porrbutiker och porr-direktörer, mot FIB-aktuellt och Lektur, för annonsbojkotter i dagstidningar osv.

För att kunna bejaka en positiv sexualitet måste vi få säga nej. Därför har också samtliga kvinnoförbund gått emot sexualbrottsutredningens förslag. Den har nu stoppats tack vare en enig kvinnoopinion.

Rätten till fri abort

Efter femtio års segsliten kamp har vi vunnit den fria aborten. En självklar rättighet blev lagfäst 1975.

Fällor:

I hård kamp mot KDS och högern tvingades vi att ensidigt hävda huvudfrågan: rätten till abort. Det var en riktig taktik men idag måste vi gå vidare. Kräva att aborterna utförs tidigare, med bättre eftervård och inte enbart reduceras till ett polikliniskt löpandebandsingrepp. Preventivmedelsrådgivning och gratis preventivmedel är fortfarande ett viktigt krav. Och viktigast: vi kvinnor ska inte tvingas till abort på grund av brist på daghem, och pengar. Rätten till att ha barn ska inte hamna i konflikt med rätten till arbete.

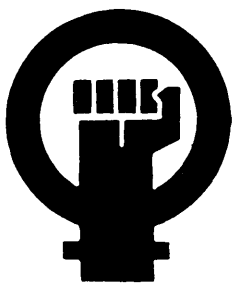
NNORÖRELSEN

Våra kroppar

Kravet på smärtlindring vid förlossning började vi ställa in början av 70-talet. Det satte igång en stor debatt kring våra kroppar, och den gamla syndaförbannelsen över Eva "i smärta ska du föda ditt barn". Vi kvinnor började själva skaffa oss kunskap om vår kropp och dess funktion. Psykoprofylaxen är idag en metod för oss att själva aktivt kunna påverka förlossningen samtidigt som vi på sjukhusen i större utsträckning än tidigare kan få smärtlindring.

Fällor:

Det är vi själva som måste ta ställning till hur våra barn ska födas. Det är vi som ska styra forskningen och kritiskt använda oss av dess resultat. Vi måste vara vaksamma mot läkemedelsindustrins olika produkter och kräva maximal säkerhet för oss och barnet, utan att därmed tvingas tillbaka till den gamla tapperheten.

Daghemskampen:

På de platser i landet där det finns arbeten har också daghemskamp förts de senaste åren. Dessa aktioner är kanske det mest konkreta praktiska resultatet av kvinnokampen. Det har varit aktioner som organiserats lokalt, uppstått ur den praktiska situationen och förts med kollektiv ledning. Uthålligheten har varit stor — se Nackagruppen och Täbygruppens hårdnackade kamp i en borgerligt styrd kommun.

Foto: Pressens bild

Arbetet

Låginkomstutredningen blev för kvinnorörelsen det statistiska beviset för kvinnans dåliga situation på arbetsmarknaden. Vi använde dess siffror i kampen mot låglön och deltidssugningen och visade på kvinnans roll som arbetskraftsreserv i konjunktursvängningarna.

Kvinnor kämpar idag för rätten till arbete på jämlika villkor. Hittills har vi bara sett början av denna rörelse: städerske-, sömmerske- och flygvärdinnestrejken. Demonstrationer, kvinnocirklar på arbetsplatser och i lokala fackklubbar. Krav på låglönesatsningar i avtalsrörelserna m m. Sex timmars arbetsdag, nej till vårdnadsbidrag är ursprungligen kvinnokrav som fått en stor uppslutning.

Fällor:

Se dagens verklighet!

Familjepolitiken

Den nya kvinnorörelsen har varit pådrivande för en utveckling inom andra organisationer. Socialdemokratiska kvinnoförbundets radikalisering är ett av uttrycken för detta. Ett år efter GRUPP 8:s start antogs ett familjepolitiskt program "Familjen i framtiden — en socialistisk familjepolitik".

Fällor:

Bortsett från den nya pappaledigheten samt delad vårdnad av barn vid skilsmässa har vi ännu inte sett några konkreta resultat. Allt återstår.

Den här kortfattade översikten har gjorts av två medlemmar i den nya kvinnorörelsen för att påminna oss om en del av vad kvinnorna faktiskt gjort de senaste 10 åren för att förändra sin situation och sin livsroll.

LISA

Kultur skapad av kvinnor, om kvinnor, för kvinnor är nog det mest konkreta uttrycket för 70-talets kvinnorörelse. Det är genom alla sånger, böcker, pjäser, utställningar osv som en från början liten rörelse skapat en stor rörelse. Den har givit många avtryck. Utställningar på bibliotek, studiecirkel i skolor och på arbetsplatser samt varit en inspirationskälla för kampen i alla dess former. Att redovisa hela denna framvällande våg av uppdämd kvinnlig skaparkraft är omöjligt. Vi redovisar här bara några exempel.

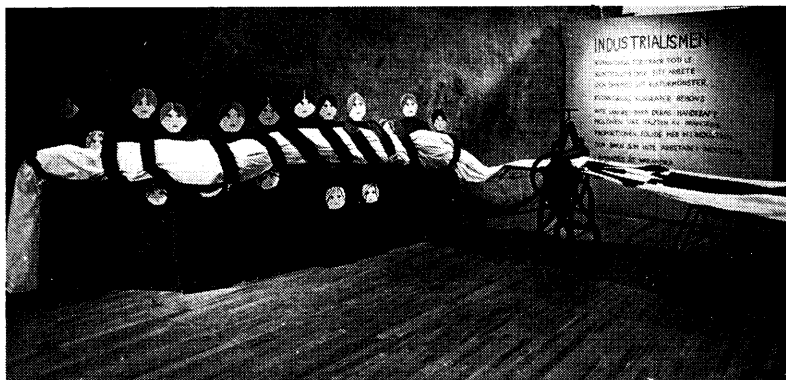

Foto: SAFTRA/Jean Montgrenier

Kvinnoutställningen

1972 lyckades en arbetsgrupp inom Grupp 8 titta sig till en vecka på Moderna Museets filial i Stockholm. Med egen skaparkraft och små resurser gjorde gruppen en utställning som under en månads tid samlade 13 000 besökare. Så stort var intresset för det kvinnoförtryck som var uppmålat på stora affischpapper i salen.

Tre år senare var kulturetablissemangen villigt att ge anslag och lokal till en ny utställning. Det blev "Kvinnfolksutställningen" på Kulturhuset — en kraftfull manifestation för kvinnliga konstnärer. Hit kom ca 50 000 besökare. Utställningen var unik i och med att det var en samlad redovisning av kvinnligt skapande.

Kvinnokultur

är ett begrepp som myntats under de senaste årens debatt.

...att föra de positiva bilderna i kvinnans kulturarv vidare.

...att stimulera kvinnors skapande.

Bokhandeln KVINNFOLK, som öppnades i Stockholm 1975, jobbar idag — inte bara med försäljning av kvinnolit-teratur, tidskrifter och annat. De håller också återkommande, väl besökta, möten kring olika tema och arbetar aktivt för att fördjupa begreppet kvinnokultur.

1975 startades Föreningen Kvinnokultur.

Foto: Ny Dag

Teater

I alla år har utbudet från teaterscenerna visat upp pjäser, skrivna och regisserade av män. Men även inom denna, totalt mansdominerade, kultursektor har kvinnorna börjat visa framfötterna. Susanne Osten och Margareta Garpe har tillsammans skrivit och satt upp bl a Jösses flickor. I TV har Carin Mannheimer visat fina kvinnobilder. Narrengruppen skrev en pjäs om hemmafruarna i Skärholmen, o s v.

Foto: Andre Lafolie

Internationella kvinnodagen

som firades för första gången 1910 på initiativ av Clara Zetkin, fick i SKV:s och Grupp 8:s regi större anslutning än någonsin 1972 när vi samlades på Åsö Gymnasium i Stockholm. Hälften av alla fick fira den på skolgården utanför, så stor blev uppslutningen. Men alla deltog vi i mötet under vilket Gunnel Granlid talade om kvinnor och politik, Inga-Lisa Sangregorio om frigjorthetens myter och Louise Waldén om Kvinnans svaga punkt — barntillsynen. Mötet skickade också ett telegram till Angela Davies.

INTERNATIONELLA KVINNODAGEN

Skivor

I alla tider har kvinnor sjungit och skapat sånger. Nu vill vi återerövra vår egen musik. Men dagens musik produceras under kapitalintensiva och mansdominerade produktionsformer. En liten inbrytning har vi ändå lyckats göra.

Böcker

De marxistiska klassikerna i kvinnofrågan började över sättas i början av sjuttioalet samtidigt som Juliet Mitchell förde det teoretiska arbetet framåt i "Kvinnan — den längsta revolutionen" Efter henne följde Kate Millets "Sexualpolitiken" samt Germaine Greers "Den feminina eunucken."

Innan dess hade det rått mörker. Eva Mobergs "Kvinnor och människor" Barbro Backbergers "Det förkrympta kvinnoidealet", Kristina Ahlmark-Michaneks "Jungfrutro och dubbelmoral" samt Betty Friedans "Den feminina mystiken" hade varit enskilda fullträffar decenniet innan.

Massmedia

Kvinnofrågan har haft medvind i massmedia. Mycket som har skrivits har varit bra och spritt information om debatten. Kvinnorna på de stora dagstidningarna har under åren gjort stora insatser i kvinnokampen. Kvinnofrågans spegling i de större massmedia kulminerade under kvinnoåret — efter det har samlevnadsfrågorna tagit allt större utrymme. Bra för kvinnorna har varit diskussionen kring mansrollen, ansvarstagandet för barnen m m.

Fälla

Även om samlevnadsfrågorna är oerhört viktiga för både kvinnor och män kvarstår det dubbla förtrycket där de gamla kraven inte är uppfyllda. Samtidigt kvarstår den ekonomiska verklighet som innebär att "attitydförändringar" är svåra att omsätta i praktiken. Exempelvis måste kravet på mannens större kontakt med barnen kopplas till kravet på att både man och kvinna har samma ekonomiska möjligheter att dela ansvaret. Dagspressen riskerar att helt hamna i överbyggnaden om den inte samtidigt driver de ekonomiska kraven.

LÄSTIPS

Lindberg, Anna Lena & Werkmäster Barbro red: Kvinnor som konstnärer
Liversage, Toni: Kvinnan och historien

Rowbotham, Sheila: Kvinnor, motstånd, revolution

Westman-Berg, Karin, red: Könnsroller i litteraturen

Adolfsson, Eva: m fl: Kvinnomyter

Brøgger, Susanne: Fräls oss ifrån kärleken. Kärlekens vägar och villovägar.

Götefelt, Irene & Stövling, Brita: Jordan är vår

Hägg, Maud & Werkmäster, Barbro: Frihet, jämlikhet, systerskap. Kvinnor och sex

Kvinnobilder (Förstamajboken)

Kvinnor i alla länder

Ladberg, Gunilla: Daghem — förvaringsplats eller barnmiljö?

Liljeström, Rita: Samhället och barns utveckling.

Uppväxtvillkor.

McAfee, Kathy & Wood, Myrna: Bröd och rosor

Marcus, Maria: Den fruktansvärda sanningen

Matthis, Irene & Vestbro, Dick-Urban: Kvinnokamp

Broyelle, Claudie: Halva Himlen

Alfvén, Inger: Städpatrullen

Bergvall, Helga: Jungfru skär

Ekelöf, Maja: Rapport från en skurhink

Sarri, Margareta: Häng dej i en tall. Ta dig en slav.

Tikkanen, Märta: Vem bryr sig om Doris Mihailov?

Män kan inte våldtas

Guldahl, Frøyd: Tjejerna gör uppror

Boucht, Birgitta & Nyström, Carita: Denna värld är vår!

Bäckman, Annalisa: Vad väntar du på?

Spillkråka

Akesson, Sonja: En värk att anpassa

TIDSKRIFTER

Kvinnobulletinen

Rödhättan

Amazon

Kvinnoliv

Lilith

SKIVOR

Disa Nilsson visor, Elisabeth Hermodsson

Jösses Flickor från pjäsen

Sånger om kvinnor

Sånger för kvinnor och män

Tjejclown

Kvinder i Danmark

Reis Kjerringa, Amtmandens datter

Jenteloven

De sådde vad vi fått skörda

Av Hjärdís Levin

År 1933 hade födelsetalet nått så lågt, att det var lägst i världen. Året därpå kom en bok som väckte stor uppmärksamhet. Det var makarna Alva och Gunnar Myrdal som skrev "Kris i befolkningsfrågan". Myrdals formulerade där "det frivilliga föräldraskapets princip" och kopplade detta till den ekonomiska politiken i landet.

Människor ska ha rätt att välja om de vill ha barn eller inte, sa de. Men de ska inte tvingas att avstå från barn p g a fattigdom. Inte heller ska de tvingas föda oönskade barn p g a bristande sexualkunskaper.

De gick emot nymalthusianismen (se VM 1/76) som hävdade att underklassens elände berodde på att de fattiga skaffade sig för många barn.

Sverige är ett rikt land sa Myrdals. Här finns mat och arbete åt oss alla, bara vi fördelar resurserna rättvisare och driver en ekonomisk politik som ökar produktionen i takt med den tekniska utvecklingen. Om en stor del av befolkningen saknar pengar att köpa för, kan de ju inte konsumera. Bästa sättet att få ekonomin på fötter är att öka köpkraften hos hela det svenska folket — inte bara hos det begränsade borgerskapet.

Myrdals menade också att: barnen är hela samhällets ansvar. Därför borde den enskilda familjen få ekonomiskt och moraliskt stöd från samhället. Det ska inte innebära en extra börda att skaffa sig barn.

Detta är den tredje av Hjärdís Levins artiklar om den sexualpolitiska utvecklingen i Sverige. De tidigare har varit införda i nr 1 och 2/1976.

Familjen Myrdal på väg till Amerika i slutet av 30-talet.
Foto från Arbetarrörelsens arkiv.

FATTIGSVERIGE

— så här såg det ut

Sverige var vid tiden för Myrdals bok ett fattigt land — men i förändring.

- På 30-talet hade man börjat få bukt med de värsta folksjukdomarna — engelska sjukan och lungtuberkulos.
- Spädbarnsdödligheten hade stadigt sjunkit, men den var fortfarande hög hos de fattiga människorna.
- Nationalinkomsten hade ökat från 2 700/invånare år 1900 till 4 800/invånare år 1930. Men den höjda levnadsstandarden berodde inte på att folk fått det bättre utan på att de skaffade sig färre barn. Lönerna hade inte stigit sen 1900-talets början. Sverige är vid den här tiden ett "fattigsvrige", med en bra bit kvar till "välfärdsstaten".
- År 1900 var 55 % av befolkningen jordbrukare — 1930 hade siffran sjunkit till 39 % samtidigt som industrins anställda ökade från 26 % till 36 %.

Redan nu kan man spåra utvecklingen mot allt större företag. Den offentliga sektorn börjar öka. Sverige är på väg från ett jordbrukarland till ett industri- och stadssamhälle — från ett producentland till ett serviceland.

Mitten av trettioalet var kulmen på en rad upplevelser som skakat Sveriges folk.

- Första världskriget som utbröt 1914 hade givit landet höjda inkomster. Men ingalunda för den stora massan människor som svalt p g a livsmedelsbristen i landet (eller snarare p g a den ojämna fördelningen av den mat som fanns). Sett ur nationalekonomiskt perspektiv gick dock landet ur kriget med en förstärkt ekonomi.
- Runtom i Europa hade arbetarklassen börjat göra sin stämma hörd. Revolutionen i Ryssland manade till fortsatt kamp. I en tid av klass-

Från Stockholms fattigkvarter ca 1915. Foto från Stockholms Stadsmuseum.

strider tvingade den svenska arbetarklassen fram den länge krävda allmänna rösträtten 1919—21.

- Två stora ekonomiska depressioner (1921/22 och 1929) gav arbetslöshet och svält.

1933 slog arbetslösheten alla rekord. Den stora depressionen i USA 1929 hade sena efterverkningar i Sverige. Värst var det för de unga som aldrig haft någon anställning eller lärt sig något yrke. De fick leva på svältgränsen med hjälp av understöd och underbetalt nödhjälpsarbete. Arbetslöshetskommissionen (AK) som bildades 1914, blev en mycket hatad institution.

- Den gamla liberala uppfattningen av staten som passiv i förhållande till de ekonomiska krafternas sk fria spel hade spelat ut sin roll. Keynes, en engelsk nationalekonom, var den främsta förespråkaren för uppfattningen att staten tvärtom skulle vara aktiv, låna upp pengar, skapa arbetstillfällen etc så att det i sin tur ökade köpkraften och stimulerade näringslivet. I Sverige var Wigforss den som gick i spetsen för detta tänkande. Som maktförhållandena såg ut var

det nödvändigt att förhandla med de borgerliga, som tex kohandeln mellan socialdemokrater och bondeförbundare på 30-talet. Vilket värde den nya politiken än kan ha haft, meningarna är delade om det, så var den i alla fall början till en omorientering av statens roll. Den innebar början till ett samarbete mellan stat och näringsliv. Den nya politiken beseglades av det sk Saltsjöbadsavtalet 1938.

De sociala reformerna och samarbetet mellan arbetarrörelsen och kapitalisterna gav till resultat att klasskampen ströps. Folkhemmet ersatte strävan mot socialismen.

TILLBAKA TILL — "Kris i befolkningsfrågan"

Kris eller inte — hotet om Sveriges avfolkning gjorde intryck både på intellektuella socialdemokrater och konservativa grupper. På vänsterpolitiskt håll var man däremot inte tilltalad. De tankegångar som framfördes — framförallt från de konservativa — påminde alltför mycket om den människoavel, som bedrevs i det framväxande nazityskland.

I 1935 års riksdag tävlade partierna om att ställa förslag till åtgärder för att få bukt med det låga födelsetalet. Resultatet blev att man tillsatte en utredning med bl a Gunnar Myrdal som ledamot. En annan ledamot var doktor Andreea Andreen, som satt i SKV:s ledning. *Befolkningskommissionen* började arbeta 1935. Kommissionen blev en pådrivande kraft i 1930-talets reformarbete och det var i stor utsträckning förslagen från "Kris i befolkningsfrågan" som utvecklades. Under åren 1936—38 la kommissionen fram 18 betänkanden.

Grundtanken i kommissionens betänkande var att det minskade födelsetalet i första hand hade ekonomiska orsaker och alltså också skulle lösas med ekonomiska medel. Man ville helt enkelt minska de ekonomiska skillnaderna mellan barnrika och barnlösa familjer. Då skulle ingen behöva avstå från barn och det nya släktet skulle få växa upp under mer gynnsamma förhållanden än föräldragenerationen.

Befolkningskommissionens förslag resulterade i en rad viktiga beslut vid 1937 och 1938 års riksdag. Men redan 1938 sattes ett reformstopp, så mycket hann inte genomföras. I stället koncentrerade sig riksdagen på upprustningen inför hotet utifrån. 1939 utbröt andra världskriget.

Redan 1935 hade födelsetalet börjat stiga igen. Konjunkturererna förbättrades långsamt. Oron dämpades. En del betydelse hade säkert också de reformer som genomförts under sista delen av 30-talet.

- 1939 upphävdes lagen om att kvinna kunde avskeddas vid trolovning, giftermål och barnsbörd.

Andra reformer:

- statliga bostadslån
- fri förlossningsvård
- fri hälsokontroll vid möd-

Sol över befolkningsfrågan?

Denna bild liksom bilderna på sid 55 och 56 är från Familjevärnets propaganda i början på 40-talet

ra- och barnavårdscentra-
ler åt nyblivna mödrar

- moderskapshjälp
- moderskapspenning och behovsprövad mödrahjälp

I första hand var alltså reformerna moderskapspolitiska, inte familjepolitiska. Det gällde att vädja till mödrarna och avhjälpa de närmast ligande problemen kring förlossning och spädbarnsvård. Kvinnans värde som barnaföderska kom att dominera under hela kriget.

Men även en del familjeutjämning reformer kom:

- livsmedelsrabatter
- skatteavdrag för barnfamiljer (även om det gav minst till dom som behövde bäst)
- Upphävande av preventivlagen

1938 kom också en ny abortlag som delvis var ett resultat av kommissionens arbete.

DEN NYA ABORTLAGEN

Majoriteten i befolkningskommissionen såg som ett mål att det skulle födas *fler och bättre människor*. I kommissionen trodde man det var möjligt att genomföra de socialpolitiska reformer som behövdes för att skapa ett "barnvänligt" samhälle.

Eftersom gruppen hade en sån stark tro på det framtida samhällets möjligheter att förverkliga idén, att ingen skulle behöva föda barn med ekonomisk oro, kom man i motsättning till den abortkommitté som arbetade sedan 1934. Abortkommittén hade i sitt betänkande föreslagit att legal abort skulle utföras — inte bara på eugeniska och medicinska utan också på sociala indikationer, m a o dålig ekonomi, trångboddhet, vanära osv skulle också ses som ett skäl till att ge abort.

Detta kunde inte befolkningskommissionen gå med på därför att:

"en rättslig medgiven tillåtelse av abortframkallning på social indikation skulle innebära en i själva vår lagstiftning uttryckligen inskriven inkompetensförklaring från samhällets sida att komma till rätta med uppenbara och allmänt medgivna, svåra sociala missförhållanden".

Abortkommittén å sin sida menade att: visserligen var det önskvärt att kvinnor inte skulle behöva göra abort av ekonomiska skäl, men så länge situationen i landet var som den var, så borde man ta

hänsyn till detta och låta kvinnan få abort om hon inte ansåg sig kunna försörja barnet.

Kommittén tvivlade uppenbarligen på samhällets förmåga och goda vilja att ge mödrarna det stöd som befolkningskommissionen ansåg självklart.

När abortkommittén föreslog rätt till abort med hänsyn till den "vanära" som drabbade en ogift kvinna som blev gravid, visade befolkningskommissionen samma tvärsäkra inställning.

Ingen kvinna skulle vanäras, sa man. Moderskapet skulle uppvärderas, både för gifta och ogifta kvinnor. T o m om en gift kvinna blev gravid med en annan man ansåg kommissionen att äktenskapet hellre fick gå i stöpet än att kvinnan skulle göra abort:

"Skulle för den gifta kvinnan äktenskapet brista genom det i utomäktenskaplig förbindelse avlade fostrets framfödande, bör hon skyddas ekonomiskt och socialt som varje annan moder."

Befolkningskommissionen blev hårt kritiserad för sin inställning i abortfrågan. RFSU ordnade ett protestmöte i konserthuset där Elise Ottesen-Jensen angrep kommissionens hållning. Och hon borde veta vad hon talade om. Sen 1923 hade hon arbetat med att sprida preventivkunskap och kommit i nära kontakt med abortoffer. Strax efter lagens genomförande öppnade hon ett hem för ogifta mödrar.

Den nya abortlagen förelades riksdagen 1938. Man hade då tagit hänsyn till lagrådet, medicinalstyrelsen och befolkningskommissionens uttalande. Alla tre instanserna hade avstyrkt abort av sociala skäl och så blev det också.

Befolkningskommissionen hade avstyrkt sociala indikationer för att driva igenom so-

ciala och sexualpolitiska reformer. Verkligheten blev en annan. De illegala aborterna fortsatte.

Underklassens kvinnor tvingades till kvacksalvare eller utförde ingreppen själva. När det gick på tok vågade de inte uppsöka sjukhus p g a rädslan att bli angivna. Abortfrågan var i sig också en klassfråga. De rika hade större möjligheter att betala utbildade läkare som utförde ingreppen.

Befolkningskommissionen misslyckades i sin strävan att reformera bort ekonomiska och sociala orättvisor. På så sätt kom de att stödja en stark

För Folk och Framtid gå in i
FAMILJEVÄRNET

konservativ opinion som ville ha en restriktiv abortlagstiftning.

ANDRA VÄRLDSKRIGET — Befolkningsutredningen

Under kriget låg det mesta nere. Samlingsregeringen hade beslutat att lägga de inrikespolitiska problemen på hyllan för att ägna sig åt det yttre hotet.

Aborterna och abortansökningarna som inkom präglades av nya skäl: Mannen eller fästmannen var inkallad eller arbetslös och man ville inte sätta barn till världen.

Efter att födelsesiffrorna stigit sen slutet av trettio-talet

började de återigen sjunka en bit in på 40-talet. Frågan om avfolkning blev åter aktuell. Den 10 april 1942 tillsattes en befolkningsutredning, som skulle undersöka vilka orsaker som låg bakom barnbegränsningen och det utbredda abortbruket. Tage Erlander satt i ledningen för utredningen, som avslutade sitt arbete 1944 med ett betänkande om "barnkostnadernas fördelning." Betänkandet drog upp nya riktlinjer för den framtida familjepolitiken.

Det var egentligen samma socialpolitiska linje som tidigare drivits av befolkningskommissionen. Men befolkningsutredningen befann sig i ett, politiskt sett, mer fördelaktigt läge och lyckades få sina förslag antagna av riksdagen.

Befolkningsutredningen föreslog kontanta barnbidrag som en stomme i familjepolitiken. Ingen skulle behöva gå till myndigheterna och motivera behovet av nya skor till barnen t ex och sen få en rekvisition av barnavårdsman för inhandlandet. Nu kom pengarna direkt på posten.

I betänkandet fanns också förslag på åtgärder för att säkra en rimlig levnadsstandard åt barnfamiljerna: bostäder, hälsovård, skolgång, arbetshjälp, rekreation m m.

Sex månaders ledighet vid havandeskap (mot gällande tre månader) fastslogs. Dock utan betalning.

Barnbidraget fastslogs vid 1947 års riksdag — 260 skattefria kronor/år och barn. Barnbidraget blev lika för alla barn. I stället avskaffades skattelindringen för barnfamiljerna.

Men när det gällde abortfrågan stod inte befolkningsutredningen för något nytänkande. Fosterfördrivningarna gick till på samma sätt som tidigare. En livlig propaganda florerade i samhället för barnafödande och mot

abort. Ett av de grövsta propagandamedlen var en statligt finansierad film — Gula Kliniken. Filmen visade att ingen abort var riskfri. Lyckan i livet var att få barn — även för mannen. Filmen gjorde kraftig reklam för familjebildningen. Kvinnor som gjorde abort framställdes som egoistiska slampor. Abort var en modefluga som måste utrotas — det var filmens budskap.

DET BORGERLIGA FAMILJEIDEALET

Födelsetalet vände åter uppåt för att 1945 vara lika högt som 1910 och med en topp som hittills aldrig överskridits. Berodde det på den nya familjepolitiken? Troligen inte, för den började inte verka förrän efter 1948 och då hade födelsetalen börjat gå tillbaka igen. MEN de stora kullarna från 1910 hade kommit i barnafödande åldrar och giftermålsfrekvensen hade ökat. Det hade blivit modernt att gifta sig. Ekonomin förbättrades, också för den enskilde medborgaren. Äntligen kunde arbetaren under drägliga förhållanden bilda familj och skaffa bostad. Utan att kanske reflektera över om det fanns andra alternativ, förverkligade arbetar-

klassen det borgerliga familjeidealet. Hustrurna som ofta varit hembiträden förde in borgarklassens finkultur i arbetarhemmen. Den förgyllda pendylen blev statussymbol.

Var nu faran för folkminskning och avfolkning så stor som Myrdals pumpade ut? Sett från senare tiders uppfattning om befolkningsproblemen så var den inte det, men den var ett bra argument för att få med de andra partierna på reformpolitiken som ingick i den "nya given". Befolkningsfrågan användes som tillhygge i den socialpolitiska debatten. Socialminister Möller uttryckte saken så här:

"Jag får säga, att jag inte ett ögonblick tvekar att skrämma hur många högermän och hur många bondeförbundare och folkpartister som helst med hotet om att vårt folk eljest kommer att dö ut, ifall jag med det hotet kan förmå dem att rösta för sociala förslag, som jag framlägger. Det är min enkla syn på befolkningsfrågan, och den räcker för mig"

Man var alltså beredd att utnyttja den här möjligheten för att få övriga partier att gå med på att lagstifta om sociala reformer. Man tvekade inte att, i en tid när reaktionära krafter på flera håll i världen behandlade kvinnorna som avelskor, använda barnafödarskorna som ett verktyg i den kampen. Nu kan man i efterhand säga, att det gjordes i välmening och att de flesta kvinnor i alla fall inte gick på det här. Några stora barnkullar har det inte blivit och orsakerna till ökningen i födelsetalen har redan berörts: den höjda giftermålsfrekvensen, de goda konjunkturerna, de stora kullarna i barnafödande åldrar. Två- och enbarnssystemet har i allmänhet hållit i sig. Ett par faktorer som fick negativa konsekvenser för

kvinnorna måste dock nämnas.

För det första. Idealiseringen av rollen som maka och mor: hemmafruidealet, gjorde att färre kvinnor tog chansen till förvärvsarbete. Visserligen ökade antalet gifta kvinnor i arbete utom hemmet från trettiotalet, men inte i den utsträckning som det kunde ha gjort. Det var stor brist på arbetskraft och förbudet att avskeda kvinna vid trolövning, giftermål och barnsbörd kom säkert inte till enbart för att underlätta för kvinnorna. Näringslivet hade också behov och nytta av den lagen. Istället föredrog man, vartefter männen fick bättre löner, att stanna hemma och slippa gå ut på arbetsmarknaden. Den valmöjlighet som arbetarkvinnan inte tidigare hade haft: möjligheten att välja hemmet började nu bli en realitet. Arbetarkvinnorna föstes inte *tillbaka* till hemmen på trettiotalet. De började i stället för första gången fösas in i dem. Och männen var många gånger angelägna att hustrun skulle välja hemmet. Hemmafruidealet förde sedan dubbelarbete och slit med sig för dem som inte kunde eller ville stanna hemma.

För det andra. Att man inte införde sociala indikationer gjorde att fler kvinnor födde barn som inte var önskade och att fler kvinnor fördrev sina foster med livet som insats. Där ledde tron på "en framtidsvision av ett socialt och ekonomiskt perfekt fungerande samhälle" till att kvinnoliv offrades.

Kvinnorna fick betala det största priset för den sociala välfärden i form av isolering och avskiljning från arbetslivet och politiken, en ensidig livsroll som enbart maka och mor, så småningom, vartefter den tekniska utvecklingen framskrider, ett allt större berövande av produktivt arbete,

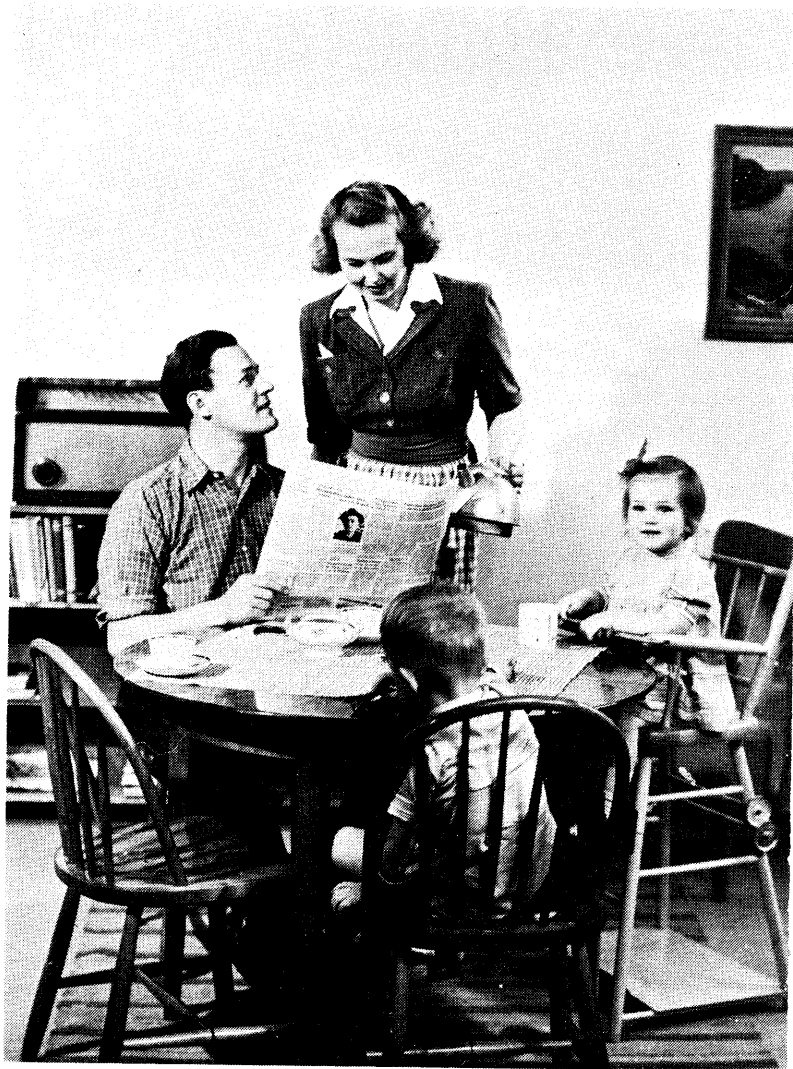

Foto från Arbetarrörelsens arkiv

med sysslolöshet och psykiska problem som följd. På grund av den här utvecklingen avstannade också de försök till utbyggnad av kollektivt boende och service som diskuterades på tjugotalet och trettioalet. □

KJÄLLANDERS MÅLERI till Er tjänst

Odelbergsv 22
121 63 Johanneshov
Tel 08/59 30 40

Litteratur

Björkman Maja (pseud. Charlotte Stefanson) *Gula kliniken*. Sthlm. 1937

Bäckström Knut *Arbetarrörelsen i Sverige. Andra boken*. Sthlm. 1963.

Björkman Maja *Gula kliniken*. Sthlm. 1943

Elmér Åke *Från fattigsverige till välfärdsstaten*. Lund 1972

Guteland /Holmberg/ Hägerstrand /Karlqvist/ Rundblad *Ett folks biografi. Befolkning och samhälle i Sverige från historia till framtid*. Uddevalla 1975.

Hatje Ann-Katrin *Befolkningsfrågan och välfärden Debatten om familjepolitik och nativitetssökning under 1930- och 1940-talen*. Sthlm 1974.

Jörberg Lennart *Svensk ekono-*

mi under 100 år i Svensk ekonomi. red. av Bo Södersten. Sthlm. 1970 sid. 17-50.

Liljeström, Rita *A Study of Abortion in Sweden*. Sthlm. 1974.

Myrdal, Alva och Gunnar Kris *i befolkningsfrågan*. Sthlm 1934

Intressanta årtal

- 1917 Socialdemokratiska vänsterpartiet bildas
- 1918 Den reglementerade prostitutionen upphävs. Lag om utbredning av könssjukdomar
- 1918-21 Kvinnlig rösträtt införs
- 1920 Ny äktenskapslag. Gift kvinna myndig. Full ekonomisk och juridisk likställighet mellan makar.
- 1921 Åtta timmars arbetsdag
- 1923 Kvinna behörig till statstjänst
- 1924 Särskild barnavårdslag
- 1927 Statliga läroverk för flickor på samma villkor som för pojkar
- 1929 Kraschen på New York börsen den 20 oktober
- 1930 Stockholmsutställningen ("funkis" stilen)
- 1933 Bostadssocial utredning
- 1933 Preventivlagen behandlas i riksdagen
- 1934 "Kris i befolkningsfrågan"
- 1934 Abortkommitté och utredning rörande revision av preventivlagen
- 1935 Befolkningskommissionen tillsätts
- 1937 Rätt att uppsäga statsanställd kvinna vid giftermål upphävs
- 1938 Ny abortlag. Ny preventivlag
- 1938 Saltsjöbadsavtalet
- 1939 Lag om förbud att avskeda kvinna vid trolovning, giftermål och barnsbörd
- 1940 Arbetslöshetskommissionen blir Arbetsmarknadskommission
- 1941 Befolkningsutredningen
- 1941 Elin Wägners "Väckarklocka" (vill lyfta "in det stora modernearvet i nutidskvinnornas medvetande")
- 1944 Hemmens forskningsinstitut startas
- 1945 Metallstrejk

Aktuellt

Sexualbrottsutredningen

I slutet av juni sände SKV och Grupp 8 i Uppsala ut en enkät till samtliga kvinnliga politiker i Uppsala län om deras inställning till Sexualbrottsutredningen, dvs till 344 kvinnor från de fem riksdagspartierna samt SKP och KAF.

Man kan visserligen invända att de sju frågorna — om sexualbrottsutredningen, om kvinnors ovilja att anmäla våldtäkt, om utredning av offrets psykiska hälsa efter en våldtäkt och om de prostituerade förhållanden, samt vilka som utnyttjar de prostituerade; vidare om påföljderna av sexuella övergrepp, samt om de tillfrågade har för avsikt att påverka sitt parti i syfte att förhindra att sexualbrottsutredningen läggs till grund för en ny sexuallagstiftning, formulerats alltför ledande. Men detta var delvis avsett, för att ingen tillfrågad skulle kunna skylla på tidsbrist. Endast 40 kvinnor svarade, störst var bortfallet bland de borgerliga partierna. Ändå anser SKV och Grupp 8 i Uppsala att slutintycket är positivt. Av svaren kan man framläsa en absolut majoritet för åsikten att en ny sexualutredning bör tillsättas och att den ska till minst hälften bestå av kvinnor.

Stockholm

Kom till

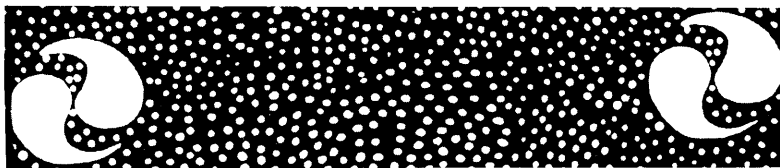
I JULKLAPPSJAKTEN!

Ni går inte förgäves, vi har stora storlekar upp till 54, rymliga i måtten.

Egen tillverkning

Fleminggatan 29. Tel. 51 60 30
Hörnet Fleminggatan/Agnegatan

Leve Mah-Jong!

Mah-Jong lägger ner, sörjt av många. Försäljningen har de senaste åren minskat stadigt. "Därför tvingas vi nu att upphöra med vår verksamhet i dess nuvarande form, innan våra leverantörer och borgensmän orsakas några ekonomiska förluster", heter det i den föredömligt informativa broschyr som Mah-Jong har gett ut i samband med upphörandet.

Öppet och klart redovisas svårigheterna och ambitionerna under de gångna tio åren. Mah-Jongs öde sätts också in i ett vidare perspektiv, i hela tekobranschens utveckling eller rättare sagt avveckling i Sverige. Till slut framförs synpunkter på varför det är viktigt att arbeta mot mode och dåliga kvaliteter, synpunkter som vi här gärna vill föra vidare och instämma i.

Vi tror på teknikens utveckling när den används för att tjäna

människan och utveckla ett samhälle i balans med naturen.

För att minska beroendet och utsugningen av andra länder måste ett viktigt mål vara att i första hand trygga sysselsättningen och utnyttja svenska råvaror samt utveckla förädlingsindustrier lokalt.

De textila råvaror som finns i vårt klimat är ull, lin och rayonfibrer. Förädlingsindustrierna för dessa fibrer är så gott som helt bortrationaliserade...

VI KRÄVER EN NY TEKOUTREDNING SOM HAR SOM MÅLSÄTTNING ATT BIBEHÅLLA SYSSELSÄTTNINGEN OCH ATT I FÖRSTA HAND UTNYTTJA SVENSKA RÅVAROR.

VI KRÄVER EN PLAN FÖR UTVECKLANDET AV LOKALA FÖRÄDLINGSINDUSTRIER SOM ÄR ARBETARSTYRDA.

VI KRÄVER ATT ETT

FÖLJ KAMPEN

mot
höger-
politiken
Läs

ARBETARTIDNINGEN

Ny Dag

VPK:s TIDNING

Ring 08-52 00 95

GRUNDSORTIMENT AV LIVS-
MEDEL OCH VARDAGSVAROR
AV HÖG KVALITET TAS FRAM
OCH MÄRKS "BASVARA AV
SVENSK TILLVERKNING".
DESSA PRODUKTER SKALL
VARA SUBVENTIONERADE
OCH GARANTERAS FORT-
SATT TILLVERKNING INOM
SVERIGE.

PRENUMERERA

på

vi människor

ANNORLUNDA NYÅR I MOSKVA!

28/12—4/1. 1:a klass fr Sthlm
1.625:—; turistiklass 1.475:—.
Anslutningsflyg fr Göteborg 120:—
d:o fr Malmö 180:—.

Priserna inkluderar flyg, logi, hel-
pension, daglig sightseeing, ba-
lett och cirkusbesök samt nyårs-
supé och besök på folkhushåll-
ningsexpon där slädfärd med troi-
ka ingår.

Anmäl i tid då platsantalet är
begränsat!

FÖRBUNDET SVERIGE— SOVJETUNIONEN

Katarinavägen 20,
116 45 Stockholm
Tel. 08/44 06 00.
Postgiro: 45 33 17 - 0

Jag är intresserad av Nyårsresan.
Sänd prospekt

Namn:

Adress:

Postnr o. -adress:
vm5/76

YTLIG RAPPORT

SKV har fått yttra sig över Soci-
aldepartementets rapport "Ökade
möjligheter till föräldraledighet
genom föräldraförsäkringen".

I svaret framhålls att den typ
av arbetstidsförkortning som
presenteras inte innebär några
realistiska lösningar för små-
barnsföräldrarna. Det grundläggande
måste vara att man ska
kunna förena arbete och barn på
rimliga villkor. Lösningen på
sikt är 6-timmarsdag för alla.

SKV efterlyser en utredning
som kartlägger möjligheten att
garantera småbarnsföräldrar för-
kortad arbetsdag utan risk för
avsked eller diskriminering i vän-
tan på 6-timmarsdag för alla. Ge-
nerellt måste rapporten anses yt-
lig utan genomarbetade förslag.

GM

KVINNOKAMP för socialism och frigörelse

... är det första försöket i Sve-
rige att ge en samlad marxis-
tisk analys av kvinnokampen i
det förflutna och av idag. I sär-
skilda kapitel tas bl a följande
problem upp:

Kvinnorna i historien

Kvinnorna i den kapitalistiska
ekonomin

Kvinnorna i familjen

Kvinnorna och imperialismen
Socialismen och kvinnorna
Kvinnorörelsens framväxt och
utveckling

Arbetarrörelsen och kvinnorna

Boken är ursprungligen tänkt
som ett material för kvinnopo-
litiska studiecirklar men kan
också med fördel läsas som en
vanlig bok. Den är i stort for-
mat och är rikligt illustrerad.

Cirkapris inklusive moms:
29:40.

Arbetarkultur

VPK:s boklåda erbjuder kraftiga prisnedsättningar på lämpliga julklappar!

P O ZENNSTRÖM:

Albin Amelin

Vårt pris 50:— (ord pris 69:50)

P O ZENNSTRÖM:

Linderot — masslinjen

Vårt pris hft 25:— (ord 37:65)

Vårt pris inb 35:— (ord 47:65)

HANS KIRK:

Fiskare

Daglönarna

En ny tid

Tillsammans 40:— (ord 53:05)

V I LENIN:

Valda verk 1—3

Vårt pris inb 70:—

**Stort urval av
progressiv musik**

Vi tar 30:— för en LP

VPK-INFORMATION

Kungsgatan 84 — Stockholm
Tel 08/53 18 55

Öppet vardagar kl 11—18
Fr o m 13/12 kl 11—19

Nyheter varje vecka

O. L:s Textil

Emågatan 29 — Bagarmossen
Tel. 48 03 47

TOTAL MODUL-TV —FÄRG—

hos

Philip Carlsson Radio o TV

Husargatan 24, Göteborg.
Tel. 031/11 15 86

Din ICA-handlare är sin egen. Och samtidigt en av många.

**Som konsument har du glädje av
att ICA-handlaren är sin egen.**

Självklar omtanke om kunderna.

Din ICA-handlare är sin egen. Han bär själv det direkta ansvaret för sin butik. Det gör honom och hans medarbetare extra måna om sina kunder. I en sådan butik är omtanken om kunden självklar. Det är därför det är så trevligt att handla i en ICA-butik.

**Som konsument har du nytta av
att ICA-handlaren är en av många.**

Varje vanlig vardag handlar över 1 miljon kunder hos oss 4.500 ICA-handlare över hela landet. Inför en helg många, många fler...

Det betyder en oerhörd mängd dagliga kontakter mellan oss som arbetar i butikerna och kunderna/konsumenterna. Det är då du som konsument kan påverka handeln påverka service, varurval, priser och trivsel i butikerna. Genom hur du handlar, vad du handlar, var du handlar och vad du säger till oss i butiken.

Det är då vi ICA-handlare får reda på hur du som konsument vill ha det. Och det är det som vi sedan tar fasta på!

Till exempel när det gäller att bestämma varu-urvalet i butikerna. Till hjälp har vi vår egen organisation, ICA-företagen med sina distribu-tionscentraler. De är till för att förenkla och för-billiga butikernas inköp. Och för att se till att kunderna och vi handlare får de varor alla vill ha.

Varuurlvalet i varje butik formas genom samspelet mellan kunderna, vi i butikerna och de köpman-nägda ICA-företagen.

Det ger konsumentinflytande i praktiken.

Samverkan mellan oss och våra ICA-företag betyder också att vi kan hålla låga priser. Den ger dessutom resurser för konsumentinformation (ICA-kuriren är ett exempel). Och för en gedigen utbildning av handlare och våra medarbetare.

Det är därför du har nytta av att var och en av oss ICA-handlare är en av många inom ICA-rörelsen.

Vill du ha närmare information om ICA-rörelsen så tala med någon av oss, som också kan anvisa kontakt med när-maste distributionscentral. Information kan också erhållas från ICA-förbundet, Odengatan 69, 113 22 Stockholm, telefon 08/22 65 80.

ICA

4500 handlare i samverkan